

T.C.

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**CİNSİYET, CİNSİYET İFADESİ VE CİNSEL YÖNELİM
BİLGİSİNİN İNSANLIK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Veysi TANRIVERDİ

Danışman

Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

BOLU 2020

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Veysi TANRIVERDİ'ye ait **“Cinsiyet, Cinsiyet İfadesi ve Cinsel Yönelim Bilgisinin İnsanlık Algısı Üzerindeki Etkisi”** adlı çalışma, jürimiz tarafından **Psikoloji** Anabilim Dalında **Doktora Tezi** olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

17. 06. 2020

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

Üye : Prof. Dr. Hamit COŞKUN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Dilek EROĞLU

Üye : Doç. Dr. Derya HASTA

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bedirhan GÜLTEPE

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman GÖRÜR

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Doktora Tezi olarak sunduğum, “**Cinsiyet, Cinsiyet İfadesi ve Cinsel Yönelim Bilgisinin İnsanlık Algısı Üzerindeki Etkisi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Veysi TANRİVERDİ

17.06.2020

ÖN SÖZ

Cinsiyetin yol açtığı eşitsizlik, ayrımcılık ve diğer olumsuz durumların ortadan kalkması için cinsiyetin esasında ne olduğu, nasıl kurulduğu ve neden olumsuzluklara yol açtığı ortaya konmalı. Bu etmenler iyi kavranırsa ekonomik, siyasi, sosyal ve bilimsel açıdan toplumsal ilerleme sağlanabilir. Cinsiyet ifadesi olarak adlandırılan, bireyin kendisini dışa yansıtma biçimini incelediğim bu çalışmanın başka araştırmacılara ulaşması ve yeni çalışmaların üretilmesine katkı sağlaması en büyük temennimdir. Bu çalışmayla ‘eşitlik’ anlayışımın başka bireylere de geçmesini umut ediyorum.

Bu tez vasıtasıyla hayatımda var olan pek çok kişiye teşekkür etme fırsatı da bulmuş oldum. Öncelikle lisansüstü eğitimim boyunca bana sabır gösteren, yalnızca tezime ilgili değil hayatın her alanında danışabildiğim, bilimsel bakış açısı kazanmamı sağlayan ve daha erdemli bir insan olma yolunda bana örnek olan değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Resmiyette danışmanım olmasa da her zaman bir danışman olarak gördüğüm, benden yardımlarını esirgemeyen, tükendiğim anlarda beni cesaretlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Hamit COŞKUN’a çok teşekkür ederim.

Tez jürimde ve tez izleme komitelerimde yer alan ve tezime değerli katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Dilek EROĞLU’na, tez jürimde yer almayı kabul eden Doç. Dr. Derya HASTA’ya ve yine tez jürimde yer alan değerli dostum Dr. Öğr. Üyesi Bedirhan GÜLTEPE’ye minnettar olduğumu bildirmek isterim.

Doktora eğitimim boyunca bana kattığı değerli bilgilerden dolayı Prof. Dr. Nihal MAMATOĞLU’na, benden hiçbir konuda desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Cantürk AKBEN’e teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca özellikle katılımcı bulmamda büyük katkıları olan Dr. Öğr. Üyesi Erhan BUDAK’a, Arş. Gör. Canan SAPMAZ’a, Doç. Dr. Levnet DÜZCÜ’ye ve Turhan ALAGÖZ’e çok teşekkür ederim.

Lisansüstü eğitimim boyunca yanımda olarak bana sosyal destek olan Arş. Gör. Zehra GEM'e, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin ŞENYURT'a, Arş. Gör. Gülgez Gökçe YILDIZ'a, Dr. Öğr. Üyesi Ercan Selçuk ÜNLÜ'ye, Arş. Gör. Özlem ÜNLÜ'ye, Öğr. Gör. Ahmet ERDEN'e, Arş. Gör. Yunus UĞUR'a ve Ömercan ÜNÜVAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezden ve lisansüstü eğitimimden bağımsız olarak 10 yıldır hayatımda var olan arkadaşlarım Levent SAYAN ve Yiğit KARANCI'ya sevgilerimi sunuyorum.

Son olarak hayatım boyunca doğrularım ve yanlışlarım daima arkamda durup, beni her daim destekleyen bütün kız kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunuyor ve bu tezi onlara armağan ediyorum.

Veysi TANRIVERDİ

17.06.2020

ÖZET

CİNSİYET, CİNSİYET İFADESİ VE CİNSEL YÖNELİM BİLGİSİNİN İNSANLIK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Veysi TANRİVERDİ

Doktora Tezi

Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

Haziran 2020, 114 + xiv Sayfa

Cinsiyet dendiğinde sadece kadın ve erkek kategorileri değil, heteroseksüel ve eşcinsel gibi cinsel yönelim kategorileri ve aynı zamanda erkeksilik kadınsılık gibi cinsiyet ifadeleri de akla gelir. Bu cinsiyet kategorileri içinde öncelikle kadınlar ve eşcinseller olumsuz tutumlara, önyargılara ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Konuyla ilgili geçmiş çalışmalar cinsiyet kimliğine ve cinsiyet rollerine odaklanırken, özellikle son yıllarda cinsiyetin akışkan olduğunu ileri süren çalışmaların etkisiyle cinsiyet ifadesinin de önemi ortaya çıkmıştır. Ancak cinsiyet ifadesiyle ilgili henüz yeterince çalışma gerçekleştirilmemiştir. Örneğin, insandışılştırma çalışmalarında kadınların daha sıcak algılandıkları ortaya konmuş ancak bunda cinsiyet ifadesinin önemi incelenmemiştir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, cinsiyet ifadesinin belirli bir kişiye insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisini ortaya koymaktır. Mevcut araştırmada bu amaç doğrultusunda iki çalışma gerçekleştirilmiştir.

Birinci çalışmada vinyet öykülerle, maskülen veya feminen cinsiyet ifadesine sahip olan, kadın veya erkek bir kişi, heteroseksüel veya eşcinsel şeklinde betimlenerek sekiz farklı koşul oluşturulmuştur. Toplamda 147 üniversite öğrencisinin katıldığı bu çalışmada, katılımcılardan yer aldıkları koşuldaki bireyin belirli insani özellikleri ne derece taşıdığını değerlendirmeleri istenmiştir. Çalışma sonucunda cinsiyet ve cinsel yönelimin temel etkisinin anlamsız ancak cinsiyet ifadesinin temel etkisinin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Feminen cinsiyet ifadesine sahip kişilere maskülen koşullara

göre insan doğasına ait özellikler (örneğin, sıcaklık, duygusallık, sosyallik) daha çok atfedilmiştir. Çalışmada hiçbir etkileşim etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür.

İkinci çalışmada aynı işlem, bu sefer resimler aracılığıyla uygulanmıştır. Toplam 146 kişinin katıldığı bu çalışma sonucunda da cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin temel etkilerinin anlamlı olduğu ancak cinsiyetin temel etkisinin anlamsız olduğu ortaya çıkmıştır. Birinci çalışmayla tutarlı bir şekilde, feminen cinsiyet ifadesine sahip olan bireylere insan doğasına ait özellikler maskülen koşulundakilere göre daha çok atfedilmiştir. Bunun yanı sıra, cinsiyeti fark etmeksizin eşcinsel bireylere de insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir. Ayrıca bu çalışmada cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin anlamlı olduğu, bu anlamlılığın insan biricikliğine ait özelliklerin (örneğin, nezaket, medeniyet, rasyonellik) atfedilmesinde ortaya çıktığı görülmüştür. İnsan biricikliğine ait özellikler en az maskülen kadın koşulundaki kişiye atfedilirken en çok maskülen erkek koşulundaki kişiye atfedilmiştir.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet, Cinsiyet İfadesi, Cinsel Yönelim, İnsanlık Algısı, İnsan Doğası, İnsanın Biricikliği

ABSTRACT

THE EFFECTS OF INFORMATION OF GENDER, GENDER EXPRESSION AND SEXUAL ORIENTATION ON PERCEIVED HUMANENESS

Veysi TANRIVERDİ

PhD Thesis

Department of Psychology

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN

June 2020, 114 + xiv Pages

When gender is referred to, not only gender categories (man and woman), but also sexual orientation and gender expression (masculinity and femininity) are thought. Among these gender categories particularly women and homosexuals face with negative attitudes, prejudices and discrimination. While previous studies in the literature focus on gender identity and gender roles, the importance of gender expression has emerged due to recent conceptualization of gender as fluid. However, there has not been enough studies on gender expression yet. For example, in dehumanization studies it has been found that women are perceived warmer, but the importance of gender expression has not been mentioned in this regard. Therefore, the aim of this study is to reveal the effect of gender expression on attributing human characteristics to a target person. In the present research, two studies were conducted to realize this purpose.

In the first study, eight different conditions were created via vignettes. In the vignettes, a male or female character was depicted either as masculine or feminine (gender expression) and either as a homosexual or a heterosexual individual. There were 147 participants in the study. The vignettes were given to participants randomly and participants were asked to attribute human characteristics to the target person in the relevant condition. The result of the study showed that the main effect of gender and sexual orientation were not significant in attributing human characteristics whereas the effect of gender expression was significant. This effect emerged in attributing human nature characteristics (e.g., warmth, emotiveness, sociability). Participants ascribed

human nature characteristics more to feminine target person compared to masculine target person. Any interaction effect was not significant.

In the second study, the same procedure was applied but this time through pictures. As a result of the study, in which 146 university students participated, it was found that gender expression had a significant effect in attributing human characteristics consistent with the results of first study. The target person who has feminine gender expression was attributed more human nature characteristics than masculine target conditions. Moreover, there was significant main effect of sexual orientation. Homosexual targets were ascribed significantly more human nature characteristics than heterosexual target conditions. In addition, the interaction effect of gender and gender expression was significant in attributing uniquely human characteristics (e.g., refinement, civility, rationality) to the target person. Participants ascribed more uniquely human characteristics to masculine man target than masculine woman target.

Key words: Gender, Gender Expression, Sexual Orientation, Perceived Humanness, Human Nature, Human Uniqueness

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR	5
1.1. İnsanlık Algısı ve İnsandışılaştırma.....	5
1.1.1. Alt-insanlaştırma (Infra-humanization)	6
1.1.2. İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modeli	7
1.1.2.1. Kişilerarası İnsandışılaştırma.....	9
1.1.2.2. Gruplararası İnsandışılaştırma	10
1.2. Cinsiyet İfadesi	13
1.3. Cinsel Yönelim	18
1.4. Türkiye’deki Çalışmalar	25
1.5. Araştırma Sorusu ve Araştırmanın Önemi.....	27
1.5. Amaç	32
II. BÖLÜM	37
2. I. ÇALIŞMA	37
2.1. Yöntem.....	37
2.1.1. Örneklem	37

2.1.2. İşlem.....	38
2.1.3. Veri Toplama Araçları	38
2.1.3.1. Demografik Bilgi Formu	38
2.1.3.2. Manipülasyon Vinyetleri	39
2.1.3.3. Manipülasyon Kontrolü	40
2.1.3.4. İnsanlık Algısı Ölçümü	40
2.2. Bulgular	41
2.2.1. Manipülasyon Kontrol Sonuçları.....	41
2.2.2. Güvenirlilik Analizi Sonuçları.....	42
2.2.3. Çok Değişkenli Varyans Analizi (Manova) Sonuçları	42
2.3. Tartışma	46
III. BÖLÜM.....	50
3. PİLOT ÇALIŞMA	50
3.1. Giriş	50
3.2. Yöntem.....	50
3.2.1. Örneklem	50
3.3. Veri Toplama Araçları	50
3.3.1 Maskülenlik Ölçümü.....	50
3.3.2. İşlem.....	51
3.4. Bulgular	51
3.5. Sonuç	53
IV. BÖLÜM.....	54
4. II. ÇALIŞMA	54
4.1. Yöntem.....	56
4.1.1. Örneklem	56
4.1.2. İşlem.....	56
4.1.3. Veri Toplama Araçları	57
4.1.3.1. Demografik Bilgi Formu	57
4.1.3.2. Manipülasyon.....	57
4.1.3.3. Manipülasyon Kontrolü	59

4.1.3.4. İnsanlık Algısı Ölçümü	59
4.1.3.5. Empati Ölçümü	59
4.1.3.6. Kültürel Eğilimler Ölçümü	59
4.4. Bulgular	60
4.4.1. Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları	60
4.4.2. Değişkenler Arası İlişkiler	65
4.4.3. Kontrol Değişkenli Varyans Analizi (MANCOVA) Sonuçları	66
4.5. Tartışma	70
4.5.1. MANOVA Sonuçlarının Değerlendirilmesi	70
4.5.2. Korelasyon Sonuçlarının Değerlendirilmesi	73
4.5.3. MANCOVA Sonuçlarının Değerlendirilmesi	75
V. BÖLÜM	78
5. SONUÇLAR	78
5.1. Katkılar	82
5.2. Sınırlılıklar ve Öneriler	83
KAYNAKLAR	85
EKLER	106
Ek 1: Bilgilendirme Onam Formu	107
Ek 2: Kullanılan Ölçüm Araçları	108
Ek 3: Etik Kurul Onay Belgesi	113
ÖZ GEÇMİŞ	114

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Örneklem Ait Demografik Bilgiler.....	37
Tablo 2.2: Deney deseni ve örneklem dağılımı	38
Tablo 2.3: Manipülasyon kontrol sorularına verilen yanıtlar	41
Tablo 3.4: İnsanlık algısı alt boyutlarına dair madde istatistikleri.....	42
Tablo 2.5: Leven Testi sonuçları	42
Tablo 2.6: Normal dağılım değerleri	43
Tablo 2.7: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi	43
Tablo 2.8: Cinsiyet ifadesinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi.....	43
Tablo 2.9: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalama ve standart sapmalar	43
Tablo 2.10: Koşullara göre insanlık algısı puan ortalamaları ve standart sapmalar	45
Tablo 2.11: Katılımcı cinsiyetinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi	44
Tablo 3.1: Cinsiyet ifadesi puanlarına göre normal dağılım değerleri	52
Tablo 3.2: Cinsiyet ifadesi puanlarına göre Bağımsız Gruplar İçin T-testi sonuçları ...	52
Tablo 4.1: Örneklem ait demografik bilgiler	56
Tablo 4.2: Deney deseni ve örneklem dağılımı	56
Tablo 4.3: Leven's Testi sonuçları.....	60
Tablo 4.4: Normal dağılım değerleri	60
Tablo 4.5: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki temel etkisi	61
Tablo 4.6: Bağımlı değişkenler açısından gruplar arası anlamlılık değerleri	61
Tablo 4.7: Cinsiyet X cinsiyet ifadesinin ortak etkisine göre gruplar arası ortalama ve standart sapma değerleri	63
Tablo 4.8: Basit etki analizine göre gruplar arası anlamlılık değerleri.....	63
Tablo 4.9: Tüm oşullara göre insanlık algısı puan ortalamaları ve standart sapmalar ..	64
Tablo 4.11: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki temel etkisi	66
Tablo 4.12: Bağımlı değişkenler açısından gruplar arası anlamlılık değerleri	67

ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1.1: İki boyutlu insanlık modeli	8
Grafik 2.1: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalamalar farkı.....	44
Grafik 4.1: Cinsiyet ifadesine göre İnsan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde gruplar arası ortalamalar farkı	62
Grafik 4.2: Cinsel yönelime göre gruplar arası ortalamalar	62
Grafik 4.3: Cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin ortak etkisi	63
Grafik 4.4: Cinsiyet ifadesine göre İnsan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde grupla arası ortalama farkları.....	67
Grafik 4.5: Cinsel yönelime göre İnsan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde gruplar arası farklar	68
Grafik 4.6: Tüm koşulların ortalama bir insana göre puan ortalamalarının karşılaştırılması.....	70

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olarak insanlar başkalarıyla karşılaştıklarında, (a) onların hısım (iyi, tehlikeli olmayan) mı yoksa hasım (kötü, tehlikeli) mı olduklarına ve (b) onların bu özelliklerini eyleme dökebilecek becerilerinin olup olmadığına karar vermelidir (Fiske, Cuddy ve Glick, 2007). İnsanların *iyi* veya *kötü* olarak değerlendirilmesinde kullanılan özelliklerin eski dönem metafizik çalışmalarına dayandığı belirtilmektedir (MacIntyre, 1984; Nietzsche, 1887/1967; Shweder, Much, Mahapatra ve Park, 1997'dan Akt., Leach, Ellemers ve Barreto, 2007). Bu yazarlardan örneğin Aristoteles, insanların değerlendirilmesinde temel olarak iki boyut önermiştir. Bunların ilki sosyallik, ikincisi ise yetkinliktir. Sosyallik boyutunun ölçülmesi için kullanılan özelliklere örnek olarak 'naziklik' ve 'arkadaş canlısı' verilebilir. Diğer taraftan yetkinlik boyutunun ölçülmesinde kullanılan özellikler ise, 'akıl' ve 'yetenektir' ve bu özellikleri yeterince barındırdığına inanılan insan 'erdemli' insan olarak değerlendirilmektedir (Leach, Ellemers ve Barreto, 2007). Dolayısıyla bu özellikleri sahip olmadığına inanılan bireylerin insanlıktan uzaklaştırıldığı söylenebilir. Literatürde insandışılaştırma olarak adlandırılan bu durum kişide farklı duygulara ve tepkilere yol açmaktadır.

İnsandışılaştırma, diğer bireylere veya gruplara insani özelliklerin daha az atfedilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Bain, Park, Kwok ve Haslam, 2009; Haslam, 2006; Kelman, 1976; Opatow 1990). Başkalarına insani özelliklerin daha az atfedilmesi, onların ahlaki değerlerden yoksun olduğu görüşüne, dolayısıyla onlara yönelik empati duygusunun yitirilmesine ve saldırgan davranışların meşrulaştırılmasına sebep olmaktadır (Bandura, 1999).

Psikoloji alanyazınında, Fiske ve Stevens'in (1993) ortaya attığı Kalıpyargı İçerik Modeli'nde yine sıcaklık (warmth) ve yetkinlik (competence) boyutları kullanılmıştır. Bu çerçevede, cinsiyet kalıpyargılarında kullanılan sıcaklık boyutunun kadınsı, yetkinlik boyutunun ise erkeksi bir özellik olarak görüldüğü ortaya konmuştur. Kalıpyargılara uymayan bireylerin ise olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaştığı belirtilmiştir (Eagly ve Wood, 2012; Fiske ve Stevens, 1993; Gill, 2004; Rudman, Moss-Racusin, Phelan ve Nauts, 2012). Benzer şekilde Haslam ve arkadaşlarının (2005) oluşturduğu İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modeli'nde de kadın ve erkeğe atfedilen insani özelliklerin farklılık gösterdiği, insan doğasına ait özelliklerin kadınlara daha çok atfedildiği ortaya çıkmıştır (Bain, Kwok ve Haslam, 2009; Diekman ve Goodfriend,

2006; Fiske vd., 2007; Haslam, Loughnan, Reynolds ve Wilson, 2007; Heflick, Goldenberg, Cooper ve Puvia, 2011). Bu bulgular ışığında, kalıpyargıların cinsiyet eşitsizliğine yol açtığı belirtilmektedir (Butler, 2008; Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012; Ridgeway ve Correll, 2004).

Yukarıda bahsedilen araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere, kadınlar sıcaklık ve duygusallık gibi özelliklerle özdeşleştirilirken, erkekler bağımsızlık ve rekabetle ilişkilendirilir (Eagly ve Karau, 2002; Eagly ve Wood, 2012; Fiske ve Stevens, 1993; Heilman, 1983, 2012; Schein, 1973). Bu durum erkeklerin daha üst düzey konumlara sahip işlerde, kadınların ise daha alt düzey konumlardaki işlerde çalışarak, sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı toplumsal katmanlarda yer almasına sebep olmaktadır (Eagly ve Wood, 2013). Bu nedenle, Sosyal Rol Kuramı'na göre, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi, cinsiyet kalıpyargılarının kırılmasıyla mümkün olabilir. Kalıpyargıların kırılabilmesi de cinsiyet rollerinin değişmesine bağlıdır çünkü cinsiyet kalıpyargıları, geleneksel cinsiyet rol farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012; Ridgeway ve Correll, 2004). Kadınların iş hayatına atılmaları ve daha üst konumda olan meslekleri icra etmeleri, giderek daha yetkin algılanmalarına yol açabilir (Abele, Hauke, Peters, Louvet, Szymkow ve Duan, 2016; Donnelly ve Twenge, 2017; Eagly ve Sczesny, 2019; Koenig ve Eagly, 2014). Ancak yetkinlik boyutunda kadınlar ve erkekler arasındaki fark giderek azalmasına rağmen, sosyallik boyutunda bir değişiklik yaşanmamıştır (Eagly, Wood ve Diekman, 2000; Eagly ve Sczesny, 2019; Gustafsson Sendén, Klysing, Lindqvist ve Renström, 2019; Hentschel, Heilman ve Peus, 2019). Dolayısıyla kadınların erkeklere göre daha sosyal algılanması, cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesinin nedenlerinden biri olabilir. Çünkü kadınların sosyallik boyutuyla ilişkilendirilmeleri daha düşük statü ve gelire sahip olan işlerde (örn., okul öncesi öğretmenlik, yaşlı bakımı) çalışmalarına neden olmaktadır (Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012; Ridgeway ve Correll, 2004).

Sosyallik boyutu dışavurumluluk, duygusallık, paylaşımcılık ve feminenlik gibi özellikleri barındırmaktadır (Abele ve Wojciszke, 2014; Cuddy, Fiske ve Glick, 2008; Fiske vd., 2007). Toplumsal olarak kadınların duygularını dışa vurmaları, naif ve sevecen olmaları beklenirken, erkeklerin duygularını gizlemeleri, hırslı ve girişken olmaları beklenir (Bakan, 1966; Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson ve Rosenkrantz, 1972; Eagly ve Steffen, 1984). Bu nedenle bazı araştırmacılar kadınların daha sıcak ve duygusal olarak algılanmasının kadınların feminen özelliklerinden kaynaklandığını belirtmektedir (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Ayrıca eşcinsel bireyler, karşıt cinsiyet özelliklerine göre kalıpyargılandığından,

eşcinsel erkekler heteroseksüel erkeklere göre daha sıcak algılanmaktadır (Blashill ve Powlishta, 2009; Kimmel ve Mahalik, 2005; Mitchell ve Ellis, 2011). Maskülenlik veya feminenliğin açık ve ölçülebilir davranışlarla tanımlandığı (Floyd, 2018) ve bunların tanımlanmasında kıyafet, saç şekli ve ses tonu gibi özelliklerin de yer aldığı (Sanchez ve Vialin, 2012; Köylü, 2016) göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyet ifadesinin kalıpyargılarda önemli bir role sahip olduğu ileri sürülebilir.

Cinsiyet ifadesi, bireylerin kendilerini başkalarına yansıtma biçimi olarak tanımlanmaktadır (Morrow ve Messinger, 2006). Bireyin fiziksel görünüşü, arkadaş seçimi, davranışları ve hatta seçtiği oyunlar cinsiyet ifadesini belirtmektedir (Hidalgo vd., 2013). Toplumsal olarak, erkeklerin maskülen kadınların feminen bir cinsiyet ifadesine sahip olmaları beklenir. Bu doğrultuda erkeklerin, koyu renk tercih etmesi, genellikle pantolon ve gömlek giymesi, kısa saçlı olması ve kalın bir ses tonuna sahip olması; kadınların açık renk tercih etmesi, genellikle etek ve bluz giymesi ve ince bir ses tonuna sahip olması beklendiği söylenebilir. Ancak toplum, kadınların feminen, erkeklerin de maskülen bir cinsiyet ifadesine sahip olmalarını beklese de ve bu beklentilere uymayanlar eşcinsel olarak algılansa da (Kite ve Deaux, 1987; Sirin, McCreary ve Mahalik, 2004; Vandello ve Bosson, 2013), bireyler bu beklentilerin dışında bir cinsiyet ifadesine sahip olabilirler. Bu doğrultuda Butler (2008) ve Kuir Kuram, cinsiyetin akışkan olduğunu ve bağlama göre değişebildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kadınların maskülen olabilecekleri gibi erkeklerin de feminen olabileceklerini ve cinsel yönelimin de bir kimlik olamayacağını dile getirmektedir. Ancak Butler'in görüşleri cinsiyet olgusunun deneysel bir yöntemle çalışılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bazı araştırmacılar cinsiyetin birtakım bileşenlerine ayrılarak çalışılmasını önerirken (örn., Bem, 1995), bazıları cinsiyetten ziyade feminizme odaklanılması gerektiğini belirtmiştir (örn., Radke, Hornsey ve Barlow, 2016). Bu doğrultuda sosyal rol teorisyenleri de cinsiyet rollerine odaklanmış, rolleri maskülen ve feminen olacak şekilde kategorilere ayırarak araştırmalar gerçekleştirmişlerdir (Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012; Ridgeway ve Correll, 2004). Bu sebeplerden ötürü mevcut çalışmada, toplumda yaygın olarak kabul gören ikili cinsiyet sistemi temel alınarak cinsiyet için kadın-erkek, cinsiyet ifadesi için maskülen-feminen ve cinsel yönelim için heteroseksüel-eşcinsel kategorileri kullanılmıştır. Bu doğrultuda, cinsiyetiyle uyumlu (cisgender), heteroseksüel maskülen erkek veya feminen kadın (APA, 2015), cinsiyetiyle uyumsuz heteroseksüel feminen erkek ya da maskülen kadın, feminen ya da maskülen gey ve feminen (femme) ya da maskülen (butch) lezbiyen (Butler, 2008; Hoskin ve Taylor, 2019) olacak şekilde sekiz farklı

kategori oluşturulmuştur. Çalışmada maskülenlik veya feminenlik, cinsiyet kimliği ve cinsiyet rolü açısından değil, cinsiyet ifadesi açısından ele alınmıştır.

Literatürde cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet rolleriyle ilgili çok sayıda araştırma olmasına karşın, kişinin dış görünüşü dahil, kendisini ifade etme biçimi olarak tanımlanan cinsiyet ifadesine ilişkin deneysel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle mevcut çalışmada öncelikli olarak bu kavrama odaklanılmıştır. Çalışmada cinsiyetiyle uyumlu (gender conforming) veya uyumsuz (gender non-conforming) olacak şekilde konumlandırılan heteroseksüel veya eşcinsel olduğu bilgisi verilen bireylere insani özelliklerin ne derece atfedildiği araştırılmıştır.

Çalışma, bir pilot ve iki ana araştırmadan oluşmaktadır. Pilot çalışma, ikinci ana çalışmada kullanılacak olan resimlerin manipülasyonunun sağlanması için gerçekleştirilmiştir. Her iki ana çalışmada da toplam sekiz koşul yer almaktadır. Bu koşullar birinci çalışmada vinyet öykülerle, ikinci çalışmada resimlerle oluşturulmuştur. Her iki çalışmada da farklı koşullardaki bireylere atfedilen insani özellikler karşılaştırılmış ve aralarındaki farkların anlamlı olup olmadığına bakılmıştır. Birinci çalışmada yazılı materyal ikinci çalışmada ise görsel materyal kullanılmıştır. Başka bir anlatımla, birinci çalışmada vinyetlerle değişimlenen hedef kişinin özellikleri, ikinci çalışmada resimlerle değişimlenip tekrar test edilerek farklı manipülasyon yöntemleriyle (yazılı veya görsel) ortaya çıkan sonuçlar birbiriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Sonraki bölümde öncelikle insanlık ve insandışılaştırma alanyazını özetlenmiştir. Ardından cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelim kavramları toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınarak ilgili bulgulardan bahsedilmiştir. Daha sonra, Kuir Kuramlara değinilmiş, bunun ardından araştırmanın önemi ve amacına yer verilmiştir.

I. BÖLÜM

1. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ LİTERATÜR

1.1. İnsanlık Algısı ve İnsandışılaştırma

Aydınlanmış insan algısı, bütün insanların özünde bir veya eşit olduğu görüşüne dayanır (Haslam ve Laughnan, 2014). Ancak ırka, milliyete, cinsiyete, cinsel yönelime, dini ve diğer bazı gruplara karşı savaşlar, katliamlar, soykırımlar, kitlesel şiddet eylemleri ve ayrımcılık yüzyıllardır süregelmiştir. Sonraki yıllarda, insanın kendisiyle aynı türden olanları gözünü kırpmadan vurması, yakması veya onlara işkence etmesi ve bu eylemlerinden ötürü herhangi bir suçluluk, pişmanlık veya vicdan azabı hissetmemesi merak edilmiştir.

Sosyal psikologlar yıllarca insanın başka insanlara uyguladığı saldırganlık, şiddet ve ayrımcılığın nedenlerini aramışlardır. Örneğin Kelman (1976) ve Staub (1989) bu sorulara yanıt verebilmek adına, kitlesel şiddet eylemlerinde ortaya çıkan durumu tanımlamak adına insandışılaştırma kavramını kullanmışlardır. Kelman (1976) insandışılaştırmayı, bireysel kimlik veya bağlı olunan topluluğun özelliklerinin reddi olarak tanımlamıştır. Bu özellikleri reddedilen bireylerin merhamet duygusu uyandırma kapasitesinden yoksun bir kitle haline dönüştüğü belirtilmiştir (Haslam ve Laughnan, 2014). Opatow (1990), insandışılaştırmayı belirli niteliklerin reddi olarak değil, başkalarının acı çekmelerine veya haksız muamele görmelerine kayıtsız kalma, onları ahlaki topluluktan dışlama eylemi olarak görmüşlerdir. Haslam (2006) ise insandışılaştırmayı, diğerlerine insani özelliklerin daha az atfedilmesi şeklinde tanımlamıştır. Bu açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde, insandışılaştırmının önyargı, ayrımcılık ve şiddetin meşrulaştırılmasına yol açan bir düşünce sistemi olduğu söylenebilir (Opatow, 1990).

Meşrulaştırma, bireyin yaptığı bazı davranışlar sonucunda (örn., saldırgan davranışlar) hissettiği utanç, vicdan ve suçluluk duygularından kurtulmak için duygu ve düşünce sistemini yeniden yapılandırmasıdır (Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996). İnsandışılaştırma da şiddet içeren eylemlerde ahlaki sorumluluğu ve

vicdani yükümlülüğü kısıtlamaktadır (Kelman, 1976). İnsandışılaştırma, dış grubun aşırı derecede olumsuz ve kızgın olarak değerlendirilmesini ve iç grubun üstünlüğünü güçlendirmek amacıyla dış gruba yapılan şiddetin haklılığına dair düşüncelerin üretilmesini sağlar (Opatow, 1990). Ayrıca ahlaki uzaklaşmanın bir sonucu olarak, insanların ahlaki yaptırımlarından kaçınmalarına, empati duygularının azalmasına ve saldırgan davranışlarından dolayı suçluluk duygularından kurtulmalarına yol açmaktadır (Bandura, 2002).

İnsandışılaştırma açık bir şekilde görülebildiği gibi (örn., etnik grupların böcek veya maymuna benzetilmeleri, siyahların bir zamanlar bir insanın beşte biri gibi değerlendirilmeleri) örtük bir şekilde de ortaya çıkabilir (Fredrickson ve Roberts, 1997). Dolayısıyla ırkçılık (Leyens vd. 2001), sosyal gruplar (Loughnan, Haslam, Sutton ve Spencer, 2014) ve cinsiyete dayalı kalıpyargısal durumlar da ortaya çıkarabilmektedir (Harris ve Fiske, 2011). Bu çerçevede konuyla ilgili çeşitli kuramsal yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

Bu yaklaşımlardan en çok bilinenleri, Harris ve Fiske'in (2006) Kalıpyargı İçerik Modeli (Stereotype Content Account), Epley ve Waytz'ın (2010) Zihin Algı Modeli (Mind Perception Account), Leyens ve arkadaşlarının (2001) ortaya attığı Alt-insanlaştırma (Infra-humanization) Modeli ve Haslam ve arkadaşlarının (2005) oluşturduğu İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modelidir (Dual Model of Dehumanization). Bu yaklaşımlar arasında bazı farklılıklar olmasına karşın, Haslam'ın (2006) İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modeli'nin daha kapsamlı olduğu düşünüldüğünden, bu çalışmada söz konusu model tercih edilmiştir. Bu modelin ilk boyutu, Leyens ve arkadaşlarının (2001) ortaya attığı Alt-insanlaştırma modeline benzerdir. İkinci boyutu ise insanı mekanik nesnelere ayıran özelliklere vurgu yapması nedeniyle nesneleştirme kuramına (Fredrickson ve Roberts, 1997) benzerdir. Bu nedenle İki Boyutlu İnsandışılaştırma modeline geçmeden önce önce Alt-insanlaştırma modeli anlatılacaktır.

1.1.1. Alt-insanlaştırma (Infra-humanization)

Leyens ve arkadaşları'nın (2001) alt-insanlaştırma adını verdikleri bu modelde öncelikle bir insanlık arayışı hedeflenmiştir. Bu doğrultuda insanı hayvanlardan ayıran üç temel özellik önermişlerdir. Bu özellikler dil, zeka ve ikincil duygulardır (Leyens vd., 2001). İnsandışılaştırma dil ve zekadan ziyade duygulara dayandığından, Leyens ve arkadaşları (2001) da ikincil duygulara odaklanmışlardır. Özlem, coşku ve pişmanlık gibi ikincil duygular insana özgü iken, üzüntü, korku ve mutluluk gibi birincil duygular hayvanlarla ortaktır. İkincil duygular birincil duygulara göre daha az gözlemlenir,

gelişme düzeyiyle, bilişle ve ahlakla bağlı olarak ortaya çıkar (Demoulin vd, 2004). Dolayısıyla ikincil duygular insanlarda hayvanlara kıyasla daha çok gelişmiştir (Haslam vd., 2005; Leyens vd. 2000). Dış gruba ikincil duyguların daha az atfedildiği ve bu nedenle onların duygusal repertuarlarının daha basit, daha az kültürlenmiş ve daha az işlenmiş olduğu varsayılır. Yapılan araştırmalar sonucunda, insanların ikincil duyguları bir dış gruba göre kendi iç gruplarına daha çok atfettiği ancak birincil duyguların atfedilmesinde böyle bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (Leyens vd., 2000). Dış grubun insana özgü duyguları daha az taşımaları onların hayvanlarla özdeşleştirildiğini göstermektedir (Viki ve Abrams, 2003).

Araştırmacılar alt-insanlaştırma kavramında iki önemli noktaya vurgu yapar. Birincisi, alt-insanlaştırmanın gruplar arasında herhangi bir çatışma ya da düşmanlık olmadan da ortaya çıkabilmesidir. İkincisi ise, alt-insanlaştırma hem olumlu hem de olumsuz duygular için geçerlidir. Bu nedenle alt-insanlaştırma, iç grup yanlılığı veya üstün ırk anlayışının (ırkçılığın) bir bileşeni olarak değerlendirilmez (Leyens vd., 2001). Ancak insana özgü duyguların dış gruba daha az atfedilmesi bu grup üyelerinin örtük bir şekilde hayvanlara benzetildiğini gösterir (Demoulin vd., 2005; Leyens vd., 2001; Paladino vd., 2002). Bunun bir sonucu olarak, yani dış gruba ikincil duyguların daha az atfedilmesi, yardım etme isteğini de düşürmektedir (Vaes, Paladino, Castelli, Leyens ve Giovanazzi, 2003).

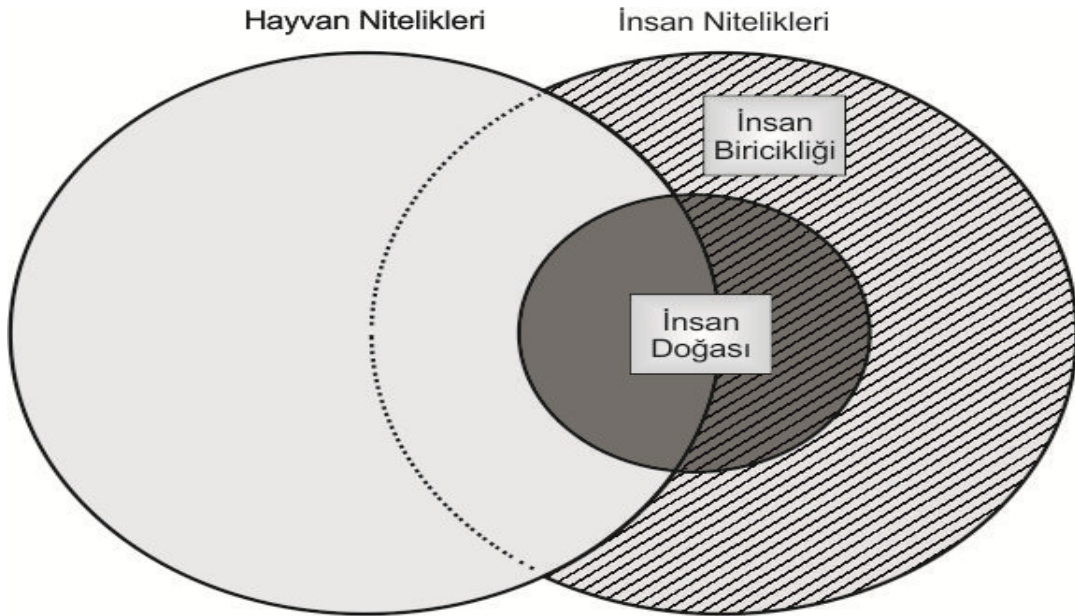
1.1.2. İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modeli

Alt-insanlaştırma modelinde (Leyens vd., 2001) insan özü kavramı vurgulanmış ancak modelde sadece ikincil duygulara odaklanılmıştır. Haslam'ın (2006) iki boyutlu insandışılaştırma modelinde ise öncelikle insan olmanın tanımlanması gerekliliğinden söz edilmektedir. Bu doğrultuda insan olmanın gereklilikleri, yani insanın sahip olması gereken özelliklerin neler olduğuna odaklanılmıştır. Haslam ve arkadaşları (2005) ile Bain ve meslektaşlarının (2009) yaptıkları çalışmalarla, insani özelliklerin iki boyut altında toplanabilecekleri ortaya konulmuştur. Bu boyutlar, insan doğası (human nature) ve insan biricikliği (human uniqueness) olarak adlandırılmıştır (Haslam, 2006).

İnsan doğası adı verilen boyut *tipik* insan anlamına gelir. Ancak insan doğasına ait özellikler, insanları hayvanlardan ayırmaktan ziyade, onlarla ortak olan özellikleri kapsar. İnsan doğasına ait bazı unsurlar bütün canlıların ortak özelliklerini yansıtabilir. Bu nedenle insan doğası, diğer türlerin doğasıyla örtüşebilir. Örneğin, meraklılık insanların temel özelliklerinden bir tanesi olsa da bu özellik sadece insanlara özgü bir özellik değildir, diğer canlılarda da bulunur (Haslam vd., 2005). İnsan biricikliği adı

verilen boyut ise Alt-insanlaştırma Kuramı'nda belirtildiği gibi insanı hayvanlardan ayıran özelliklere vurgu yapar. Bu doğrultuda insan biricikliğine ait özellikler kibarlık (nazik), incelik (açık fikirli), rasyonellik (analitik), dil (konuşkanlık), olgunluk ve ahlaki duyarlılık ile ilişkiliyken; insan doğasına ait özellikler ise açıklık (meraklılık), sıcaklık (sevecenlik), duygusallık (duygusal), arzu ve canlılık (tutkulu) gibi niteliklerle ilgilidir (Haslam vd., 2007). Şekil 1.1 insan ve hayvana ait özellikleri göstermektedir. Hayvanlarla ortak olmayan özellikler (çizgili gri alan) insanın biricikliğine ait özellikleri gösterirken, insan olmanın temel nitelikleri (siyah çekirdek alan) insan doğasına ait özellikleri göstermektedir. Şekilde de görüldüğü gibi, insan doğasına ait bazı özellikler sadece insana ait özelliklerden oluşmaz (hayvanlarda da bulunur) ve insana özgü bazı özellikler, insan doğasının merkezi özelliklerinden değildir (Haslam, 2007).

Haslam ve arkadaşları (2005) insanlığın iki boyutunun farklı yönlerine dikkat çekmişlerdir. İnsan doğasına ait özelliklerin toplum içinde yaygın, kültürler arasında evrensel, insan içinde derinlemesine oturmuş ve duygularla ilişkili olduğunu, aynı zamanda gelişimsel açıdan erken yaşta oluştuklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, insan biricikliğine ait özelliklerin daha geç oluştukları, daha nadir gözlemlendiği ve evrenselliğinin görece daha düşük olduğu söylenmiştir (Haslam, 2006).

Şekil 1.1: İki boyutlu insanlık modeli (Haslam vd., 2007'den alınmıştır)

Alt-insanlaştırma kuramı insanlığı, insana özgü özelliklerle ayırt etmektedir. Bu bağlamda ikincil duygulara yoğunlaşmaktadır. Ancak Haslam ve arkadaşlarının (2005)

oluşturduğu modelde insanlığın iki spesifik boyutunun olduğu ve bu nedenle insandışılaştırmanın da iki şekilde ortaya çıktığı belirtilmiştir. İnsan biricikliğine özgü özellikler kibarlık, incelik, rasyonellik ve sosyalleşmiş özellikleri kapsıyorsa, bu özelliklerin daha az atfedildiği bireyler, kültürsüz, kaba, irrasyonel, ahlaksız ve çocuksu olarak tanımlanabilmektedir. Bu yönüyle alt-insandıştırmanın bir formu olarak insanlar hayvanlara benzetilir. Bu insandışılaştırma türüne hayvani insandışılaştırma adı verilmiştir (Haslam, 2006). Benzer şekilde, insan doğası duygusallık, sıcaklık, açıklık, derinlik ve canlılığı barındırıyorsa, bu özelliklerin daha az atfedildiği bireyler, soğuk, pasif (cansız), katı ve yüzeysel olarak tanımlanabilmektedir. Bu alanlardaki özelliklerin daha az atfedildiği kişiler, makina veya nesnelere benzetilir. Bu yöndeki insandışılaştırma da mekanik insandışılaştırma olarak adlandırılmıştır (Haslam, 2006). İnsanların hayvanlara benzetilmesi, daha çok aşağılama ve hor görmeyle ilişkilendirilirken (Rozin, Haidt ve McCauley, 2000), nesnelere benzetilmesi ise insanlara karşı kayıtsızlık veya tepkisizlikle ilişkilendirilmektedir (Haslam vd., 2007).

Bu iki tür insandışılaştıma bazen eşzamanlı olarak görülse de (pornografilerde kadınların nesneleştirilmesi ve hayvanlaştırılması) genellikle birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. İnsana özgü özelliklerin reddedilmesinin (insanların hayvanlara benzetilmesi) daha çok etnisite, ilkel insanlar, suçlular ve zihinsel engelliler gibi gruplara yönelik olduğu belirtilmektedir (Jahoda, 1999). Öte yandan, insan doğasına ait özelliklerin reddedilmesinin (insanların makinalara benzetilmesi), daha çok tıbbi ve psikiyatrik uygulamalarda, araçsal ve bürokratik yönetim biçimlerinde ve kadınların nesneleştirilmesinde karşılaşılan bir durum olduğu ifade edilmektedir (Haslam vd., 2007). Bu bağlamda insandışılaştırmanın hem günlük hayattaki kişiler arası karşılaştırmalarda hem de gruplar arası karşılaştırmalarda ortaya çıkabileceği dile getirilmiştir (Haslam, 2006).

1.1.2.1. Kişilerarası İnsandışılaştırma

İnsanlar tıpkı grup karşılaştırmalarında olduğu gibi, kişiler arası karşılaştırmalarda da insani özellikleri kendilerine daha çok atfedebilirler (Haslam, 2006). Ancak bu durum insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde değil, daha çok insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde gözlemlenmektedir (Haslam vd., 2007). Çünkü insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde, kendine güven duygusu ve ülkelerin gelişmişlik seviyesi rol oynayabilir. Gelişmemiş ülke vatandaşları gelişmiş ülke vatandaşlarına insan biricikliğine ait özellikleri daha çok atfetmektedirler (Bain vd., 2009).

Alicke, Klotz, Breitenbecher, Yurak ve Vredenburg (1995) insanların tipik olarak pozitif veya makul (arzulanan) özellikleri ortalama birine göre daha çok kendilerine atfettiklerini bulmuşlardır. Bu durum benlik yüceltme olarak bilirse de Haslam'a (2006) göre insanlar bilişsel düzeyde kendilerini daha çok insan olarak algılama eğilimi gösterirler. Başka bir deyişle insanların, insan doğasına ait özellikleri kendilerine daha çok atfetmeleri, diğerlerine nesnelere özgü özellikleri daha fazla atfettikleri anlamına gelir. Haslam ve arkadaşlarının (2005) bu durumu test ettikleri bir çalışmada, katılımcılardan hem kendilerini hem de ortalama bir öğrenciyi 60 kişilik özelliğe göre karşılaştırmaları istenmiştir. Ayrıca katılımcılardan bu özellikleri insan doğası, insan biricikliği ve arzulanan (desirability) özellikler olarak belirtmeleri de istenmiştir. Bunlara ek olarak, katılımcılara benlik yüceltme (self-enhancement) ölçeği doldurtulmuştur. Çalışma sonucunda, katılımcıların insan doğası ve arzulanan özellikleri kendilerine daha çok atfettikleri fakat insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde böyle bir farkın oluşmadığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmayla, benlik yüceltmenin kendini insanlaştırmayla ilişkisinin olmadığı da ortaya çıkmıştır. Başka bir çalışmada da katılımcılardan kendilerinin şimdiki, beş yıl önceki ve beş yıl sonraki kişiliklerini karşılaştırmaları istenmiştir. Gelecek soyut olduğundan katılımcıların gelecekte kendilerine daha az insani özellikler atfetmesi beklenmiştir. Çalışmanın sonunda geçmiş ve şimdiki benlik arasında bu özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir fark bulunmazken, gelecekteki benliğe insani özelliklerin daha az atfedildiği görülmüştür. Bu araştırmalara göre bu sonuçlar benliği yüceltmeyle kendini insanlaştırma arasındaki farkı göstermektedir.

1.1.2.2. Gruplararası İnsandılaştırma

Alt-insanlaştırmanın insana özgü özelliklerin atfedilmesinde gruplar arası farklılıkları ortaya çıkaracağı (Leyens vd. 2003), bunun yanında, insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde de gruplar arası karşılaştırmalarda farklılık bulunacağı beklenmiştir (Haslam vd., 2005). Bain ve arkadaşları (2009) yaptıkları çalışmalarla bu etkiyi ortaya çıkarmışlardır. Bu araştırmacıların yaptığı ilk çalışmada, Avustralyalı katılımcılardan, Avustralya, Singapur, Endonezya, Britanya ve Amerikalıların insana özgü özellikleri, insan doğasına ait özellikleri ve istenirlik belirten özellikleri, ne derece taşıdıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu gruplar arasında insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir farklılık bulunmazken, katılımcıların insan doğasına ait özellikleri kendi vatandaşlarına daha fazla atfettikleri ortaya çıkmıştır. İstenirlik açısından bu kültürler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İkinci çalışmada, bu katılımcılardan iç-grupla dış-grup arasında üç çeşit karşılaştırma

yapmaları istenmiştir. Psikoloji öğrencileri sağlık öğrencileriyle, Avustralyalılar Amerikalılarla ve erkekler kadınlarla karşılaştırılmıştır. İnsan biricikliğine özgü, insan doğasına özgü ve arzulanabilirliğe özgü 60 özellik kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda alt-insanlaştırmanın tersine, insan biricikliğine ait özellikler dış gruba (Amerikalılar) daha çok atfedilmiştir. Öte yandan psikoloji öğrencilerine (iç-grup) istenirlik özelliklerinden bağımsız olarak insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir. Ayrıca hem erkek hem de kadın katılımcıların, insan doğasına ait özellikleri erkeklere oranla kadınlara daha çok atfettikleri rapor edilmiştir. Bu sonuç, insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde cinsiyet gibi sosyal kalıpyargısal durumların da etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca dış gruba insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedilmesinde bağlamın (ülke, sosyal statü gibi) etkisinin de olduğu ortaya çıkmıştır, tıpkı bu çalışmada Avustralyalıların Amerikalılara insan biricikliğine ait özellikleri daha çok atfetmesinde olduğu gibi. Başka bir çalışmada Asyalı göçmenlere, Avustralyalılara göre hem insan biricikliğine ait hem de insan doğasına ait özelliklerin daha az atfedildiği ortaya çıkmıştır (Bastian, Laham, Wilson, Haslam ve Koval, 2011). Böylece, insani özelliklerin atfedilmesinde bağlamın oynadığı rol gösterilmiştir.

Bunların yanı sıra, örtük ölçüm yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Paladino ve arkadaşları (2002), örtük ölçüm kullanarak, iç-gruba dış-gruba göre daha çok insani özelliğin atfedildiğini bulmuşlardır. Benzer şekilde, Loughnan ve Haslam (2007) da ‘Go/No go’ (yap/yapma) yöntemini kullanarak çalışmalar yürütmüştür. Bunlardan bir tanesinde sanatçılar ve iş adamları hedef grup olarak seçilmişlerdir. Çalışma sonucunda sanatçılara insan doğasına ait özelliklerin (sıcak, yaratıcı, duygusal) daha çok, insan biricikliğine ait özelliklerin (kontROLSÜZ, nezaketsiz) daha az atfedildiği ortaya çıkarken, iş adamlarında tam tersi bir durumun söz konusu olduğu belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle, sanatçılar makinalardan ziyade daha çok hayvanlara benzetilirken, iş adamları hayvanlardan ziyade daha çok makinalara benzetilmiştir. Bu sonuçlar bazı grupların, tutumun hedefi olmasa bile, hayvanlara veya makinalara benzetildiğini göstermektedir (Haslam vd., 2007).

İnsandışılaştırılan grupların türü insandışılaştırma şeklini de etkilemektedir. Nesneleştirme (Fredrickson ve Roberts 1997) daha çok mekanik insandışılaştırmayla ilişkiliyken, etnisite ve ırk daha çok hayvani insandışılaştırmayla ilişkilidir. Jahoda (2015) farklı etnik kökene ve ırka sahip olan bireylerin, kültürel, kişisel kontrol, ahlaki duyarlılık ve bilişsel kapasite açısından düşük algılandığını göstermiştir. Bu alanda insanlar genellikle hayvanlarla karşılaştırılmıştır.

İnsandışılaştırma, cinsiyet açısından da ele alınmıştır (Fiske vd., 2002; Heflick vd., 2011). Nesneleştirme kuramcılarının göre (Fredrickson ve Roberts 1997) kadınların bedenlerine ve fiziksel görünümüne odaklanması, kadınların bireyselliklerinden ve kişiliklerinden uzaklaştırılmasına sebep olmaktadır. Nesnelleştirilmiş kadınların hem mekanik hem de hayvani insandışılaştırıldığı söylenmiştir (Heflick vd., 2011). Loughnan'nin (2012) çalışmasında, katılımcılara güncel kıyafetle veya mayo ile çekilmiş kadın ve erkek resimleri gösterilmiştir. Ardından resimdeki kişilerin zihinsel yetenekleri ve rasyonellikleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Mayolu kadın resimleri gösterilen katılımcılar, kadınları her iki boyutta da düşük algılamışlardır. Puvia ve Vaes (2013), cinsel olarak nesneleştirilmiş kadınların hayvani yönden insandışılaştırıldığını göstermişlerdir. Başka bir çalışmada nesneleştirilmiş kadınların, nesneleştirilmemiş olanlara göre daha çok insandışılaştırıldığı bulunmuştur (Heflick vd., 2011). Ayrıca bu çalışmada hem kadın hem de erkeğin nesneleştirilmesi sonucunda, erkeklere göre kadınların daha çok insandışılaştırıldığı da ortaya çıkarılmıştır. Heflick ve Goldenberg (2009) çalışmalarında katılımcılardan Angelina Jolie ve Sarah Palin'in görüntüsüne veya kişiliğine odaklanmalarını istemiştir. Çalışmada, görüntüye odaklanan grubun kadını nesneleştirerek insan doğasına ait özellikleri daha az atfettiği bulunmuştur. Erkeklerin dış görünüşüne odaklanması ile kişiliğine odaklanması ise insandışılaştırma açısından anlamlı bir fark yaratmamıştır (Heflick vd., 2011). Ancak Gray ve Wegner (2009), nesneleştirmeye sadece kadınların değil erkeklerin de maruz kaldığını göstermiş ve nesneleştirilmiş bireylerin ahlaki duyarlılığının ve vicdani rahatsızlığının daha az olduğunu düşünlüğü yönünde bulgular elde etmişlerdir.

Görüldüğü üzere insandışılaştırma çalışmalarında, cinsiyet ve özellikle kadınların nesneleştirilmesi üzerine yapılan bazı çalışmalar olmasına karşın cinsiyetiyle uyumsuz olma durumlarının insandışılaştırma üzerindeki etkisi araştırılmamıştır. Toplumun kadın ve erkeklerden beklentileri farklılık göstermekle birlikte, her iki cinsiyetin de heteroseksüel olması ve kadının kadınsı, erkeğin ise erkeksi özellikler göstermesi beklenmektedir. Bunun dışında kalan cinsellikler ve cinsiyetler, özellikle heteroseksüellerin gözünde cinsiyet uyumsuzluğu yaratmaktadır (Bohan, 1996). Dolayısıyla cinsiyet rolleri, cinsel yönelim ve cinsiyet ifadesi, cinsiyet uyumsuzluğunu oluşturan unsurlar arasında yer alır. Bu unsurlardan cinsiyet, cinsiyet rolleri ve cinsel yönelimin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisi ortaya konmuş olmasına rağmen cinsiyet ifadesinin etkisi şimdiye kadar test edilmemiştir.

Cinsiyet eşitsizliğinin kalıpyargılardan kaynaklandığı belirtilmektedir (Butler, 2008; Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012 Ridgeway ve Correll, 2004). Önceki bölümde

de bahsedildiği gibi, kadınlar, sıcaklık ve duygusallıkla erkekler ise bağımsızlık ve rekabetle ilişkilendirilmektedir (örn., Fiske ve Stevens, 1993). Bu durum, erkeklerin daha “değerli” görülen alanlarda, kadınların ise daha “değersiz” görülen alanlarda konumlanmasına sebep olmaktadır (Eagly ve Wood, 2013; ayrıca bkz. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan, 2008). Ayrıca kadınların diğerlerine bakım vermeyle ve doğayla ilişkilendirilmesi (Ortner, Rosaldo ve Lamphere, 1974), insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesine de sebep olmaktadır (Fiske, Xu, Cuddy, ve Glick, 1999; Reynolds ve Haslam vd., 2007). Eşcinsellerin karşıt cinsiyet özellikleriyle ilişkilendirilmesi de yine insani özelliklerin atfedilmesinde farklılıkların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Eşcinsel erkekler heteroseksüel erkeklere göre daha sıcak algılanmaktadır (Blashill ve Powlishta, 2009; Kimmel ve Mahalik, 2005; Mitchell ve Ellis, 2011; MacInnis ve Hodson, 2012). Dolayısıyla kadınların daha sıcak algılanmasında cinsiyetin değil, cinsiyetle ilişkili özelliklerin rol oynadığı söylenebilir. Çünkü kadınların daha sıcak veya duygusal olarak algılanmasının, kadınların feminen özelliklerinden kaynaklandığını gösteren araştırmalar bulguları mevcuttur (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Femeninlik veya maskülenliğin tanımlanmasında karakteristik özellikler, ilgi alanları, cinsiyet rolleri ve cinsiyet ifadesi (kıyafet, saç şekli ve ses tonu) gibi özellikler de yer almaktadır (Sanchez ve Vialin, 2012; Köylü, 2016). Ancak çalışmalar bu faktörleri ayrıştırarak incelememiştir. Bu nedenle bu çalışmada cinsiyet ifadesinin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.2. Cinsiyet İfadesi

Cinsiyet ifadesi (gender expression) teriminin İngilizce karşılığının ‘gender’ ve ‘expression’ sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. ‘Gender’ Türkçeye toplumsal cinsiyet olarak çevrilirken, ‘expression’ ifade etme, dışa vurum ve izah anlamına gelmektedir. Cinsiyet ifadesi, bireyin toplumsal cinsiyetinin dışa vurumu olarak tanımlanır (Morrow ve Messinger, 2006). Görüldüğü üzere tanımlamada geçen ‘dışa vurum’ terimi bir eylemi nitelerken, ‘toplumsal cinsiyet’ bir kavrama işaret etmektedir. Dolayısıyla cinsiyet ifadesinin tam olarak anlaşılabilmesi için tanımın içinde yer alan toplumsal cinsiyet kavramının ele alınması gerekir.

Toplumsal cinsiyet, toplum ve kültür tarafından erkeklere ve kadınlara atfedilen roller, beklentiler, statüler ve sorumluluklar olarak tanımlanabilir (Yogev, 2006). Bu kavram, cinsiyet kimliğinin toplumsal bir şekilde kurgulandığını ifade eder. Toplumun ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yapıları kadın ve erkek için farklı şekillerde inşa

edilir, aynı zamanda, kadın ve erkek için birbirini tamamlayıcı ve karşıt olduğu varsayılan roller tanımlanır (Öztürk, 2000). Bu doğrultuda kadın ya da erkek olmanın çoğunlukla toplumsal yapıyla belirlendiği belirtilir. Cinsiyet, bedensel eylemlerin toplumsal kabullere uygun olacak şekilde yapılandırılması şeklinde de tanımlanabilir (Connell, 2005). Bu tanımlamalara bakıldığında, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, biyolojik cinsiyet özelliklerine göre toplum tarafından inşa edildiği söylenebilir. Bu inşa sürecinin ne şekilde oluşturulduğu ve nasıl sürdürüldüğü çeşitli kuramsal yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Psikanalitik yaklaşımlara göre, çocuğun kadınsı veya erkeksi roller üstlenmesi çoğunlukla çocuğun biyolojik yapısına dayanır (Mayer, 1996). Çocuğun toplumsal ve psikolojik açıdan uyum sağlaması yani bu görüşe göre erkeğin erkeksi, kadının kadınsı davranış sergilemesi, çocuğun kendi cinsindeki ebeveyni ile kurduğu özdeşim sonucunda gerçekleşir. Freud'a (2017) göre kadınlığın ve erkekliğin edinilmesi, ödipal dönemdeki ödipus (oedipus) ve elektra (electra) komplekslerinin uygun bir şekilde çözümlenmesiyle gerçekleşir. Ödipal dönemde çocuklar karşı cins ebeveyne cinsel ilgi duyar. Özellikle erkek çocukları anneye sahip olmak ister ancak baba tarafından iğdiş edilme korkusu yaşar ve babadan gelen bu tehdidi bertaraf etmek amacıyla babaya yaklaşarak onunla özdeşim kurar (Kimmel, 2000: 68). Sağlıklı olarak nitelenen bu özdeşim kurma vasıtasıyla çocuk özdeşim kurduğu ebeveynin hem biyolojik hem davranışsal hem de karakteristik özelliklerini alır (Mayer, 1996).

Bem (1981)'in ortaya attığı cinsiyet şeması kuramına göre, her toplumda kadınsı ve erkeksi olarak tanımlanmış kişilik özellikleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda kadın ve erkeğin yapması gereken eylemler cinsiyet temelinde belirlenmiş ve ayrıştırılmıştır. Kız ya da erkek çocukları, yetiştirilme tarzı, sosyal öğrenme ve model alma yoluyla kadınlığı ve erkekliği benimseyerek öğrenir. Bilgi işleme süreçleri bu doğrultuda gerçekleşerek kadına ve erkeğe özgü şemalar oluşur. Bu öğrenme sürecinde birey iki cinsiyet arasındaki farkları gözlemleyerek kendi kimliğini oluşturur. Şema çeşitli bilgileri bir arada barındıran bir çağrışımlar bütünüdür. Gelen bilginin bir arada işlenmesini ve algılanmasını sağlar. Dolayısıyla toplumsal cinsiyete özgü bilgiler geldiğinde, erkeksi ve kadınsı özellikler ayrıştırılarak, cinsiyete özgü bütünsel bir şekilde algılanır. Bu doğrultuda çocuk kendi cinsiyetine uygun olan şemalarla hareket ederek benliğini oluşturmaya çalışır (Bem, 1981).

Bilişsel gelişim kuramcılarının göre, çocuklar öncelikle insanların erkek ve kadın olmak üzere iki kategoriye ayrıldıklarını ve kendilerinin bunlardan hangisine ait

olduklarını ayırt ederler. Daha sonra da kadın ve erkeği birbirinden ayıran özellikleri öğrenerek kendi cinsiyetlerine uygun olan davranışları sergilemeye çalışırlar (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989). Çocuklar cinsiyete özgü kalıpyargıları öğrendikten sonra bu kalıpyargılarla tutarlı olacak şekilde duygu, düşünce ve davranış edinirler.

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre (Bandura, 1971'den Akt. Kaçar, 2006) ise kadın erkek arasındaki farklar öğrenilmiştir. Birey daha ilk çocukluk yıllarında, okul yaşantısında ve diğer sosyal çevresinde kadın ve erkeğin seçtiği oyunlardan, giysilerden hatta kullandığı renklerden kendi cinsine uygun olanları benimsemeye başlar. Bunun yanı sıra, tıpkı diğer bazı sosyal öğrenme türleri gibi, toplumsal cinsiyet rolleri de sosyal öğrenmenin ödül-ceza yöntemi çerçevesinde edinilir (Bandura, 1971'den Akt. Kaçar, 2006). Toplum içerisinde belirlenen cinsiyet rolleri, çevredeki bireyler taklit edilerek veya model alınarak olumlu ve olumsuz pekiştirmeyle içselleştirilir (İmançer, 2006: 10). Ayrıca kurama göre çocuğun kendi cinsiyetiyle aynı olan ebeveynle kurduğu özdeşim de toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde etkili bir faktördür. Dolayısıyla erkekler erkekliği, erkeksi olanı öğrenip benimserken, kadınlar kadınsılığı içselleştirir. Bu sayede cinsiyet kalıpyargıları kuşaktan kuşağa aktarılarak süreklilik oluşturur (Anar, 2011). Kurama göre, bazı anneler daha çok feminen ve bazı babalar da daha çok maskülen özellikler sergilemektedir. Bu nedenle bu tip kişilerin çocukları da diğerlerine göre daha çok feminen veya daha çok maskülen olmaktadır.

Sosyal Rol Kuramı'na göre, kadın ve erkek arasındaki sosyal farklar ile tutumlarda gözlemlenen değişiklikler, kadınların ve erkeklerin farklı roller üstlenmesinden kaynaklanmaktadır (Eagly ve Sczesny, 2019). Rol kavramı bireyin yerine getirmesi gereken sorumluluk olarak tanımlanırken, toplumsal cinsiyet rolü, toplum tarafından kadına ve erkeğe dayatılan sorumluluklar olarak ifade edilebilir (Dökmen, 2006: 16). Biyolojik cinsiyete göre ayrıştırılan sosyal durumlar, kadın ve erkek cinsiyetine özgü toplumsal rollerin oluşmasına sebep olur (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009:101-102). Bu roller küçük yaşlardan itibaren erkek ve kız çocuklarına toplum tarafından aktarılmaya çalışılır. Kadın ve erkekler doğuştan getirdikleri özelliklere göre, toplumun kendilerinden beklediği görevleri ve sorumlulukları yerine getirmeye ve toplumsal alanda kabul görmek için iyi performans göstermeye çalışırlar.

Bütün bu çalışmalar cinsiyetin kadın ve erkek olacak şekilde iki kimliğe göre şekillendiğini varsaymaktadır. Psikolojide, sosyal kimlik yaklaşımı geleneğinden gelen araştırmacılar, cinsiyet kimliğinin de kişilerin sahip olduğu bireysel kimliğin (personal

identity) dışında bir sosyal kimlik (tıpkı diğer sosyal kimlikler gibi bir kimlik) olduğunu, başka bir deyişle, cinsiyetin kişinin benlik-kavramının bir yönü olduğunu ileri sürer (örn., Skevington ve Baker, 1989). Bu bakış açısına göre, bireyin kendi cinsiyetiyle kurduğu özdeşim düzeyi veya cinsiyet kimliğinin belirli bir bağlamda belirgin hale gelmesi, gruplar arası davranışlar (burada cinsiyet grupları arasında) ortaya çıkarmaktadır ki bu da büyük ölçüde kadınlık ve erkeklikle ilgili kalıpyargılara dayanır.

Cinsiyet kalıpyargıları, toplumsal normlar ve kültürel değerlerle şekillendiği için toplumdan topluma değişebilir ve geliştirilebilir (European Communities, 2006; WHO, 1998), ancak davranışa ilişkin genel beklentilerin çoğu zaman evrensel ve açık olduğu varsayılır. Bu bağlamda, kadına atfedilen feminen ve erkeğe atfedilen maskülen özelliklerin de evrensel bir geçerliğe sahip olduğu söylenebilir. Maskülenlik ve feminenlik toplumun belirlediği roller doğrultusunda tanımlanır ve kutuplaşmış bir şekilde birbirlerinden ayrıştırılır (Katz, 1986; Shively ve De Cecco, 1993; Banaji ve Greenwald, 1995). Başka bir deyişle, maskülenlik ve feminenlik birbirinin karşıtı olarak konumlandırılır: Maskülen olan feminen değildir, aynı şekilde, feminen olan maskülen değildir. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyetin dışavurumunun (cinsiyet ifadesi) da maskülen veya feminen bir şekilde ortaya çıkabileceği söylenebilir, ancak bütün insanların cinsiyetleriyle uyumlu bir cinsiyet ifadesine sahip olduğu söylenemez. Bireyler cinsiyet kimliğinin tersi yönde de kendilerini yansıtabilirler, ne var ki toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalarda bu durum yeterince açıklanamamıştır. Dolayısıyla cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi zaman zaman karıştırılabilmektedir. Bu nedenle bu kavramların birbirinden ayırt edilmesi önemlidir.

Cinsiyet kimliği kişinin kendisini kadın veya erkek olarak algılaması, hissetmesi veya kendisini kadın ya da erkek kimliğine göre tanımlamasıdır (Hidalgo vd., 2013). Cinsiyet kimliği, biyolojik cinsiyetle ilgili fakat bundan bağımsız olarak, bireyin kendisini algılayış biçimi olarak da tanımlanmakta; bireylerin varoluşsal kadınsılığı veya erkeksiliği olarak da ifade edilmektedir (APA, 2015). Cinsiyet kimliği, cinsel organ veya dışardan gözlemlenebilen cinsiyet özelliklerinden ziyade, bireyin bilişi ve duygularıyla ilgilidir (Diamond, 2000). Dolayısıyla bireyin dışardan gözlenebilen özellikleri onun cinsiyet kimliğini göstermeyebilir. Bireyin fiziksel görünüşü, arkadaş seçimi, davranışları ve hatta seçtiği oyunlar her zaman onun cinsiyet kimliğini göstermez ama cinsiyet ifadesini bildirir (Hidalgo vd., 2013). Ayrıca bütün insanlar doğuştan getirdikleri cinsiyet kimliğiyle kendilerini tanımlamayabilir. Bireyler (örneğin transseksüel bireyler) kadın veya erkek cinsiyetine uymayan, bunların karışımı olan ya

da herhangi bir cinsiyete uymayan bir kimlikle de kendilerini tanımlayabilir (APA, 2015).

Cinsiyet ifadesi ise en kısa tanımıyla, kişinin kendisini dışarıya yansıtmaya biçimidir (Morrow ve Messinger, 2006). Bireyler kendilerini maskülen veya feminen olarak tanımlayabilir, ancak bu tanımlamaya uygun veya tanımlamanın tersi bir şekilde kendilerini ifade edebilirler. Birey, giyim kuşamıyla, saç kesimiyle, konuşma ve iletişim tarzıyla cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak, dış dünyaya farklı şekilde kendisini yansıtabilir (APA, 2015). Örneğin, dar giyinmek kadınlara özgü bir davranıştır yani feminen bir özelliktir. Ancak kendini maskülen olarak tanımlayan bir erkek de dar giyinebilir. Daha basit bir örnekle, kısa saç erkeklerle özgü maskülen bir özelliktir, ancak feminen bir kadın da kısa saçlı olabilir. Toplumsal cinsiyet açıklamaları dikkate alındığında, bu durumun cinsiyet uyumsuzluğunu oluşturan unsurlardan biri olduğu görülmektedir.

Cinsiyet uyumsuzluğu, sosyal olarak tanımlanmış ve atanmış cinsiyet kategorisine dayalı beklentiler arasında uyumsuzluk olarak (erkek kadınlık, kadın erkeklik veya androjenlik gibi) tanımlanabilir (Oost, Livingston, Gleason ve Cochran, 2016). Bunun yanında, cinsiyet uyumsuzluğu, ikili cinsiyet kategorilerinin aşılması, karıştırılması ve harmanlanması veya bağlantılı olunan cinsiyetin gerekliliklerinin yerine getirilmemesi veyahut bu gerekliliklerin reddedilmesi anlamında da kullanılır (Devor, 1989; Sedgwick, 1993). Cinsiyet uyumsuzluğu iki cinsiyetli heteroseksüel cinsiyet sisteminin normları doğrultusunda ortaya çıkar. Heteroseksüel normativite, erkekliğin ve kadınlığın baskın kültürel yapılarının dışındaki cinsellikleri cinsiyet uyumsuzluğu olarak etiketler ve diğer cinsiyet uyumsuzluk biçimlerini de içermesini bekler (Bohan, 1996).

Cinsiyet uyumsuzluğuna en iyi örnek teşkil edebilecek bireyler, trans bireylerdir. Buradaki trans kavramı birden fazla bileşeni (trans-kadın, trans-erkek, süt-çocuğu, erkek-fatma) kapsayan bir kavram olarak kullanılmıştır (Ma'ayan, 2003). Trans bireyler, ya zaman zaman veya genellikle geleneksel cinsiyet normlarının dışında kalırlar. Bu bireyler, kendilerini biyolojik cinsiyet kimlikleriyle tanımlayabildikleri gibi (örn., trans kadın veya trans erkek) biyolojik cinsiyetten farklı bir kimlikle de (örn., crossdresser: karşıt giysicilik; travesti, dragqueen:) tanımlayabilirler (Mathy, 2003). Cinsiyet uyumsuzluğu ile ilgili çalışmalarda, cinsiyeti kadın olup, kadınlık normlarına uymayan (maskülen) kadınlar, kendilerine genellikle 'erkek-fatma' (Tomboy); cinsiyeti erkek olup, erkeklik normlarına uymayan (feminen) bireyler de kendilerine genellikle

'kız-oğlan' (sissy) denildiğini ve bu terimlerin hor görme ve aşağılama anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir (Grossman, D'Augelli, Salter ve Hubbard, 2006).

Transseksüeller toplum içinde eşcinsel olarak algılansa da bu bireyler, kendilerini gey, lezbiyen veya heteroseksüel gibi farklı cinsel yönelim biçimleriyle tanımlayabilmektedir (Lev, 2004). Bazı çalışmalar, kişinin sadece yüzüne veya ses tonuna bakılarak, cinsel yöneliminin tesadüfle açıklanmayacak düzeyde, doğru bir şekilde tahmin edilebildiğini ortaya koysa da (Tskhay ve Rule, 2013; Valentova ve Havlíček, 2013; Tskhay, Krendl ve Rule, 2016;) daha yakın zamanda, bu sonuçların ispatlanamayacağı belirtilmiştir (Miller, 2018). Bunun yanında lezbiyen kadınlar iř ortamında çođu zaman feminen, eşcinsel ortamlarda ise maskülen bir görünüm sergilediklerini dile getirmişlerdir (Reddy-Best ve Pedersen, 2015). Dolayısıyla cinsiyetiyle uyumsuz olan bireyler eşcinsel olarak algılsalar (Kite ve Deaux, 1987) da cinsel yönelimin kişinin dışardan gözlenebilen özelliklerle bir ilişkisi bulunmamaktadır. Duruma açıklık getirmek için çalışmanın bu aşamasında, mevcut çalışmanın diğer bir bağımsız değişkeni olan cinsel yönelim yaklaşımlarına yer vermek yerinde olacaktır.

1.3. Cinsel Yönelim

Toplumsal cinsiyetin işaret ettiği noktalardan bir tanesi de cinsel yönelimdir. Cinsel yönelim, belli bir cinsiyete sahip olan kişilere duyulan cinsel, duygusal ve romantik çekim anlamına gelir (Köylü, 2016; Storms, 1980). Başka bireylerin cinsiyet özelliklerine ve cinsel kimliklerine göre bireyin duyduğu romantik, duygusal ve cinsel uyarım ve arzuyu ifade eder (APA, 2009). İnsanlar sadece karşı cinsiyetten olana değil, hemcinsine ve aynı zamanda her iki cinse de seksüel, duygusal ve romantik ilgi duyabilir. Bu nedenle temel olarak heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel gibi farklı cinsel yönelimlerin olduğu belirtilir (Kite ve Deaux, 1987; Köylü, 2016). Bu ilgi, karşı cinse duyuluyorsa kişi heteroseksüel, hemcinsine duyuluyorsa eşcinsel, her iki cinse de duyuluyorsa biseksüel olarak tanımlanır. Ayrıca her iki cinse de cinsel ilginin olmadığını ifade eden aseksüellik de başka bir cinsel yönelim olarak kabul edilir (APA, 2015). Cinsel yönelim, tanımında da geçtiği gibi yoğun duygu ve arzuyu barındırdığı için bireyin yaptığı bir tercih değil biyolojik ve psikolojik bir durumdur. Bu nedenle eşcinsel bireyler için önceleri kullanılan cinsel tercih kavramının yanlış olduğu anlaşılmış, bunun yerine cinsel yönelim kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet, bireylerin kendilerini, biyolojik cinsiyetlerine bağlı olarak toplumsal normal temelinde uygun görülen özelliklere göre tanımlamasını belirler. Dolayısıyla heteroseksüel ikili cinsiyet sistemine göre tanımlanan kadınlık ve erkeklik

dışındaki cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip olan bireylerin kendini tanımlama ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır (Kabacaoğlu, 2015). Bundan hareketle ve eşcinsel özgürlük haklarıyla beraber eşcinselleri tanımlamak üzere gey kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram başlangıçta hem kadın hem de erkek eşcinsel bireyler için kullanılırken, zamanla kadın eşcinseller için lezbiyen kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Köylü, 2016: 11). Ayrıca gey ve lezbiyen dışında, karşıt giysicilik, travesti, transseksüel, transgender ve interseks durumu da söz konusudur (Mathy, 2003). Eşcinsellik tarih boyunca süregeldiğinden, pek çok araştırmacının ilgi odağı olmuş ve farklı kuramsal yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Sigmund Freud (1914) erkeklerdeki çoğu nevroz ve psikoz durumlarını ödipal dönemdeki ödipus kompleksiyle açıkladığı gibi, eşcinselliği de bu dönemdeki süreçlerle açıklamıştır. Ona göre, eşcinsellik bir hastalık olmamakla birlikte, bireyin cinsel gelişimindeki bir duraklama sonucu oluşmaktadır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998). Buna karşın Freud, erkek eşcinselliğine farklı yorumlar getirmiştir. Ödipal dönemdeki erkek çocuğun iğdiş edilme korkusu ve annesinin iğdiş edildiği yanlışlığıyla penisi olan bir nesneye yönelmesine sebep olduğunu belirtmiştir (Kirby, 2008). Erkek çocuğunun babasına ve varsa erkek kardeşlerine olan aşırı kıskançlık duygusunun diğer erkekleri sevmesine sebebiyet verdiğini dile getirmiştir (Kirby, 2008). Başka bir yorumunda ise eşcinsel yönelimin, erkek çocuğun annesiyle kurduğu özdeşimden kaynaklı olarak babasını elde etmeye çalışmasıyla ortaya çıktığını belirtmiştir (Aksoy, 2009). Freud kadın eşcinselliğini de kız çocuğunun babayla evlilik hayallerinin, annesinin hamile kalmasıyla suya düşerek kadınsılığından uzaklaşması ve aşk objesi olarak annesini seçmesiyle açıklar (Lingiardi ve Capozzi, 2004). Psikanalitik yaklaşım daha çok erkek eşcinselliğine odaklanmıştır. Eşcinselleri ara sıra dönükler, tam (doğuştan) dönükler ve çift yaşayışlı dönükler olarak üç kategoriye ayırmıştır (Freud, 2017). Freud eşcinselliği bir hastalık olarak görmese de ondan sonraki psikanalistler bir hastalık olarak değerlendirmiş ve tedavi etmeye çalışmışlardır (Akt. Kabacaoğlu, 2015). Ancak çağımızdaki bilgiler psikanalistlerin görüşlerinin bilimsel olarak ispatlanabilir olmadığını göstermektedir.

Eşcinselliği açıklamaya çalışan kuramlardan bir tanesi de sosyal öğrenme kuramıdır. Bu kuram eşcinselliğin oluşumunu iki yargıya göre açıklamaktadır. Bunlardan birincisi, erken eşcinsel deneyim iken, ikincisi taklit etme yoluyla öğrenmedir. Erken dönemdeki eşcinsel deneyimler ileriki yaşlarda da devam edebilmektedir. Ayrıca eşcinsel bireyin rol model olarak alınması çocuğun ileriki yaşlarda eşcinsel olmasına sebep olabilir (Yeşiler, 2010). Benzer şekilde, cinsiyete özgü

davranışların pekiştirilmesi, bu davranışların ileriki yaşlarda da devam etmesini sağlarken bu davranışların pekiştirilmemesi çocuğun ilerleyen dönemlerde eşcinsel davranışlara yönelmesine sebep olabilmektedir (Lippa, 2000). Ancak araştırmalar, heteroseksüel çiftlerin çocuklarının eşcinsel ve eşcinsel çiftlerin çocuklarının heteroseksüel olabileceğini ortaya koyduğu için bu görüşler doğrulanmamıştır (Anderssen, Amlie ve Ytterøy, 2002; Golombok ve Tasker, 1996).

Cinsel yönelimi açıklamaya çalışan biyolojik yaklaşımlar, beyin, hormon ve genetik araştırmalar üzerinde durmaktadır (Baydar, 2015). İkiz çalışmalarında, tek yumurta erkek ikizlerinden birinin eşcinsel olma durumunda diğeri de eşcinsel olma oranı %52 iken, çift yumurta ikizlerinde bu oran %22 bulunmuştur (Bailey ve Pillard, 1991). Kadınlarda ise tek yumurta ikizlerinde bu oran %48 iken çift yumurta ikizlerinde %16 bulunmuştur (Bailey, Pillard, Neale ve Agyei, 1993). Kromozom yapısının incelendiği bir çalışmada, 40 ikiz eşcinsel kardeşlerin %33'nün X kromozomunda benzer bir yapı bulunmuştur (Hamer, Hu, Magnuson, Hu ve Pattatucci, 1993). Siner sistemi çalışmalarında eşcinsellerle heteroseksüeller arasında yapısal beyin farklılıkları bulunmuştur (Baydar, 2015). Eşcinsel erkeklerde suprakiazmatik çekirdek beyin bölgesi (Swaap ve Hoffman, 1990) ve korpuskallosumun (Witelson vd., 2008) heteroseksüellere göre daha büyük olduğu buna karşın disformik çekirdeğin daha küçük olduğu (Leway, 1991) ortaya konmuştur. Hormon çalışmalarında ise, erkek eşcinsellerin heteroseksüellere göre daha erken ergenlik dönemine girdikleri ancak kadınlarda eşcinsellerle heteroseksüeller arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (Bogaert, Friesen ve Klentrou, 2002).

Genel olarak üreme davranışı üzerine odaklanan evrimsel yaklaşım da üremeyi sağlamadığı halde eşcinselliğin günümüze kadar sürmesine ilişkin bazı açıklamalar sunmuştur. Rahman ve Wilson'a (2003) göre, eşcinsel bireyler kendi genlerinin sürdürülmesini sağlamasa da kardeşlerinin çocuklarının doğması ve yaşaması için ihtiyaç duyulan kaynakların giderilmesinde yardımcı olmaktadır. Bu sayede kardeşler aracılığıyla eşcinsel genlerin kuşaktan kuşağa aktarılması sağlanmaktadır (Yeşiler, 2010). Eşcinsel erkeklerin daha az agresif ve daha çok empatik olmaları kadınların onlara yakınlık kurmalarına neden olmaktadır (Miller, 2000). Ayrıca kadınsı ve nazik olma gibi özellikleri çatışma bağlamlarında arabuluculuk görevini yerine getirmelerini sağlamakta ve böylece eşcinsel özellikler devam ettirilmektedir (Kirkpatrick, 2000; Muscarella, 1991).

Yukarıdaki yaklaşımların ve araştırmaların cinsiyet olgusunun anlaşılmasında önemli bilgiler ortaya koyduğu görülmektedir. Bu yaklaşımların açıklamaları genel olarak, kadınlık ve erkeklik, heteroseksüellik ve eşcinsellik gibi ikili bir sisteme dayalıdır. Ancak cinsiyet, kadın-erkek, heteroseksüel-eşcinsel kavramlarıyla açıklanamayacak kadar geniş ve çok çeşitli bir olgudur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet özellikle cinsel yönelimlerin açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Ancak post modern yaklaşımlar, cinsiyet olgusunu geniş bir perspektiften ele alarak daha kapsayıcı bilgiler sunabilmişlerdir.

Floyd (2018) arzunun, cinsiyetin başlangıcını ve sonucunu belirlediğini belirtmiş, cinsiyeti, yasaklı nesnelere herhangi bir arzuyla arasına sınır koyma şeklinde tanımlamıştır. Bu anlamda Floyd'a göre cinsiyet, yasaklanan veya kabul edilen bir arzunun, yasaklanan veya kabul edilen bir nesnenin koşulları içerisinde tanımlanmasıdır. Fizyolojik temellere dayanan bu cinsel bilgi sisteminde kadın bedeni üremenin öznesi, erkek bedeni ise cinsel arzunun öznesi olarak temsil edilmektedir. Bundan dolayı, cinsel olarak aktif kadınlar cinsel arzu öznesinden (erkek bedeni) pay alanlar, erkek eşcinseller ise erkekleri arzuladığı için kadın bedeninden pay alanlar olarak kavranmıştır. Böylelikle kadını atfedilen erkek eşcinsellerin bu edimselliği, erkeklere duyulan bu arzunun dışlanması ve denetimlenmesini zorunlu kılmıştır (Floyd, 2018).

Butler (2008: 50-53) da arzunun önemini, bunun yanında, cinsiyetin performatif bir edim olduğunu dile getirmiştir. Cinsiyetin ve cinsel arzunun ikili ve birbirine zıt bir şekilde konumlandırılmasının, aynı zamanda, cinsiyetin biyolojik ve toplumsal olarak ayrıştırılmasının cinsiyet belasına yol açtığını ileri sürmüştür. Butler (2008: 65-77), toplumsal cinsiyetin biyolojik olarak belirlenmiş bir içeriğinin ve özünün bulunmadığını, kalıtsal bir kimlik olmadığını fakat toplumsal normlar temelinde tekrar tekrar ortaya konulduğunu (performing gender) ve yine toplumsal normlar temelinde pekiştirildiğini ileri sürmektedir. Kadın veya erkek olmak yerine, bireyler kadın veya erkek gibi davranmakta ve böylelikle kadınlık ve erkeklik kategorileri ortaya çıkmaktadır. Bu kategorilerin ortadan kalkma ihtimali, ancak bireylerin doğuştan sahip olduğu biyolojik cinsiyet özelliklerine göre davranmamaları sonucunda gerçekleşebilir. Butler'a (2008) göre, cinsiyetin ikili sisteme göre performe edilmesi ve bunu gerçekleştiremeyenlerin negatif tepkilerle karşılaşmasının nedeni, cinsiyet eşitsizliğine dayalı sistemin yeniden üretilmesi ve sürdürülmesinin bu şekilde sağlanmasıdır.

Foucault (2003) da toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkileri bağlamında oluştuğunu dolayısıyla kadınlık ve erkekliğin kültürel ve tarihsel olarak değiştiğinden bahsetmektedir. Yazar, klasik dönemden önce iktidarın insanın yaşamına veya ölümüne karar vermesi yönünde gücünü kullandığını, klasik dönemden bu yana ise insan hayatını kontrol etmek yönünde gücünü kullandığını belirtmektedir. On yedinci yüzyıldan itibaren, iktidarın yöntemleriyle insan bedeninin bir makine gibi ele alındığı ve bu bedenin, terbiyesi, kabiliyetlerinin güçlendirilmesi ve etkili denetim sistemlerinin bütünleşmesinin sağlanmaya çalışıldığını ifade etmektedir. On sekizinci yüzyılda yine bedenin biyolojik süreçlerine dayalı doğum ve ölüm oranı, sağlık düzeyi ve bunları etkileyebilecek diğer etmenler de önem kazanmıştır (Foucault, 2003: 143). Ayrıca Foucault (2003)'a göre cinsellik gerçek bir tarihsel görünümdür ve bu cinselliğin kendi işlerliği cinsiyet kavramını ortaya çıkarmıştır. Kısacası, cinsiyet rollerinin sabit değil, değişken olduğunu ve iktidar kavramına bağımlı bir şekilde çeşitli söylemlerle inşa edildiğini dile getirmiştir. Ayrıca eşcinsel kavramının bu söylemler vasıtasıyla ortaya çıktığını belirtmiştir. Benzer şekilde West ve Zimmerman (1987) cinsiyetin, karmaşık bir sosyal algının yönlendirilmesiyle oluşan ve bağlama uyum sağlamak için ortaya konan bir davranış örüntüsü olduğunu söylemişlerdir. Bütün bu açıklamalar doğrultusunda toplumda yaygın olarak kabul edilen heteroseksüel sistemin dışında kalan bütün cinsiyet ve cinsel yönelimleri bir çatı altında toplayan kuir kuramlar ortaya atılmıştır.

Türkçe karşılığı yamuk, tuhaf, garip olan kuir, normun dışında kalan, kötüyü, anormali yeniden tanımlayan, acayip ve aşağılık olanı sahiplenen bir kavramdır. Başlangıçta argoda eşcinsel anlamında kullanılan kuir, aynı zamanda homofobik bir mana içermekteydi (Jagose, 2015: 93). Bu nedenle kuir her ne kadar gey, lezbiyen, trans ve insterseks gibi kimliklerin sahiplendiği bir kavram olsa da Judith Butler'ın da katkılarıyla bütün sömürü ve eşitsizlikler için başvurulan bir kavram haline dönüşmüştür. Bu doğrultuda kuir kavramı heteroseksüel sistemin dışında kalan bütün marjinalleşmiş cinsel kimlikleri barındıran bir şemsiye görevi görmektedir (Berlant ve Warner, 1995). Butler kendisini kuir kuramcı olarak tanımlamasa da cinsiyetin akışkan ve performatif bir edim olduğunu dile getirmesi kuir kuramcılarının ondan beslenmesini sağlamıştır. Nitekim kuir kavramı da herhangi bir alana hapsedilemeyen akışkan ve sınırları olmayan bir yapıyı temsil etmektedir. Jagose'a (2015: 93-104) göre bu durum kuirin sürekli yenilenmesini ve değişime açık olmasını sağlarken, Manning'e (2009: 1) göre kuirin bu yönü, onun hem gelişmesini hem de belirli bir çerçeveye oturtulmasını engellemektedir.

Kuir kuramcılarının temel dayanağı olarak anılan Butler (2008), cinsiyetin performatif bir olgu olduğunu, cinsiyet ifadesinin cinsiyet kimliğinin bir göstergesinin olmadığını ve cinsiyet ifadesinin bazen cinsiyet kimliğinin tam tersi şekilde ortaya çıkabileceğini dile getirmiştir. Ancak buradaki ‘performans’ kavramı kişinin tiyatral bir şekilde ortaya koyduğu bir şey değil, öznenin kurulduğu bir süreç anlamında kullanılır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin, istenince giyilen veya istenince çıkarılan bir giysi olmadığına vurgu yapar. Bu doğrultuda kuir genel olarak bütün kimlikleri reddeden, başka bir deyişle kimliksizliği savunan bir kavram olarak anılmaktadır (Jagose, 2015: 118-123). Kuir kuram, cinsiyet kalıpyargıları bağlamında daha genel bir bakış açısı ortaya atmış olsa da özellikle transseksüel, gey ve lezbiyen çalışmalarında daha çok sahiplenilmiş bir kuramdır (Halperin, 2003).

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda cinsiyetin hem kişilerarası hem de gruplararası ilişkilere etki eden bir olgu olduğu söylenebilir. Kişilerarası ilişkilerin cinsiyetin sosyopolitik tezahürü altında olması gibi, gruplar arası ilişkiler de (dolayısıyla toplumsal ilişkiler de) cinsiyetin etkisi altındadır (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Bir toplumda çıkarılan yasalara ve güç ilişkilerine bakıldığında, bunların bir cinsiyetin lehine (genellikle erkek), diğer bir cinsiyetin aleyhine (genellikle kadın) işlemesi (Pratto ve Walker, 2004) toplumsal yapıda cinsiyet olgusunun önemini göstermektedir (bkz. Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Cinsiyet, devletlerin egemenliklerini sürdürmesinin önemli bir aracı olduğundan (Pratto, 2015), beden (özellikle kadın bedeni), haz ve cinsellik, çeşitli kurumların (özellikle hükümetler, din ve sağlık kurumları) müdahalesi altındadır (Foucault, 2003). Toplumdaki güç ilişkilerinin sürdürülebilmesi, cinsiyetler arasındaki hiyerarşilerin korunmasına bağlıdır (Butler, 2008; Pratto, 2015; bkz. Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Bu hiyerarşilerin oluşturulmasına ve sürdürülmesine hizmet eden heteroseksüel ikili cinsiyet sisteminde, farklı zamanlarda bazı yapısal değişiklikler meydana gelse de cinsiyet sistemi hala aynı amaca hizmet etmektedir.

Floyd (2018) bu durumun tarihsel sürecini “Arzunun Şeyleşmesi” adlı eserinde, 19. ve 20. yüzyıl cinsiyet rejimlerini karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır. Floyd’un (2018) açıklamalarına göre, 19. yüzyılda bu sistem biyolojik temele dayanmaktaydı. Bu dönemde, erkek bedenler arzunun öznesi, kadın bedenler ise üremenin öznesi olsa da arzunun nesnesi olarak temsil edilmekteydi. Arzunun öznesi olan yetişkin erkeklerin, bağımsız, erdemli, otonom ve cinsel dürtülerine hâkim kişiler olması beklenmekteydi. Bu nedenle, erkekliğin karşıtı (kadınlık değil) toyluk olarak betimlenmekteydi. Kadınlar, arzuladığı cinsel nesneden bağımsız bir şekilde, etkin bir cinsel özne olarak erkek bedeninden pay alanlar şeklinde kavranmaktaydı. Diğer taraftan arzunun öznesi

olarak temsil edilmesine karşın, erkekleri arzulayan erkekler kadın bedeninden pay alanlar şeklinde kavranmaktaydı. Dolayısıyla erkeğin kadınsı atfedilen bu yönü, heteroseksüel erkeksilik (maskülenlik) için bir tehdit unsuru olarak görüldüğünden, egemen heteroseksüel görüş tarafından dışlanmasını gerektirmiştir. Yirminci yüzyılda tavır ve davranışsal niteliklerle erkek bedeni daha da maddileştirilerek maskülenlik ön plana çıkmıştır. Maskülenlik ve feminenlik, gözlemlenebilir ve ölçülebilir özelliklerle tanımlanan bir norm haline dönüşmüştür (bkz. Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Maskülenliğin karşıtı olarak feminenlik konumlandırılmış ve bunlar ancak birbirileriyle ilişkileri içinde tanımlanır hale gelmiştir (Floyd, 2018).

Maskülenlik, erkeğe uygun olduğu düşünülen, görevler, beklentiler, roller, durumlar ve özellikler olarak tanımlanırken, bunların tersi feminenlik olarak nitelendirilir (Dökmen, 2006). Kültürel farklılıklarla birlikte, her kültürde maskülen ve feminen olarak tanımlanmış özelliklerin olduğu (Bem, 1974) ve bu özelliklerin birbirinin karşıtı olarak konumlandırıldığı söylenir (Banaji ve Greenwald, 1995; Katz, 1986; Shively ve De Cecco, 1993). Bu bağlamda kadın ve erkek arasında, iş ve sosyal hayatta cinsiyet rollerinin yanı sıra, karakteristik özellikler ve cinsiyet ifadesi açısından da farklılıkların olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, saç şekli, giyim tarzı, konuşma biçimi ve duygularını ifade etme biçimi gibi dışsal özelliklerin de bu farklılıklara dahil olduğu söylenir (Köylü, 2016: 12). Bu doğrultuda, erkeğin duygusal davranmaması, siyah veya mavi gibi koyu renkler tercih etmesi, pantolon giymesi, kısa saçlı ve kalın sesli olması beklenirken, kadının duygusal davranması, pembe veya mor gibi açık renkler tercih etmesi, etek giymesi, uzun saçlı ve ince sesli olması uygun görülür (Connell, 1998:109; Ünal, 2004). Dolayısıyla bu durum ikili cinsiyet kategorilerine dayalı kalıpyargıların oluşmasına sebebiyet verir.

Cinsiyet kalıpyargıları, kadın ve erkeğin neye benzediğine dair genellemelerdir (Hentschel vd., 2019). Betimleyici (descriptive) ve buyurucu (prescriptive) olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Fiske ve Stevens, 1993). Betimleyici kalıpyargılar, kadın ve erkeğin nasıl olduğunu ve tipik olarak ne yaptığını belirtirken, buyurucu kalıpyargılar ise kadın ve erkeğin nasıl olması ve ne yapması gerektiğini belirtir (Burgess ve Borgida, 1999; Prentice ve Carranza, 2002). Bu kalıpyargıların her iki türünün de ihlal edilmesi (cinsiyet uyumsuzluğu) önyargı ve ayrımcılığa sebep olurken, buyurucu kalıpyargıların ihlali kızgınlık, ters tepki, sosyal ve ekonomik cezalandırmalara (örn., işe alınmama) da sebep olur (Burgess ve Borgida, 1999; Heilman, 2001; Eagly ve Karau, 2002). Bu nedenle insanlar bu cezalardan kaçınmak için kalıpyargılara uymayan yönlerini gizlemekle kalmayıp, kalıpyargılara daha da bağlı

bir şekilde davranarak, onların daha güçlü hale gelmesine sebebiyet verir (Prentice ve Carranza, 2002). Buradan da cinsiyetin, toplumsal olarak kabul edilen iki farklı cinsiyet kategorisine göre, nasıl edimselleştirildiği ve performatif tekrarlarla nasıl sürdürüldüğü anlaşılabilir (Butler, 2008).

Cinsiyet kalıpyargılarına uymayan bireyler eşcinsel olarak algılanır ve bu durum erkekler için daha olumsuz olarak değerlendirilir (Sirin vd., 2004). Dolayısıyla eşcinseller, karşıt cinsiyet özelliklerine sahip olacak şekilde kalıpyargılanır (Kite ve Deaux, 1987). Eşcinsellik, heteroseksüel ikili cinsiyet sistemine göre oluşturulan kategorilerle uyuşmadığından uzun yıllar boyunca bir sapkınlık veya hastalık olarak kabul edilmiş (Bringaze ve White, 2001; Bobbe, 2002) ve eşcinsel bireyler olumsuz tutum, tepki ve muamelelerle karşılaşmıştır (Toomey, Ryan, Diaz, Card ve Russell, 2010; Herek, 2007; D'augelli, 2002). Hatta eşcinsel davranışlar gösteren bireyler bazı ülkelerde (örn., Senegal ve Kenya) on yıla kadar hapis cezalarına tabi tutulurken (Dinç, 2011), bazı ülkelerde (örn., Nijerya, Sudan, İran) idam cezasına çarptırılmıştır (Clarke, 2014). Günümüzde pek çok ülkede (Hollanda, Kanada, Finlandiya, Almanya) eşcinsel haklarının tanınması ve eşcinsel evliliğin yasallaşmasıyla, eşcinsellere yönelik olumsuz tutum ve tepkilerde azalma olduğu görülse de örtük ölçümlerin kullanıldığı çalışmalarda eşcinsellere yönelik olumsuz tutumların devam ettiği belirtilmiştir (Steffens, 2005). Yakın tarihli çalışmalar, eşcinsel bireylerin hala nefret suçu (Gerstenfeld, 2019) ve ayrımcılığa maruz kaldığını ortaya koymuştur (Casey vd. 2019). Türkiye'de de benzer şekilde eşcinsel bireylerin nefrete dayalı şiddete maruz kaldığını (Kabacaoğlu, 2015; Sözen, 2009) ve iş yerlerinde ayrımcılığa uğradığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Göregenli, 2006; Özeren ve Aydın, 2016).

1.4. Türkiye'deki Çalışmalar

Türkiye'de toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan çalışmalarda kadın-erkek arasındaki rol farklılıklarına, toplumsal, aile ve iş yaşamındaki farklılıklara değinilmiştir (Dökmen, 2006; Sancar, 2009; Yüksel, 1999). Kadınlık ve erkekliğin birbirinin zıttı olarak konumlandırıldığı belirtilmiştir (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Erkeğin, kadın gibi giyinmemesi, gülmemesi, yürümemesi ve kadının yaptığı işleri yapmaması beklenmektedir (Yüksel, 1999; ayrıca bkz. Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Kadın ve erkek arasındaki bu farklar fiziksel görüntü ve giyiniş tarzına da yansımaktadır. Giyim tarzı toplumsal cinsiyetin en temel göstergelerinden biridir. Örneğin erkekler pantolonla, kadınlarsa etekle özdeşleştirilmektedir (Connell, 1998). Bireyin seçtiği modeller, renkler, takip ettiği akımlar, mesleğe özgü kostümler (hemşire önlüğü, iş

tulumu) toplumsal cinsiyetin uygunluğuyla ilgili önemli ipuçları sağlamaktadır (Bullough ve Bullough, 1993: 312).

Kültürel olarak cinsiyetle ilgili sosyal temsillerin kesin bir şekilde ayrıştığı, cinsiyet ifadesiyle uyumsuz olan veya davranan kişiler kadın olduğunda daha olumlu karşılandığı, erkek olduğunda ise daha olumsuz değerlendirildiği söylenebilir (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Örneğin, kadınların güçlü, bağımsız, korkusuz veya başarılı olduğu, hatta çalışıp ekonomik bağımsızlığını kazandığı veya tok sesli olduğu durumlarda “erkek gibi kadın” nitelmesi yapılmaktadır. Buna ek olarak, kadınların erkek gibi davrandığı (matkap işleri veya ağır bir yük kaldırmak) veya görüldüğü durumlar kıyafetler (pantolon ve gömlek giymek, kısa saçlı olmak gibi) pek olumsuz karşılanmamaktadır (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Bu durumun yine de modern değerlerin benimsenmesiyle ilişkili olduğu, geleneksel değerlerin benimsendiği yerlerde kadınların görünümü ve giyimi konusunda daha katı kuralların olduğu söylenebilir.

Erkeklerin feminen özellikler göstermesi ise genellikle olumsuz karşılanmaktadır. Erkeğin “erkek adam olması” ve “erkek gibi” giyinmesi ve davranması beklenmektedir (bkz. örn., Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Dar pantolon, pembe renk giysi, uzun saç ve küpe, kadınlıkla özdeşleştirildiğinden giyim tarzı bunları kapsayan erkekler feminen algılandıklarından dolayı alay konusu olabilmektedirler. Yine de özellikle uzun saçlı ve küpe takan erkeklerin yaygınlaşmasıyla bu konudaki tutumların görece yumuşadığı söylenebilir. İnce sesli erkeklerle, mimik ve jestleri feminen olan erkeklerin bu özellikleri cinsel yönelimleriyle ilişkilendirilmekte ve bu özellikleri onların eşcinsel olarak algılanmalarına yol açabilmektedir (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Buna karşın, kadınlar gibi bakımlı olmaya özen gösteren metroseksüel erkeklerin maskülen özelliklerini koruyarak kişisel bakım ve makyaj yaptıkları söylenebilir (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Ayrıca, feminen özellikler sergileyen erkeklerin kadınlarla ilişkilerinde “kılibık olduğu”, kadının egemenliği altına girdiği ima edilir. Çünkü kadın-erkek ilişkilerinde erkeğin baskın, koruyucu ve kollayıcı olması beklenir (geleneksel cinsiyetçilik için bkz. Glick ve Fiske, 1997).

Değişen yaşam koşulları ve kültürel yapıyla beraber toplumsal cinsiyetin anlamı ve içeriği de değişmektedir. Özellikle sosyal medyanın (Twitter, Facebook, Instagram) etkisiyle birlikte kadınlık ve erkeklik yeni haller almaktadır. Geçmişte kadına yüklenen bir özellik günümüzde erkeğe, erkeğe yüklenen bir özellikse kadına yüklenebilmektedir (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2020). Her ne kadar günümüzde yeni erkeklik feminen

yönleriyle kabul edilse de (Avşar, 2017) toplum içinde geleneksel erkeklığe ters düşen bir görünüm veya davranış sergilendiğinde ‘ne biçim erkeksin’ söylemiyle karşı karşıya kalınmaktadır (Gezici Yalçın ve Tanriverdi, 2018). Bir yandan erkeklığın ulaşılması zor bir süreç olduğu söylenirken (Sancar, 2009) diğer yandan ‘erkek gibi’ davranmayan erkekler nefretle karşılanmaktadır.

Türkiye’de erkeklığın çeşitli aşamalardan geçmesi (sünnet, ilk cinsel deneyim, askerlik, baba olmak) ve erkeğin görev ve sorumluluklarının ağır olması, erkeklığın yüceltilmesi ve elde edilmesi zor bir olgu olarak algılanmasına sebep olabilmektedir (Boratav, Fişek ve Eslen-Ziya, 2017; ayrıca kazanılan erkeklik için bkz. Atay, 2004). Kadınlık ise basit ve değersiz bir kimlik olarak görüldüğü (Navaro, 1996) için toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu olmayan erkekler olumsuz tutuma maruz kalırken, kadınlarda tam tersi bir durum söz konusu olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kadının erkekleştikçe olumlu karşılandığı buna karşın erkeğin kadınlaştıkça olumsuz değerlendirildiği söylenebilir. Ancak bu durumun lezbiyen kadınlar için geçerli olup olmadığı bilinmemektedir. Bunun yanında, geleneksel cinsiyet rollerine uymama durumu erkeklerde daha kolay göze çarpmaktadır. Çünkü erkek cinsiyet rolleri kadın cinsiyet rollerinden daha katı ve dar bir şekilde tanımlanmıştır. Kite ve Whitley’e (1987) göre, geleneksel erkek cinsiyet rolünün ihlal edilmesi, kadın cinsiyet rolünün ihlaline göre daha olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, geyler lezbiyenlere oranla daha çok olumsuz tutumlara maruz kalmaktadır (Steffens, 2005). Ayrıca feminen geylerin daha çok cinsiyet kimliği ihlali yaptıkları için maskülen geylere oranla daha olumsuz tutumlarla karşılaştığı belirtilmektedir (Glick, Gangl, Gibb, Klumpner ve Weinberg, 2007; Laner ve Laner, 1979).

1.5. Araştırma Sorusu ve Araştırmanın Önemi

Cinsiyetin ikili bir şekilde kategorilendirilmesi cinsiyet kalıpyargılarına ve böylelikle de cinsiyet eşitsizliklerine sebep olmaktadır (Butler, 2008; Eagly, 1987, 1997; Koenig ve Eagly, 2014). Cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılabilmesi için bu kalıpyargıların aşılmasının önemi görülebilir (Butler, 2008; Eagly ve Wood, 2012; Hentschel vd., 2019). Kalıpyargıların aşılması için de kalıpyargılara yol açan etmenlere müdahale edilmesi gerektiği söylenir (Eagly, 1987, 1997).

Sosyal rol teorisine göre cinsiyet kalıpyargıları, kadın ve erkeğin iş ve ev gibi sosyal rollerinde gözlemlenen geleneksel farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Eagly, 1987, 1997; Koenig ve Eagly, 2014). Tarihsel olarak erkekler faillik (agency), kadınlar ise sosyallik (communal) boyutları altında yer alan özelliklerle ilişkilendirilmiştir

(Bakan, 1966). Literatürde bu kavramlar farklı şekillerde de geçmektedir. Faillik aynı zamanda maskülenlik, araçsallık veya yetkinlik gibi terimlerle de anılırken, sosyallik, feminenlik, dışavurumluk, paylaşımcılık veya sıcaklık olarak da geçmektedir (bkz. Abele ve Wojciszke, 2014; Cuddy vd., 2008; Fiske vd., 2007; Spence ve Buckner, 2000). Ancak bazı araştırmacılar bu niteliklerin üç boyut altında toplanması gerektiğini belirtmiştir (Abele vd., 2016; Koenig ve Eagly, 2014; Rosette, Koval, Ma ve Livingston, 2016). Yazarlar zekâ ve yaratıcılık gibi özelliklerin yer aldığı, yetkinlik (competence) boyutuyla hırslı ve cesur olma gibi özellikleri kapsayan faillik boyutunun ayrılması gerektiğini belirtmişlerdir (Eagly ve Sczesny, 2019). Bu bağlamda erkekler, girişkenlik, özgüven, bağımsızlık ve yetkinlikle, kadınlar sevecenlik, duygusallık ve diğerlerine bakmayla ilişkilendirilmiştir (Bakan, 1966; Broverman vd., 1972; Eagly ve Steffen, 1984).

Kadın ve erkeğin farklı şekillerde kalıpyargılanması ve bu kalıpyargıların, bireylerin kendileri tarafından da içselleştirilmesi, sosyal ve ekonomik alanlarda cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır (Eagly ve Wood, 2012; Hentschel vd., 2019). Bu durum, kadınların hemşirelik, anaokulu öğretmenliği ve ev içi roller gibi düşük statülü ve az gelirli işlerde, erkeklerin ise bilim, teknoloji, mühendislik ve liderlik rolleri gibi yüksek statülü ve yüksek gelirli işlerde çalışmalarına yol açmaktadır (Eagly, 1987; Eagly ve Wood, 2012; Ridgeway ve Correll, 2004). Geleneksel olarak erkeksi kabul edilen mesleklere yönelik kadınlar ayrımcılığa maruz kalırken (Jetten, Branscombe, Iyer ve Asai, 2013) erkekler, kadınsı olarak kabul edilen mesleklere yakıştırılmamaktadır (Isacco ve Morse, 2015). Böylece kalıpyargılar, cinsiyete dayalı güç eşitsizliklerinin meşrulaştırılmasına ve sürdürülmesine hizmet etmektedir (Rudman vd., 2012). Dolayısıyla Sosyal Rol Kuramı'na göre, kalıpyargıların değiştirilmesi cinsiyet rollerinin değiştirilmesiyle mümkündür (Eagly, 1987, 1997; Koenig ve Eagly, 2014).

Konuya ilişkin çalışmalar, kadınların iş hayatına atılması ve erkeksi nitelikte sayılan işlerde çalışmaya başlamasıyla, cinsiyet kalıpyargılarının değişebileceğini ortaya koymuştur (Abele vd., 2016; Donnelly ve Twenge, 2017; Eagly ve Sczesny, 2019; Koenig ve Eagly, 2014). Bu bağlamda kadınlar yetkinlik boyutuyla giderek daha fazla ilişkilendirilirken, faillik ve sosyallik boyutunda hem kadın hem de erkeklerin ilişkilendirilmesinde zamana bağlı bir değişikliğin olmadığı belirtilmiştir (Eagly, Wood ve 2000; Eagly ve Sczesny, 2019). Benzer şekilde Hentschel ve arkadaşları (2019) kadınların sosyallikle ilişkilendirilmesinde zamana bağlı bir değişikliğin oluşmadığını ancak yetkinlik boyutuyla giderek daha fazla ilişkilendirildiklerini ortaya çıkarmışlardır.

Kalıpyargıların gelecekte değişip değişmeyeceğine dair yapılan bir çalışmada da katılımcılar, gelecekte kadınların yetkinlik düzeyinin artacağını ancak diğer boyutlarda değişiklik yaşanmayacağını söylemişlerdir (Gustafsson Sendén vd., 2019).

Görüldüğü gibi iş hayatındaki değişimler, kadınların daha yetkin olarak algılanmasını sağlasa da sosyallik boyutuyla ilişkilendirmede değişiklik sağlayamamaktadır (Eagly ve Sczesny, 2019; Hentschel vd., 2019). Buna dayanarak cinsiyet kalıpyargılarının değişmesinde, cinsiyet rollerinin tek başına yeterli olmadığı söylenebilir. Cinsiyetin kategorileştirilmesinde, sadece cinsiyet rolleri veya kişilik özellikleri değil giyim tarzı, ses tonu, saç şekli ve duyguların dışı yansıtma biçimi gibi özellikler de yer almaktadır (Köylü, 2016: 12). Örneğin, erkeklerin duygularını dışı yansıtmayan ve giyimde koyu renk (örn., mavi) tercih edecek şekilde, kızların ise naif, duygularını dışarıya yansıtan ve daha çok açık renk (örn., pembe) tercih edecek şekilde kalıpyargılandığı söylenmektedir (Koenig, 2018; Van Grootel, Van Laar, Meeussen, Schmader ve Sczesny, 2018). Kadınların sosyallik, erkeklerin ise faillikle ilişkilendirilmesinde, okul öncesi dönemde görüntü ve tercih edilen oyuncaklar belirleyici olurken, roller ve ilgi alanları ilkokul çağında belirleyici olmaya başlar ve yaşla beraber önem derecesi artar (Neel ve Lassetter, 2015). Dolayısıyla bu durumlar, kadınların erkeklere göre daima daha sosyal (diğerleriyle ilişkilendirilme, sevecenlik), erkeklerin ise daima daha fail (bağımsızlık, başarılı olma) olarak algılanmasına neden olabilir. Bu nedenle cinsiyet kalıpyargılarının değiştirilmesinde cinsiyet ifadesinin önemli bir unsur olduğu düşünölmektedir.

Tıpkı diğer cinsiyet kalıpyargılarında olduğu gibi, cinsiyet ifadesi açısından da kalıpyargılara uymayan bireyler olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaşmaktadır (Kite ve Deaux, 1987; Koenig, 2018; Sirin vd., 2004). Erkekler duygusal açıdan zayıf göröndüğünde olumsuz tepkilerle karşılaşırken (Rudman vd., 2012), kadınlar yetkin olsa bile, dominant bir görünüm sergilediklerinde hoş karşılanmamakta ve hatta işe alınmamaktadır (Gill, 2004; Rudman vd., 2012). Erkeklerin yetkin ve bağımsız olmalarının yanı sıra maskülen bir görünüme sahip olmaları ve duygusal zayıflık göstermemeleri, kadınların ise sosyal olmaları ve feminen bir görünüme sahip olmaları beklenmektedir (Koenig, 2018).

Kalıpyargılar, her iki cinsiyet için katı olmasına karşın, cinsiyet uyumsuzluğunun erkekler için daha olumsuz olarak değerlendirildiğı söylenir (Sirin vd., 2004). Aileler tarafından küçük kızların hem feminen hem de maskülen özellikleri kabul edilirken, erkek çocuklarının feminen özellikleri olumsuz karşılanır (Kane, 2012;

Martin ve Dinella, 2012). Yetişkin erkeklerin feminen özellikler göstermesi kadınlara göre daha olumsuz olarak değerlendirilir, çünkü cinsiyet uyumsuzluğu erkeklerde statü kaybı, kadınlarda ise statünün kazanılması şeklinde algılanmaktadır (Sirin vd., 2004). Erkeklik kırılma ve kaybedilmesi kolay olduğundan, erkek sahip olduğu statüyü elinde tutabilmek için, erkekliğini açık bir şekilde ve tekrar tekrar ispatlamak durumundadır (Vandello ve Bosson, 2013). Dış görünüş cinsiyet uyumluluğu ile ilgili önemli ipucu sağladığından (Bullough ve Bullough, 1993:312) erkeklerin bunu öncelikle cinsiyet ifadesiyle yapmaya çalışacağı söylenebilir. Erkeksi olmayan veya feminen olan tek bir özellik bile erkeğin, erkekliğini kaybetmesine ve kolaylıkla eşcinsellikle özdeşleştirilmesine sebep olabilmektedir (Vandello ve Bosson, 2013).

Konuyla ilgili çok sayıda araştırmada eşcinsellere yönelik olumsuz tepki ve tutumların, eşcinsel bireylerin cinsiyet kimliği veya cinsiyet rolleriyle uyuşmamasından kaynaklandığı belirtilmiştir (D'augelli, 2002; Herek, 2007; Laner ve Laner, 1979; Kabacaoğlu, 2015; Russel vd, 2011; Sözen, 2009). Çünkü cinsiyet rolü uyuşmazlığı ile cinsel yönelim arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur (Lippa ve Tan., 2001). Bu nedenle transseksüel bireyler cinsiyetleriyle açık bir şekilde uyumsuz olduklarından hem aile ortamında hem de diğer sosyal ortamlarda gey ve lezbiyenlere göre daha çok olumsuz tutum, tepki, ayrımcılık ve aşağılanmalara maruz kalmaktadır (Meier ve Labuski, 2013; Norton ve Herek, 2012). Ayrıca feminen eşcinsel erkeklerin, daha çok cinsiyet kimliği ihlali yaptığı için, maskülen olanlara göre daha çok olumsuz tutumlarla karşılaştığı söylenir (Glick, vd., 2007; Kiebel, Bosson ve Caswell, 2019; Kite ve Deaux, 1986; Laner ve Laner, 1979).

Eşcinsel bireyler karşıt cinsiyet özellikleriyle özdeşleştirildiğinden (Blashill ve Powlishta, 2009; Kimmel ve Mahalik, 2005; Kite ve Deaux, 1987; Mitchell ve Ellis, 2011) eşcinsel erkekler sosyallik, eşcinsel kadınlar ise yetkinlik boyutuyla ilişkilendirilebilirler. Bu yargının test edildiği bir çalışmada heteroseksüel ve eşcinsel bireyler yetkinlik ve sıcaklık boyutlarında karşılaştırılmışlardır (Trenton ve Manago, 2018). Çalışma sonucunda, en çok yetkin algılanan grubun heteroseksüel erkekler olduğu (Ort.=6.11) ardından aralarında küçük bir farkla lezbiyen (Ort.=5.09) ve heteroseksüel kadınların (Ort.=4.96) geldiği, en az yetkin algılanan grubun ise eşcinsel erkeklerin (Ort.=4.64) olduğu ortaya çıkmıştır. Sıcaklık boyutunda ise birinci sırada heteroseksüel kadınların (Ort.=5.68), çok küçük bir farkla ikinci sırada eşcinsel erkeklerin (Ort.=5.38) yer aldığı, ardından aralarında yine küçük bir farkla üçüncü sırada heteroseksüel erkeklerin (Ort.= 4.47) ve son sırada lezbiyen kadınların (Ort.=4.41) olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada, heteroseksüel erkekler,

Yahudiler, yöneticiler ve Almanların yüksek yetkinlik/düşük sıcaklık grubunda yer aldığı; eşcinsel bireyler ve yaşlıların yüksek sıcaklık/düşük yetkinlik grubunda yer aldığı belirtilmiştir (Fiske vd., 2002). Eşcinsel erkeklerin sıcak ama yetkin algılanmadıkları; lezbiyen kadınların ise ne sıcak ne de yetkin algılanmadıkları söylenmiştir (Asbrock, 2010). Eşcinsel erkeklerin, biseksüel kadın ya da erkeklerden ve lezbiyen kadınlardan daha sıcak algılandığı ortaya konmuştur (Vaughn, Teeters, Sadler ve Cronan, 2017).

Öte yandan bazı araştırmacılar eşcinsel bireyleri kendi aralarında cinsiyetiyle uyumlu veya uyumsuz olacak şekilde kategorilendirerek çalışmalar yürütmüştür. Bu doğrultuda maskülen (straight acting) veya feminen gey (Clausell ve Fiske, 2005; Fingerhut ve Peplau, 2006); maskülen lezbiyen (butch) veya feminen lezbiyenlerin olduğu belirtilmiştir (Brambilla, Carnaghi ve Ravenna, 2011). Bu çalışmalarda, maskülen eşcinsel erkekler feminenlere göre daha yetkin algılanırken, sıcaklık boyutunda durum tam tersi çıkmıştır (Clausell ve Fiske, 2005; Sink, Mastro ve Dragojevic, 2018). Feminen lezbiyenler maskülenlere göre daha sıcak algılanırken, yetkinlik boyutunda anlamlı bir fark bulunmamıştır (Brambilla vd., 2011).

Fakat bütün bu çalışmalarda bahsedilen maskülen veya feminen kategorilerinin cinsiyet rolü mü, karakteristik özellikler mi yoksa cinsiyet ifadesi açısından mı yapıldığı belirtilmemiştir. Yukarıdaki çalışmalarda da feminen eşcinsel erkeklerin daha çok yaptığı söylenen kimlik ihlalinin (örn., Glick, vd., 2007; Kiebel vd., 2019; Kite ve Deaux, 1986; Laner ve Laner, 1979) neye göre daha çok yapıldığı yine açıklanmamıştır. Ayrıca cinsiyet kalıpyargılarına uymayan bireylerin eşcinsel olarak algılandığını belirten çalışmalarda (örn., Koenig, 2018; Kite ve Deaux, 1986; Sirin vd., 2004; Vandello ve Bosson, 2013;) cinsiyet uyumsuzluğunun neye göre yapıldığı da belirtilmemiştir. Cinsiyet uyumsuzluğu, cinsiyetle ilişkili davranışlar, ilgi alanları, fiziksel görünüş ve diğer bazı özelliklerin biyolojik cinsiyetle örtüşmemesi anlamına gelmektedir (Oost vd., 2016). Ancak bütün bu çalışmalarda maskülenlik ve feminenlik genel olarak kadınsı ve erkeksi özelliklere göre ele alınmış, cinsiyet ifadesinin burada ne derece etkisinin olduğu söylenmemiştir. Kişinin dış görünüşü (bireyin seçtiği kıyafetler, renkler, saç şekli) toplumsal cinsiyetin uygunluğuyla ilgili önemli ipuçları sağlar (Bullough ve Bullough, 1993:312) ki bu da daha çok cinsiyetin dışavurumuyla ilgilidir. Bütün eşcinsellerin cinsiyetiyle uyumsuz bir görünüme sahip olduğu söylenemese de cinsiyet ifadesi veya dış görünüm, eşcinsel bireyler için esas oluşum olarak görülmektedir (Hutson, 2010). Dolayısıyla cinsiyet uyumsuzluğunun en temel göstergelerinden birisinin cinsiyet ifadesi olduğu ve bu nedenle ayrı bir değişken olarak

ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Karşıt cinsiyet ifadesiyle kendini yansıtan bireyler olumsuz olarak algılanmakta mıdır?
- 2) Olumsuz algılanıyorsa, bunda sadece eşcinsel oldukları şeklindeki algılar mı etkilidir yoksa sadece kendilerini cinsiyetlerine uygun olarak ifade etmemeleri mi rol oynamaktadır?
- 3) Bu değişkenler arasında herhangi bir etkileşim söz konusu mudur? (Cinsiyetiyle uyumlu olduğu halde eşcinsel olanlar veya heteroseksüel olduğu halde cinsiyetiyle uyumsuz olan bireyler nasıl algılanmaktadır?)

Bu soruların cevap bulabilmesi için, bireylerin olumsuz olarak algılanmalarında cinsiyet, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin etkilerinin aynı çalışmada birlikte incelenmesi gerekmektedir. Bu sayede değişkenlerin hem tek başlarına olan temel etkileri hem de aralarında oluşan etkileşim etkileri ortaya konabilecektir. Mevcut çalışmada böyle bir yöntemin benimsenmesi ve cinsiyet ifadesinin ilk defa test ediliyor olması, çalışmanın diğerlerinden ayrılan yönünü ve önemini göstermektedir. Ayrıca bu çalışmayla cinsiyet ifadesinin, cinsiyet eşitsizliklerinde oynadığı rolün etkisi ortaya konabilecektir. Çalışma sonuçlarının, cinsiyet eşitsizliklerin giderilmesi için yeni politikalara ve uygulamalara yol gösterici nitelikte olabilecek bilginin üretilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Amaç

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi cinsiyetin ikili bir şekilde kategorilendirilmesi, cinsiyete özgü rollerin, özelliklerin, durumların, görünümünün ve kalıpyargıların oluşmasına sebep olmaktadır. Kalıpyargılar, cinsiyete dayalı güç eşitsizliklerinin oluşmasına, sürdürülmesine ve bunların meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir (Fiske ve Stevens, 1993; Fiske vd., 2002; Rudman vd., 2012). Meşrulaştırma, bireyin yaptığı bazı davranışları sonucunda (örn., saldırgan davranışlar) hissettiği utanç, vicdan ve suçluluk duygusundan kurtulmak için duygu ve düşünce sistemini düzenlemesidir (Bandura vd., 1996). Bu doğrultuda, diğerlerine yapılan şiddet eylemlerinde suçluluk duygusundan kurtulmayı sağlayan düşünce düzenleme sistemlerinden bir tanesi de insandışılaştırma (Kelman, 1976; Opatow 1990).

Kadın ve erkeğin farklı şekillerde kalıpyargılanması, onlara atfedilen insani özelliklerin farklılık göstermesine yol açmaktadır (Fiske, 2007; Bain vd., 2009; Haslam vd., 2007; Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Kalıpyargılara uymayan

bireyler, olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaşmaktadır (Eagly ve Wood, 2012; Fiske ve Stevens, 1993; Gill, 2004; Rudman vd., 2012). Dolayısıyla insandışılaştırma, cinsiyete dayalı önyargı ve ayrımcılığın meşrulaştırılmasını sağlamaktadır (Harris ve Fiske 2011; Opatow, 1990).

Haslam'ın (2006) belirttiği iki boyutlu insandışılaştırma modelinde, insani özellikler iki boyut altında toplanmıştır. İnsan doğası adı verilen boyutta sıcaklık, duygusallık, sevecenlik ve canlılık gibi özellikler bulunur ve bu özellikler insanı robotlardan ayırır. İnsan biricikliği boyutu ise kibarlık, olgunluk, rasyonellik ve incelik gibi özellikleri kapsar ve bu özellikler insanı hayvanlardan ayırır (Haslam, 2006). Yapılan çalışmalar İnsan doğasına ait özelliklerin erkeklere oranla kadınlara daha çok atfedildiğini ortaya koymuştur (Bain vd., 2009; Fiske vd., 1999; Haslam vd., 2007). Ancak bu sonuçlar kalıpyargısal durumlar için geçerlidir. Diğer bir söyleyişle, tipik bir kadının tipik bir erkeğe göre daha sıcak algılandığı, tipik bir erkeğin de tipik bir kadına göre daha yetkin algılandığı belirtilmiştir (Eagly ve Sczesny, 2019). Fakat kadınların daha sıcak algılanmasının nedeninin, kadınların feminen özelliklerinden kaynaklandığını belirten çalışmalar da vardır (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Dolayısıyla cinsiyetiyle uyumsuz olan (cinsiyet ifadesi açısından) bireylere atfedilen insani özelliklerin, cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı veya bu bireylere atfedilen insani özelliklerle tipik bir kadın ya da tipik bir erkeğe atfedilen insani özelliklerin değişip değişmediği bilinmemektedir.

Cinsiyet uyumsuzluğu eşcinsellikle özdeşleştirildiğinden (Koenig, 2018; Kite ve Deaux, 1986; Sirin vd., 2004; Vandello ve Bosson, 2013) eşcinsel erkeklere heteroseksüel erkeklere göre insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiği (MacInnis ve Hodson, 2012), eşcinsel erkeklerin sıcaklıkla özdeşleştirildiği ortaya konmuştur (Fiske vd., 2002). Heteroseksüel ve eşcinsel bireylerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, en çok yetkin algılanan kişilerin heteroseksüel erkekler, en az yetkin algılanan kişilerin eşcinsel erkekler olduğu; en sıcak algılanan bireylerin heteroseksüel kadınlar, en soğuk algılanan kişilerin ise lezbiyen kadınlar olduğu ortaya çıkmıştır (Trenton ve Manago, 2018). Diğer taraftan bütün eşcinsel bireylerin, heteroseksüel bireylerin tersi şeklinde kalıpyargılanmadığı da bilinmektedir. Bu nedenle bazı çalışmalarda (örn., Brambilla vd., 2011; Clausell ve Fiske, 2005; Fingerhut ve Peplau, 2006) eşcinsel bireyler maskülen veya feminen olacak şekilde kategorilere ayrıştırılarak çalışılmıştır. Çalışmaların sonucunda, maskülen eşcinsel erkeklerin feminenlere göre daha yetkin algılandığı, sıcaklık boyutunda tam tersi bir durum olduğu (Clausell ve Fiske, 2005; Sink vd., 2018) ve feminen lezbiyenlerin maskülenlere göre daha sıcak

algılandığı, yetkinlik boyutunda ise anlamlı bir farkın olmadığı ortaya konmuştur (Brambilla vd., 2011).

Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşıldığı gibi, maskülenlik veya feminenlik genel özellikler temelinde ele alınmış, cinsiyet ifadesi açısından ayrı bir değişken olarak incelenmemiştir. Ayrıca eşcinsel bireyler kendi aralarında cinsiyetiyle uyumlu veya uyumsuz olacak şekilde gruplandırılarak çalışılırken, heteroseksüel bireylerde böyle bir kategorilendirmenin yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla insani özelliklerin atfedilmesinde cinsiyetiyle uyumsuz olan heteroseksüel bireylerle uyumlu olan bireyler arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı bilinmemektedir. Örneğin, maskülen bir kadın ile feminen bir erkeğe atfedilen insani özellikler arasında veya maskülen bir kadın ile feminen bir kadına atfedilen insani özellikler arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı henüz ortaya konmamıştır. Bunun yanısıra cinsiyetiyle uyumlu olan eşcinsel bireylerle uyumlu veya uyumsuz olan heteroseksüel bireylere atfedilen insani özelliklerin farklılaşp farklılaşmadığı da bilinmemektedir. Örneğin, maskülen eşcinsel bir erkek ile maskülen veya feminen heteroseksüel bir erkeğe atfedilen insani özelliklerin karşılaştırıldığı bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle mevcut çalışmada aşağıdaki amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır:

- 1) İnsani özelliklerin atfedilmesinde cinsiyet ifadesinin etkisini ortaya koymak.
- 2) Cinsiyetiyle uyumsuz olan kadın ve erkeğe atfedilen insani özellikler arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını ortaya koymak.
- 3) Cinsiyetiyle uyumsuz olan heteroseksüel bireylerle, cinsiyetiyle uyumlu olan eşcinsel bireylere atfedilen insani özelliklerin farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak.
- 4) İnsani özelliklerin atfedilmesinde bu değişkenler arasında bir etkileşim etkisinin olup olmadığını ortaya koymak.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki hipotezler iki ayrı çalışmayla test edilmiştir.

Hipotezler

Literatürdeki çalışmalar, kadının doğayla, erkeğin ise görev ve sorumluluklarla daha çok özdeşleştirildiğini (Ortner vd., 1974), kadınlara insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiğini (Bain vd., 2009) ve kadınların daha duygusal ve daha sıcak algılandığını (Fiske,1999; Haslam vd., 2007) ortaya koymuştur. Kadınların daha sıcak algılanmasında, feminen özelliklerin rol oynadığı belirtilmiştir (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Bu nedenle bu çalışmada kadın ve erkeklere

atfedilen insani özelliklerin farklılık göstereceği ancak bu farklılığın cinsiyetten değil, cinsiyet ifadesinden kaynaklanacağı varsayılmaktadır.

H1: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsiyetinin anlamlı bir etkisi yoktur.

H2: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsiyet ifadesinin anlamlı bir etkisi vardır.

Haslam'ın (2006) iki boyutlu insandışılaştırma modeli göz önünde bulundurulduğunda, insan biricikliğine ait özelliklerin (kültürlülük, olgunluk, rasyonellik) maskülenlik, İnsan doğasına ait özelliklerin (sıcaklık, derinlik, duygusallık) ise feminenlikle ilişkili olacağı beklenebilir. Erkeklerin, katı, atılgan, akılcı, güçlü ve aktif olması, kadınların ise pasif, duygusal, hassas, içgüdüsel, narin ve boyun eğici olması beklenmekte; erkek, insana özgü olan üstün özelliklerin (akıl, felsefe, sanat) temsilcisi, kadın ise hayvanlarla insanların ortak özelliklerinin (duygusal, dürtüsel) temsilcisi olarak kalıpyargılanmaktadır (Bora, 2012). Ayrıca, erkeksi özelliklerin kadınsı olanlardan daha fazla saygı gören özellikler olduğu kültürel olarak vurgulanmaktadır (Nutt, 2005). Erkekliğin çeşitli aşamalardan geçilerek kazanılan ve yüceltilen bir olgu olarak algılanması (Boratav vd., 2017) ve erkeklerin yetkinlik kadınların ise sıcaklıkla ilişkilendirilmeleri (Harris ve Fiske, 2006) nedeniyle erkeksiliğe ve kadınsılığa farklı insani özelliklerin atfedileceği tahmin edilmektedir.

H2a: Feminen cinsiyet ifadesine sahip kişilere, maskülen cinsiyet ifadesine sahip olanlara kıyasla daha fazla insan doğasına ait özellikler atfedilecektir.

H2b: Maskülen cinsiyet ifadesine sahip olan kişilere feminen cinsiyet ifadesine sahip olanlara kıyasla insan biricikliğine ait özellikler daha fazla atfedilecektir.

Toplumsal olarak kadınların feminen, erkeklerin ise maskülen özelliklerle özdeşleştirildiği vurgulanmıştır (Bem, 1981; Kite ve Deaux, 1986). Cinsiyetiyle uyumsuz olan bireylerin olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaştığı gösterilmiştir (Eagly ve Wood, 2012; Fiske ve Stevens, 1993; Gill, 2004; Rudman vd., 2012). Erkeklerin yetkin ve bağımsız olmalarının yanısıra maskülen bir görünüme sahip olmaları ve duygusal zayıflık göstermemeleri, kadınların ise sosyal olmaları ve feminen bir görünüme sahip olmaları beklenmektedir (Koenig, 2018). Bu nedenle cinsiyetiyle uyumlu olma durumlarında, kadınlara insan doğası, erkeklere ise insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedilmesi beklenmektedir.

H3: Cinsiyet (kadın, erkek) ve cinsiyet ifadesinin (maskülen, feminen) ortak etkisi anlamlıdır.

H3a: İnsan doğasına ait özellikler diğer koşullara göre cinsiyetiyle uyumlu olan kadınlara daha çok atfedilecektir.

H3b: İnsan biricikliğine ait özellikler diğer koşullara göre cinsiyetiyle uyumlu olan erkeklere daha çok atfedilecektir.

Eşcinsel erkeklerin feminen ve eşcinsel kadınların maskülen olarak kalıpyargılandıkları ve bu nedenle olumsuz tutumlara maruz kaldıkları belirtilmiştir (Kite ve Deaux, 1987). Ayrıca, çalışmalar, feminen özelliklerin sıcaklık ve duygusallıkla ilişkilendirildiğini (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011) bu nedenle eşcinsel erkeklerin daha sıcak algılandığını (Vaughn vd., 2017) ve eşcinsel erkeklere insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiğini ve ortaya koymuştur (MacInnis ve Hodson, 2012). Diğer taraftan eşcinsel erkekler ve kadınların heteroseksüel erkeklere göre daha az yetkin algılandıkları belirtilmiştir (Trenton ve Manago, 2018). Bu nedenle, insani özelliklerin atfedilmesinde cinsel yönelimin anlamlı etkisinin olması ve bu etkinin Haslam'ın (2006) belirttiği iki boyutlu modele göre, farklılık göstermesi beklenmektedir. Cinsiyetleriyle uyumsuz olmalarından dolayı eşcinsellere insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedileceği beklenmektedir. Diğer taraftan özellikle eşcinsel erkeklerin feminen algılanmalarından dolayı insan doğasına ait özelliklerin eşcinsel bireylere heteroseksüel bireylere göre daha çok atfedilmesi beklenmektedir.

H4: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsel yöneliminin anlamlı bir etkisi vardır.

H4a: İnsan doğasına ait özellikler, heteroseksüel bireylere göre eşcinsel bireylere daha çok atfedilecektir.

H4b: Heteroseksüel bireylere kıyasla eşcinsel bireylere insan biricikliğine ait özellikler daha az atfedilecektir

II. BÖLÜM

2. I. ÇALIŞMA

Bu çalışmada cinsiyet, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin insanlık algısı üzerindeki etkisi vinyet öyküleri üzerinden incelenmiştir. Bu öykülerde cinsiyetleriyle uyumlu veya uyumsuz olan kadın veya erkek karakter, heteroseksüel veya eşcinsel olacak şekilde betimlenmiştir. Toplamda sekiz farklı koşul oluşturularak bu koşuldaki karaktere insani özelliklerin ne derecede atfedildiği incelenmiş ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı test edilmiştir.

2.1. Yöntem

2.1.1. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini, Abant İzzet Baysal Üniversitesinde lisans eğitimine devam eden 147 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların 68'i kadın (%46.3), 79'u erkek (%53.7) olup yaşları 19 ile 25 arasında değişmektedir (Yaş Ort.=20; SS=2.03). Katılımcılardan sadece birinin yaşı 38'dir. Bir katılımcı ise cinsiyetini belirtmemiştir. Bu katılımcılar İletişim (Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Radyo Televizyon ve Sinema), Fen-Edebiyat (Tarih, Kimya) ve Mühendislik (Elektrik Elektronik Mühendisliği, Gıda Mühendisliği) Fakültelerinin çeşitli bölümlerinde öğrenimine devam eden öğrenciler arasından kolayda örnekleme (convenient sampling) yöntemi ile seçilmiştir ancak katılımcılar koşullara seçkisizleştirme yapılarak atanmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1: Örneklem Ait Demografik Bilgiler

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	68	46.3
Erkek	79	53.7
Bölüm		
İletişim Fakültesi (Halkla İ., Radyo Tel. ve Sinema)	32	21.8
Fen-Edebiyat Fakültesi (Tarih, Kimya)	77	52.4
Mühendislik Fakültesi (Elekt. Elt. Müh., Gıda Müh.)	38	25.9

Çalışmada, cinsiyet (kadın, erkek), cinsiyet ifadesi (maskülen, feminen) ve cinsel yönelim (heteroseksüel, eşcinsel) değişkenleriyle oluşturulan araştırma deseni ve katılımcıların koşullara dağılımı Tablo 2.2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Deney deseni ve örneklem dağılımı

		Hedef kişinin cinsel yönelimi			
		Heteroseksüel		Eşcinsel	
Hedef kişinin cinsiyeti		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hedef kişinin cinsiyet ifadesi					
Maskülen		20	19	18	18
Feminen		20	18	18	16

2.1.2. İşlem

Veri toplama aşamasından önce manipülasyon koşulları (sekiz farklı karaktere sahip olan kısa hikayeler) oluşturulmuştur. Daha sonra veri toplanması aşamasına geçilmiştir. Bunun için sınıf ortamında uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Sınıf ortamındaki uygulamanın günü ve saati, dersi veren öğretim üyesiyle yapılan ön görüşme sonucunda belirlenmiştir. Sınıf ortamında uygulamaya geçmeden önce öğrencilere araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olduğunu, araştırmaya katılmakta veya katılmamakta özgür olduklarını, diledikleri takdirde araştırmayı yarıda bırakabileceklerini ve tüm sorularını araştırmacı ile paylaşabileceklerini belirten bir bilgilendirilmiş onam formu dağıtılmıştır. Katılmayı kabul eden katılımcılara, farklı koşullardaki kısa hikaye ve sıfat listesi aynı anda rastgele bir şekilde verilmiştir. Katılımcılar ilk sayfada hikayeyi okuduktan sonra manipülasyon sorularını yanıtlamış, ardından sıfatların hikayedeki karaktere ne derece uygun olduklarını belirtmişlerdir. Uygulamalar yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Daha sonra elde edilen veriler SPSS 21 (Arbuckle, 2012) programına aktarılmıştır. Bu verilerle öncelikle insanlık algısı ölçeğinin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ardından koşulların insanlık algısı açısından anlamlı derecede farklılık gösterip göstermediğini test etmek için çok yönlü varyans analizi yapılmıştır. En son aşamada çıkan sonuçlar değerlendirilip raporlanmıştır.

2.1.3. Veri Toplama Araçları

2.1.3.1. Demografik Bilgi Formu

Örneklemin demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla demografik bilgi formu doldurtulmuştur. Bu form kapsamında katılımcılara yaşları, cinsiyetleri, okudukları bölüm ve üniversitede kaçınıcı seneleri olduğu sorulmuştur.

2.1.3.2. Manipülasyon Vinyetleri

Bu çalışmada, manipülasyon öykülerinin oluşturulması için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Tez danışmanı ve tez yazarı tarafından, literatürdeki bilgilerden yararlanılarak, maskülen veya feminen özelliklere sahip kişilerin yer aldığı dört farklı kısa betimsel hikaye oluşturulmuştur. Bu hikayelerden ikisinin ana karakteri erkek diğer ikisinin ana karakteriyse kadındır. Erkek karakterlerden biri cinsiyetiyle uyumlu olan maskülen (1. Koşul), diğeri cinsiyetiyle uyumsuz feminen (2. Koşul) bir görüntüye sahip olacak bir şekilde betimlenmiştir. Aynı durum kadınlar için de söz konusudur. Kadınlardan biri cinsiyetiyle uyumlu feminen (3. Koşul), diğeri cinsiyetiyle uyumsuz maskülen (4. Koşul) bir şekilde betimlenmiştir. Daha sonra oluşturulan bu dört hikayenin her birinde cinsel yönelim bilgisi değiştirilerek eşcinsel olduklarına dair bilgi değişimlenmiştir. Bu sayede, yine dört farklı koşul daha elde edilmiştir. Bu yeni koşullarda, maskülen bir erkeğin eşcinsel (5. Koşul) veya feminen bir erkeğin eşcinsel (6. Koşul), feminen bir kadının eşcinsel (7. Koşul) veya maskülen bir kadının eşcinsel (8. Koşul) olduğu bilgisi verilmiştir. Manipülasyon koşulları sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

Koşul 1: Merhaba ben Tolga. Genellikle geniş kumaş pantolon ve üzerine beyaz gömlek giyerim. Koyu renkli kıyafetleri severim. Erkeğin kısa saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarımı hep kısa kestiririm. İki yıldır sevgilim Ayşe ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 2: Merhaba ben Tolga. Genellikle vücudumu saran giysiler giyerim. Parlak kıyafetleri severim. Erkeğin uzun saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarım hep uzundur. İki yıldır sevgilim Ayşe ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 3: Merhaba ben Meltem. Genellikle geniş kumaş pantolon ve beyaz gömlek giyerim. Koyu renkli kıyafetleri severim. Kadının kısa saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarımı hep kısa kestiririm. İki yıldır sevgilim Ahmet ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 4: Merhaba ben Meltem. Genellikle etek, üzerine de dar bluz giyerim. Renkli kıyafetleri severim. Kadının uzun saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarım hep uzundur. İki yıldır sevgilim Ahmet ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 5: Merhaba ben Tolga. Genellikle geniş kumaş pantolon ve üzerine beyaz gömlek giyerim. Koyu renkli kıyafetleri severim. Erkeğin kısa saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarımı hep kısa kestiririm. İki yıldır sevgilim Ahmet ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 6: Merhaba ben Tolga. Genellikle vücudumu saran giysiler giyerim. Parlak kıyafetleri severim. Erkeğin uzun saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarım hep uzundur. İki yıldır sevgilim Ahmet ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 7: Merhaba ben Meltem. Genellikle geniş kumaş pantolon ve beyaz gömlek giyerim. Koyu renkli kıyafetleri severim. Kadının kısa saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarımı hep kısa kestiririm. İki yıldır sevgilim Ayşe ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

Koşul 8: Merhaba ben Meltem. Genellikle etek, üzerine de dar bluz giyerim. Renkli kıyafetleri severim. Kadının uzun saçlı olması gerektiğini düşünürüm, o yüzden saçlarım hep uzundur. İki yıldır sevgilim Ayşe ile birlikte yaşıyoruz. Birbirimizi seviyoruz.

2.1.3.3. Manipülasyon Kontrolü

Çalışmada manipülasyon kontrolü için hikayede geçen isimler değiştirilerek bazı sorular sorulmuştur. Örneğin ‘Meltem’ yerine ‘Tolga’ ismi kullanılarak karakterin cinsiyetinin manipülasyonu sorulurken, ‘Ahmet’ yerine ‘Ayşe’ ismi kullanılarak karakterin cinsel yönelimi, ‘geniş’ yerine ‘dar’; ‘koyu’ yerine parlak ve ‘kısa’ yerine ‘uzun’ kelimeleri kullanılarak karakterin cinsiyet ifadesinin manipülasyonu kontrol edilmiştir. Çalışmada manipülasyonun çalışıp çalışmadığını test etmek amacıyla sorulan sorular aşağıdaki gibidir.

1) Meltem’in saçları nasıldır?	☐ Uzun	☐ Kısa
2) Meltem’in kıyafetleri nasıldır?	☐ Geniş	☐ Dar
3) Meltem’in sevgilisinin adı nedir?	☐ Ahmet	☐ Mehmet
4) Meltem’in cinsel yönelimi nedir?	☐ Eşcinsel	☐ Heteroseksüel

2.1.3.4. İnsanlık Algısı Ölçümü

Bu çalışmada insanlık algısı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Haslam ve diğerleri (2005) yaptığı çalışmalarda insanlık algısını ölçebilecek sıfatlar ortaya

koymuşlardır. Bu çalışmada da Haslam ve diğerlerinin (2005) insanlık algısı ile ilgili yaptıkları çalışmalarda kullandıkları sıfatlar kullanılmıştır (bkz. Ek-2). Bu sıfatların Gezici Yalçın'ın (hazırlık aşamasında) Türkiye'de insanlara hangi özelliklerin atfedildiğini görmek amacıyla gerçekleştirdiği nitel çalışmasının verileriyle tutarlı olduğu görülmüştür. Bu sıfatlar 0'dan (hiç uygun değil) 6'ya (tamamen uygun) kadar puanlanabilen, 7'li Likert tipi bir ölçek haline getirilmiştir. Katılımcıların, farklı cinsiyet, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelime sahip olan bireylere karşı insanlık algıları, bu bireylere bu sıfatları ne derecede atfettikleri ile ölçülmüştür. Ölçekten alınan yüksek puan ortalaması daha çok insani özelliklerin atfedildiğini gösterirken, puan ortalamasının azalışı da insani özelliklerin atfedilmesindeki azalışı göstermektedir.

2.2. Bulgular

Bu bölümde öncelikle, manipülasyonunun kontrolünün sağlanıp sağlanmadığı ile ilgili bulgular verilmiştir. Ardından insanlık algısı ölçümü için kullanılan sıfatların güvenilirlik değerleri sunulmuştur. Daha sonra elde edilen verilere ilişkin MANOVA sonuçları aktarılmıştır. Tüm analizler SPSS 21 (Arbuckle, 2012) kullanılarak gerçekleştirilmiştir

2.2.1. Manipülasyon Kontrol Sonuçları

Araştırmada manipülasyon kontrolünü test etmek amacıyla sorulan sorulara katılımcıların verdiği yanıtlar Tablo 2.3'te gösterilmiştir. Bu soruların ilk ikisi cinsiyet ifadesi manipülasyonu ile ilgiliyken son ikisi cinsel yönelim manipülasyonu ile alakalıdır. Birinci manipülasyon sorularından sadece birinde iki yanlış cevap varken, diğerinde soruların tamamı doğru yanıtlanmıştır. Diğer manipülasyon sorularından katılımcıların 15'i bir soruya yanlış cevap verirken, diğer soruya bütün katılımcılar doğru yanıt vermiştir. Son soruya katılımcılardan bazılarının yanlış cevap vermesi, 'heteroseksüel ve eşcinsel' kavramlarının anlamının katılımcılar tarafından tam bilinmediğini göstermektedir. Çünkü aynı manipülasyon türü için sorulan diğer soruya katılımcıların hepsi doğru yanıt vermiştir. Sonuç olarak Tablo 2.3.'te de görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğu sorulara doğru yanıt vermiştir. Bundan dolayı manipülasyon kontrolünün sağlandığı söylenebilir.

Tablo 2.3: Manipülasyon kontrol sorularına verilen yanıtlar

	S1	S2	S3	S4
Doğru	147	145	147	132
Yanlış	0	2	0	15

2.2.2. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Araştırmada oluşturulan sıfat ölçeğinin güvenirliliği incelenmiştir. Toplam on maddeden oluşan iki boyutlu insanlık algısı, Haslam'ın (2006) insanlık algısıyla ilgili belirttiği iki boyutlu yapıdan seçilmiştir. Birinci boyut için kullanılan maddeler; alçakgönüllü, mütevazı, medeni, güvenilir ve ahlaklı iken, ikinci boyut için kullanılan maddeler; sosyal, neşeli, vicdanlı, samimi ve sıcakkanlıdır (Tablo 3.4). Bu boyutlardan birincisi; Haslam'ın (2006) belirttiği insan biricikliğiyle ilgili özellikleri, ikincisi ise, insan doğasıyla ilgili özellikleri temsil etmektedir. Her bir boyut için kullanılan sıfatların güvenirliliğini test etmek için Cronbach Alpha değeri hesaplanmıştır. İnsan biricikliğiyle ilgili boyut için bu değer .74 bulunurken, insan doğası boyutu için .73 bulunmuştur. Bu değerler, görece düşük olsa da kabul edilebilir sınırlar içindedir. Ölçeğin toplam güvenirlilik katsayısı ise daha yüksektir ($\alpha=.83$).

Tablo 3.4: İnsanlık algısı alt boyutlarına dair madde istatistikleri

Boyut	Ort.	SS
İnsan doğası		
Sosyal	3.66	1.67
Neşeli	3.45	1.69
Vicdanlı	2.93	1.43
Samimi	3.82	1.58
Sıcakkanlı	3.48	1.46
İnsan biricikliği		
Mütevazı	2.95	1.45
Medeni	3.67	1.74
Alçak gönüllü	2.91	1.55
Güvenilir	3.06	1.56
Ahlaklı	2.61	1.61

2.2.3. Çok Değişkenli Varyans Analizi (Manova) Sonuçları

Çalışmada elde edilen verilerin analizi için öncelikle normal dağılım değerlerine ve varyansların homojenliğine (Leven's test) bakılmıştır. Tablo 2.5 ve Tablo 2.6'da sunulan değerler, verilerin MANOVA analizi için gerekli koşulları sağladığını göstermektedir.

Tablo 2.5: Leven testi sonuçları

	F	Df1	Df2	Sig.
İnsan biricikliği	.47	7	139	.96
İnsan doğası	.35	7	139	.92

Tablo 2.6: Normal dağılım değerleri

	N	Ortalama	Std. Sapma	Skewness	Kurtosis
İnsan doğası	147	2.93	1.12	-.17	.39
İnsan biricikliği	147	2.98	1.09	.04	.19

Yapılan MANOVA analizi sonucunda, cinsiyetin ve cinsel yönelimin temel etkisinin anlamsız olduğu ($p > .05$), ancak cinsiyet ifadesinin (Wilks' $\lambda = .95$, $F(2-138) = 3.87$, $p = .02$, $\eta^2 p = .05$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür (Tablo 2.7). Gruplar arası fark tablosu, cinsiyet ifadesinin temel etkisinin insan doğası boyutu [$F(2-138) = 7.53$, $p = .007$, $\eta^2 p = .05$] üzerinde olduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 2.8 ve Grafik 2.1). Cinsiyet ifadesinin diğer değişken (insan biricikliği) üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu ($p > .05$) ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, cinsiyet ifadesi feminen olan bireylere (Ort. = 3.71, SS = 1.08), cinsiyet ifadesi maskülen olanlara (Ort. = 3.23, SS = 1.04) göre insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmektedir. Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalamalar ve standart sapma puanları, Tablo 2.9'da verilmiştir. Tüm koşullara göre, insanlık algısı puan ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 2.10'da verilmiştir. Bunun yanında insani özelliklerin atfedilmesinde katılımcı cinsiyetinin etkili olup olmadığı da test edilmiş ve bu etkinin anlamlı olmadığı görülmüştür (Tablo 2.11).

Tablo 2.7: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi

	sd	F	p	$\eta^2 p$
Cinsiyet	(2, 138)	.415	.66	.006
Cinsiyet ifadesi	(2, 138)	3.92	.02	.054
Cinsel yönelim	(2, 138)	1.44	.24	.020
Cinsiyet x cinsiyet ifadesi	(2, 138)	1.83	.16	.026
Cinsiyet x cinsel yönelim	(2, 138)	1.62	.20	.023
Cinsiyet ifadesi x cinsel yönelim	(2, 138)	1.12	.33	.016
Cinsiyet x Cinsiyet ifadesi x Cinsel yönelim	(2, 138)	.087	.92	.001

Tablo 2.8: Cinsiyet ifadesinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi

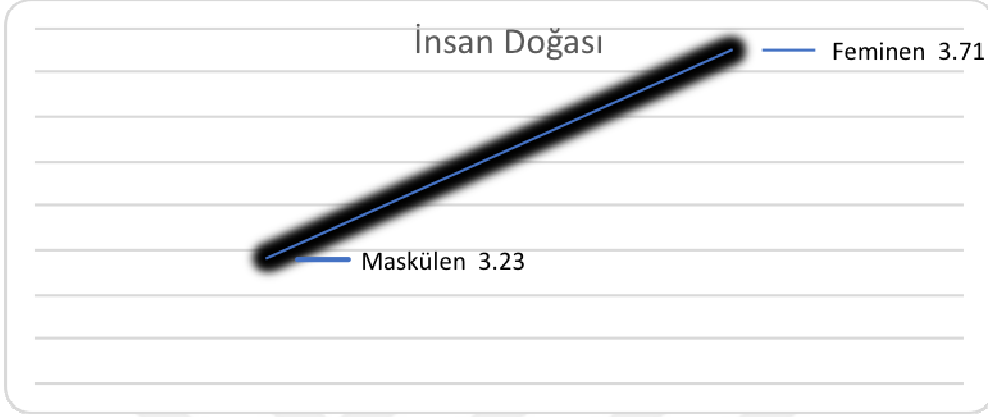
	sd	F	p	$\eta^2 p$
Cinsiyet ifadesi				
İnsan doğası	(1, 139)	7.53	.007	.051
İnsan biricikliği	(1, 139)	.679	.411	.005

Tablo 2.9: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalama ve standart sapmalar

İnsan doğası	N	Ortalama	Std. Sapma
Maskülen	74	3.23	1.04
Feminen	73	3.71	1.08

Tablo 2.11: Katılımcı cinsiyetinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi

	<i>sd</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>n²p</i>
Cinsiyet	(2, 137)	1.05	.351	.015

Grafik 2.1: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalamalar farkı

Tablo 2.10: Koşullara göre insanlık algısı puan ortalamaları ve standart sapmalar

Cinsiyet	Kadın				Erkek			
	Maskülen		Feminen		Maskülen		Feminen	
Cinsiyet İfadesi	Hetero	Eşcins	Hetero	Eşcins	Hetero	Eşcins	Hetero	Eşcins
İ. Doğası	3.42 ± 0.97	3.32 ± 1.12	3.49 ± 1.07	3.80 ± 0.98	2.91 ± 0.97	3.30 ± 1.10	3.53 ± 0.96	4.06 ± 1.28
İ. Biricikliği	3.38 ± 1.01	2.65 ± 1.14	3.23 ± 1.07	3.36 ± 1.40	2.66 ± 1.07	2.96 ± 1.04	2.80 ± 1.20	3.12 ± 1.32

2.3. Tartışma

Bu çalışmada hedef kişinin cinsiyetinin, cinsiyet ifadesinin ve cinsel yöneliminin insanlık algısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada oluşturulan koşulların puan ortalamalarına bakıldığında insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde, eşcinsel bireylerin heteroseksüel bireylere kıyasla; erkelere kadınlara kıyasla ve feminen bireylerin maskülen bireylere kıyasla daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. İnsan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde ise eşcinsel bireylerin heteroseksüel bireylere kıyasla; kadınlara erkelere kıyasla ve feminen bireylere maskülen bireylere göre puan ortalaması daha yüksektir. Ancak yapılan analiz sonucunda bu puan ortalamalarından sadece insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde maskülen ve feminen bireyler arasındaki farkın anlamlı olduğu diğer koşullar arasındaki farkın anlamsız olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlara ilişkin değerlendirmeler ve hipotezler aşağıda tartışılmıştır.

Bu çalışmada yapılan analiz sonuçları, hedef kişinin cinsiyetinin insanlık algısında anlamlı bir fark yaratmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, bu çalışmanın birinci hipotezini (H1) desteklemiştir. Çalışmalarda kadınların sıcaklıkla özdeşleştirilmiş olduğu söylene de (Fiske vd., 1999; Reynolds ve Haslam vd., 2007), bu çalışma, bu özdeşleşmenin, kadınların cinsiyetinden dolayı değil, feminen özelliklerinden kaynaklandığını söyleyen çalışmalarla (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011) tutarlıdır. Birinci hipotezle bağlantılı olarak kurulan ikinci hipotezin (H2) doğrulanması da yine kadın ve erkeklere atfedilen insani özelliklerin farklılık göstermesinin, kadın ve erkeğe yüklenen kalıpyargısal özelliklerin farklı olmasından kaynaklandığını gösterir niteliktedir. Çalışmada ikinci hipotezin alt hipotezlerinden H2a da desteklenerek bu yargıyı doğrulamıştır. Hedef kişinin cinsiyeti fark etmeksizin feminen cinsiyet ifadesine sahip olan bireylere maskülen cinsiyet ifadesine sahip olanlardan daha çok insan doğasına ait özellikler atfedilmiştir. Bu sonuca dayanarak, feminenliğin insan doğasıyla ilgili bir özellik olarak görüldüğü, kadınların daha sıcak ve duygusal algılanmasının ve kadınların insan doğasıyla ilişkilendirilmesinin nedeninin kadınların feminen özelliklere sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Çalışmada maskülen cinsiyet ifadesine sahip olan kişiye insan biricikliği ile ilgili özelliklerin daha çok atfedilmesi beklenirken bu hipotez desteklenmemiştir. Kısacası, H2b doğrulanmamıştır. İlgili literatürde, maskülen özelliklerin insanın üstün özellikleri olarak görüldüğü belirtilmiş (Bora, 2012), maskülenliğin yetkinlik ve olgunlukla özdeşleştirildiği (Spence ve Buckner, 2000; Fiske vd., 2007; Cuddy vd., 2008; Abele ve

Wojciszke, 2014) ve maskülenliğin yüceltilen bir olgu olduğu ifade edilmiş (Boratav vd., 2017) olsa da erkeklerin veya maskülenliğin insanlık algısında anlamlı bir fark yarattığına dair çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çalışmada bu durum ilk defa test edilmiştir. Bunun dışında, bu hipotezin doğrulanmamasının iki nedeni olabilir. Birincisi, bu çalışmada maskülen koşullara maskülen kadın koşulu da eklenmiştir. Üçüncü hipotezde belirtildiği gibi, kişinin cinsiyetiyle uyumlu veya uyumsuz olması, insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etki ortaya çıkarıyorsa, maskülen kadın koşulundaki hedef kişiye atfedilen insani özelliklerin puan ortalamasının düşük olması genel maskülenlik puan ortalamasının düşmesine yol açmış olabilir. Nitekim araştırmalar cinsiyetiyle uyumsuz olan bireylerin hoş karşılanmadığını göstermektedir (Gill, 2004; Rudman vd., 2012). İkincisi ise, maskülen erkek koşulundaki vinyetlerin aşırı maskülen (hypermasculinity) algılanmış olma ihtimalidir. Bu çalışmada kullanılan vinyetlerde özellikle maskülen erkek koşulundaki hedef kişi, katılımcıların zihninde aşırı maskülen biri olarak algılanmış olabilir. Aşırı maskülenliğin kabalık, zorbalık ve şiddetle ilişkilendirilmiş (Reidy, 2009; Parrott ve Zeichner, 2003) olabileceği göz önünde bulundurulursa, hipotezin desteklenmemesi şaşırtıcı değildir. Çalışmada insan biricikliğiyle ilgili özelliklerin atfedilmesinde maskülen koşuldaki katılımcıların ortalamasının feminen koşuldakilerin ortalamasından daha düşük olması, bu şüpheyi güçlendirmektedir. Bu durum çalışmanın bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, sonucun tekrar test edilmesi için yeni bir çalışma planlanmıştır.

Cinsiyetiyle uyumsuz olanların olumsuz tutumlara maruz kaldığını söyleyen çalışmalara (Gill, 2004; Rudman vd., 2012; Fiske ve Stevens, 1993; Eagly, Wood ve Diekman, 2000; Eagly ve Wood, 2013) dayanarak bu araştırmada cinsiyetiyle uyumsuz olan kişilere insani özelliklerin daha az atfedilmesi beklenmiştir. Bu çerçevede, toplumsal olarak feminen özelliklere sahip olması beklenen kadınlara, kadınsılığın doğayla özdeş tutulmasından dolayı, diğer koşullara göre insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedileceği, maskülen özelliklere sahip olması beklenen erkeklerin ise kültür ile özdeş tutulmasından (bkz. Bora, 2012; Braidotti, 2013) dolayı insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedileceği beklenmiştir. Ancak H3 hipoteziyle bağlantılı olarak kurulan H3a ve H3b hipotezleri de doğrulanmamıştır.

H3a hipotezinin desteklenmemesi ilginç bir sonuçtur. Cinsiyetiyle uyumlu olan kadınlara insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesi beklenirken, kadın ve erkek arasında anlamlı bir farkın çıkmaması, yine kadının değil, feminenliğin insan doğasıyla ilişkilendirildiğini düşündürmektedir. Feminen erkeklere (özellikle feminen eşcinsel erkeklere) insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesi, feminenliğin

insan doğasına ait bir özellik olarak algılandığına işaret ediyor niteliktedir. Cinsiyetten bağımsız bir şekilde, feminenlik arttıkça insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesi de artarken, bireyler maskülenleştikçe tam tersi bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Aşırı maskülenliğin insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde azalmaya sebep olurken, insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde de düşmeye sebep olması, bu düşünceyi daha da güçlendirmektedir. H3b hipotezimizin desteklenmemesinin sebebi, H2b hipotezine getirilen açıklamayla aynı şekilde, maskülen koşuldaki erkeğin aşırı maskülen algılanması nedeniyle insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedilmiş olması olabilir. Bu koşuldaki hedef kişiye atfedilen insani özelliklerin puan ortalamasının diğerlerine göre daha düşük olması, beklenen ortak etkinin anlamsız çıkmasına da sebep olmuş olabilir.

H1 ve H2 hipotezlerinin desteklenmesi, diğer bir deyişle, insanlık algısında kişinin cinsiyetinin değil ancak cinsiyet ifadesinin anlamlı bir etki yaratması, cinsel yönelimin insanlık algısı üzerindeki etkisinin anlamlı çıkmamasıyla da uyumaktadır. Yine maskülen erkek koşulunun insanlık algısının her iki boyutunda da insani özelliklerin daha az atfedilmesine sebep olması, eşcinsel ve heteroseksüel bireylere atfedilen insani özelliklerin anlamlı derecede farklılık göstermemesine sebep olmuş olabilir. Ayrıca heteroseksüel maskülen kadın koşuluna insani özelliklerin daha az atfedilmiş olması da cinsel yönelimin etkisini anlamsız kılmış olabilir. Bu doğrultuda H4 hipotezi ve bu hipotezle bağlantılı olarak kurulan H4a ve H4b hipotezlerinin desteklenmemesi, bu sebeplere dayandırılarak açıklanabilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada bazı sınırlılıklar göze çarpmaktadır. İlk olarak, manipülasyon için metinlerin kullanılmış olması, manipülasyonun etkisinin sınırlı kalmış olmasına yol açmış olabilir. Bu nedenle farklı bir manipülasyonla (yazı yerine resim) hipotezlerin tekrar test edilmesine karar verilmiştir. Nitekim, metin ve resim gibi farklı uyaranların kullanılmasının örneğin yaratıcılık gibi bilişsel süreçler üzerinde etkide bulunduğu gösterilmiştir (Coşkun, 2009; Coşkun ve Uğur, 2017). İkinci olarak, özellikle maskülen erkek koşulunun aşırı maskülen algılanmış olma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle yeni bir çalışmayla maskülen erkek koşulundaki bireyin *prototipik* (Turner, Hogg, Oakes, Reicher ve Wetherell, 1987) bir erkek olmasına dikkat edilecektir. Ayrıca kültürün, başkalarına karşı tutumlarda önemli bir aracı etkisi olduğu ileri sürülmüştür (Stephan, Diaz-Loving ve Duran, 2000; Scott ve Safdar, 2017). Bu nedenle bireylerin kültürlerine bağlılığı da insani özelliklerin atfedilmesini etkileyebilir. Ancak bu çalışmada bu değişken göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla, kültürel eğilimin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisini göz önünde bulunduran başka bir çalışmaya

ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların yanısıra, empati (Krebs, 1975), benzerlik algısı (Harbottle, 2014) ve fiziksel çekicilik (Cherulink, 1995; Sobieraj ve Kramer, 2014) gibi unsurlar da diğerlerini olumlu veya olumsuz algılanmada etkide bulunabilecek değişkenlerdir. Bu nedenle yeni bir çalışmayla bu değişkenlerin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisi kontrol edilecektir.

III. BÖLÜM

3. PİLOT ÇALIŞMA

3.1. Giriş

Bu pilot çalışmada bir filmde alınan aynı kişiye ait iki farklı cinsiyetteki resmin, cinsiyet ifadesine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Aynı kişiye ait dört resim, dört farklı koşul için seçilmiştir. Bu koşullardan ilkinde maskülen görünüme sahip bir erkek, ikincisinde aynı kişinin feminen bir görünüme sahip olduğu hali, üçüncüsünde yine aynı kişinin maskülen bir kadın görünümünün olduğu ve dördüncüsünde feminen bir kadın görünümünde olduğu hali bulunmaktadır. Çalışmanın amacı, ana çalışmada kullanılacak olan resimlerin cinsiyet ifadesi değişkenine göre manipülasyonunu sağlamaktır. Manipülasyonun sağlanması için izlenen adımlar işlem bölümünde anlatılmıştır. Kullanılan resimlerin birer örneği ekler bölümünde sunulmuştur

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini, Abant İzzet Baysal Üniversitesinde lisans eğitimine devam eden 43 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların 24'ü kadın 19'u erkek olup yaşları 19 ile 25 arasında değişmektedir (Ort. = 20, SS = 2.03). Bu katılımcılar psikoloji, kimya ve biyoloji bölümlerinden seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Maskülenlik Ölçümü

Bu pilot çalışmada manipülasyon için seçilen resimler katılımcılara rastgele olacak şekilde gösterilmiştir. Katılımcılardan resimdeki kişiyi ne kadar maskülen veya ne kadar feminen bulduklarını 7'li Likert tipi bir ölçek üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Bu sorunun bir ucu feminen diğer ucu maskülen olacak şekilde

hazırlanmıştır. Sıfıra yaklaştıkça maskülenlik derecesi azalmış, diğer bir ifadeyle feminenlik derecesi artmış, 6'ya yaklaştıkça da maskülenlik seviyesi artmıştır. Manipülasyon kontrol sorusu aşağıda yer almaktadır.

3.3.2. İşlem

Bu çalışmada manipülasyon koşulları the *Danish Girl (Danimarkalı Kız)* adlı filmde alınan resimlerle oluşturulmuştur. Bu filmde baş karakter hem kadın hem de erkek rolünde yer almaktadır. Film toplamda üç defa izlenerek ekran görüntüsü alınıp bir fotoğraf havuzu oluşturulmuştur. Bu çalışmada kadın ve erkek koşulundaki bireylerin kendi aralarında cinsiyet ifadesine göre (maskülenlik, feminenlik) farklılık gösterip göstermediğini test etmek için öncelikle hakem görüşü alınmıştır. Hakem görüşü için psikoloji alanında doktorasını yapmış veya yapmakta olan 7 kişiye ulaşılmıştır. Bu kişilerden alınan değerlendirme sonucunda erkek koşullarındaki resimlerde cinsiyet ifadesinin maskülen olduğu, başka bir anlatımla, manipülasyonun yeterli olduğu görüş birliği (7'de 7) ile belirtilmiştir. Ancak kendilerine başvuru hakemler kadın koşulundaki resimlerde feminen görünümün yeterince sağlanmadığını ifade etmişlerdir. Bunun temel nedeninin feminen koşulundaki kadının kısa saçlı olmasından kaynaklandığı söylenmiştir. Bunun üzerine feminen koşulundaki kadın resmi bilgisayar programında düzeltilerek saç daha uzun hale getirilmiş ve makyaj yapmış görünümü verilmiştir. Bunun ardından yine aynı hakemlerin görüşüne başvurulmuş 5 kişiden geri dönüş alınmış ve 4'de 1 oranında görüş birliği ile resimdeki kadının feminen görünümün sağlandığı belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra manipülasyonun sağlanıp sağlanmadığını kesinleştirmek için daha sonra 43 katılımcının yer aldığı bir pilot çalışma yapılmıştır. Bu pilot çalışmada, 4 farklı koşuldaki resimlerden her birinin altına tek bir maddeyle resimdeki kişinin ne kadar maskülen olduğuna dair bir soru sorulmuştur. Bu resimler katılımcılara sınıf ortamında rastgele dağıtılmıştır. En sonunda katılımcılardan elde edilen verilere Bağımsız Gruplar İçin T-testi analizi uygulanmıştır.

3.4. Bulgular

Pilot çalışma sonucunda katılımcılardan elde edilen verilere kadın ve erkek koşullarının cinsiyet ifadesine göre kendi aralarında anlamlı derecede farklılık gösterip göstermediğini test etmek için Bağımsız Gruplar İçin T-testi uygulanmıştır. Bu testin uygulanabilmesi için öncelikle normal dağılım değerlerine bakılmıştır. Bu değerler

Tablo 3.1’de gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi veriler normal dağılmış bu nedenle verilerin t-testi için uygun olduğu görülmüştür.

Bağımsız Gruplar İçin T-test bulgularına göre katılımcıların maskülen ve feminen koşuldaki erkeğe verdikleri maskülenlik puan ortalamaları arasında anlamlı fark vardır (Tablo 3.2). Maskülen koşuldaki erkeğin maskülenlik puan ortalaması (Ort. = 4.50; SS = 1.00) feminen koşuldaki erkeğin puan ortalamasından (Ort. = 3.33; SS = 1.4) anlamlı olarak yüksektir ($t_{(19)}= 2.21$; $p< .05$).

Aynı şekilde katılımcıların maskülen ve feminen koşuldaki kadına verdikleri maskülenlik puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Maskülen koşuldaki kadının maskülenlik puan ortalaması (Ort. = 4.40; SS = 1.17) feminen koşuldaki kadının puan ortalamasından (Ort. = 2.5; SS = 1.24) anlamlı olarak yüksektir ($t_{(20)}= 3.66$; $p< .01$). Bu sonuçlara dayanarak kadın resimlerinden birinin maskülen diğerinin feminen bir görünümüne sahip olduğu kararına varılmıştır.

Hem kadın hem erkekler için iki grup arasındaki bu anlamlılıkların etki büyüklüğünü hesaplamak için Cohen’s *d* değeri hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda her iki grup için de $d>0.8$ çıkmıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan anlamlılığın etki büyüklüğü yüksek düzeydedir.

Tablo 3.1: Cinsiyet ifadesi puanlarına göre normal dağılım değerleri

	N	Ortalama	Std.sapma	Skewness	Kurtosis
Erkek					
Maskülen	12	4.50	1.00	.000	-.76
Feminen	9	3.33	1.41	-.41	-1.08
Kadın					
Maskülen	10	4.40	1.17	.55	-1.18
Feminen	12	2.50	1.24	.51	-.09

Tablo 3.2: Cinsiyet ifadesi puanlarına göre Bağımsız Gruplar İçin T-testi sonuçları

	N	Ortalama	Std.sapma	t	df	p
Erkek						
Maskülen	12	4.50	1.00	2.21	19	.03
Feminen	9	3.33	1.41			
Kadın						
Maskülen	10	4.40	1.17	3.66	20	.002
Feminen	12	2.50	1.24			

3.5. Sonuç

Bu pilot çalışmada cinsiyet ifadesi manipülasyonunun sağlanıp sağlanmadığı test edilmiştir. Çalışmadan önce yapılan hakem değerlendirmesiyle tutarlı olacak şekilde sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre manipülasyon için seçilen resimlerin cinsiyet ifadesi açısından anlamlı derecede farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, hem kadın koşulunda hem de erkek koşulunda biri maskülen diğeri feminen olacak şekilde resimler seçilebilmiştir. Bu sonuçlar cinsiyet ifadesinin manipülasyonunun sağlandığını ve bu işlem için seçilen resimlerin ana çalışmada kullanılabileceğini göstermektedir.

IV. BÖLÜM

4. II. ÇALIŞMA

Bu çalışma, birinci çalışmadaki sınırlılıkların giderilmesi, hipotezlerin yeniden test edilmesi ve insani özelliklerin atfedilmesinde etkisinin olabileceği düşünülen katılımcının cinsiyeti, empati duygusu, kültürel eğilimler, benzerlik ve fiziksel çekicilik değişkenlerinin etkilerinin kontrol edilmesi için gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisine bakılmış ve ayrıca bağımlı değişkenlerin etkisini güçlendirmek için, insanlık algısının her bir boyutuna iki özellik daha eklenmiştir. İlk çalışmadan farklı olarak cinsiyet, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisi resimler aracılığıyla değişimlenmiştir. Araştırmada test edilen hipotezler aşağıda verilmiştir.

Hipotezler:

H1: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsiyetinin anlamlı bir etkisi yoktur.

H2: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsiyet ifadesinin anlamlı bir etkisi vardır.

H2a: Feminen cinsiyet ifadesine sahip kişilere, maskülen cinsiyet ifadesine sahip olanlara kıyasla daha fazla insan doğasına ait özellikler atfedilecektir.

H2b: Maskülen cinsiyet ifadesine sahip olan kişilere feminen cinsiyet ifadesine sahip olanlara kıyasla insan biricikliğine ait özellikler daha fazla atfedilecektir.

H3: Cinsiyet (kadın, erkek) ve cinsiyet ifadesinin (maskülen, feminen) ortak etkisinin anlamlı olması beklenmektedir.

H3a: İnsan doğasına ait özellikler diğer koşullara göre cinsiyetiyle uyumlu olan kadınlara daha çok atfedilecektir.

H3b: İnsan biricikliğine ait özellikler diğer koşullara göre cinsiyetiyle uyumlu olan erkeklere daha çok atfedilecektir.

H4: İnsani özelliklerin atfedilmesinde hedef kişinin cinsel yöneliminin anlamlı bir etkisi vardır.

H4a: İnsan doğasına ait özellikler, heteroseksüel bireylere göre eşcinsel bireylere daha çok atfedilecektir.

H4b: Heteroseksüel bireylere kıyasla eşcinsel bireylere insan biricikliğine ait özellikler daha az atfedilecektir

Literatürdeki çalışmalar, bireylerin olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmesinde empati duygusunun, benzerlik algısının (Krebs, 1975) ve fiziksel çekiciliğin (Cherulink, 1995; Sobieraj ve Kramer, 2014) etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kültürün tutumlar açısından önemli bir unsur olduğu da gösterilmiştir (Stephan vd., 2000; Scott ve Safdar, 2017). Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, empati duygusu, benzerlik algısı, fiziksel çekicilik ve kültüre bağlılık düzeyinin insani özelliklerin atfedilmesinde etkisinin olacağı düşünülmüştür. Birinci çalışmadaki hipotezlere ek olarak bu çalışmada ileri sürülen hipotezler aşağıda sıralanmıştır.

H5: İnsani özelliklerin atfedilmesi ile empati duygusu, kültürel eğilimler, algılanan benzerlik ve çekicilik algısı arasında anlamlı ilişkiler vardır.

H5a: İnsan biricikliği algısı ile empati duygusu arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5b: İnsan biricikliği algısı ile kültürel eğilimler arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5c: İnsan biricikliği algısı ile algılanan benzerlik arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5d: İnsan biricikliği algısı ile çekicilik algısı arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5e: İnsan doğası algısı ile empati duygusu arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5f: İnsan doğası algısı ile kültürel eğilimler arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5g: İnsan doğası algısı ile algılanan benzerlik arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5h: İnsan doğası algısı ile çekicilik algısı arasındaki ilişki anlamlıdır.

H5i: İnsan biricikliği algısı ile insan doğası algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

İnsan doğası ve insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde cinsiyetin farklılık göstermediği bulunmuştur (Bain vd., 2009; Heflick vd., 2011). Ancak fiziksel çekicilik bireylerin daha olumlu olarak değerlendirmesine etki etmektedir (Cherulink, 1995; Sobieraj ve Kramer, 2014). Fiziksel çekicilik daha çok karşı cinsi etkilediğinden cinsiyetin anlamlı bir etkisinin olması beklenebilir.

H6: İnsani özelliklerin atfedilmesinde katılımcının cinsiyetinin etkisi anlamlıdır.

4.1. Yöntem

4.1.1. Örneklem

Bu çalışmanın örnekleme, Abant İzzet Baysal Üniversitesinde lisans eğitimine devam eden 146 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların 105'i kadın (%71.9), 40'ı erkek (%27.4) olup, yaşları 19 ile 28 arasında değişmektedir (Ort. = 21.59 SS = 1.69). Bir katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların %13.3'ü köy, %4.8'i kasaba, %39.7, şehir, %41.8'i büyük şehirde hayatlarının çoğunu geçirmişken, %1.4'ü bunu belirtmemiştir. Katılımcılar Kimya, Biyoloji, Tarih, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği ve Hemşirelik bölümlerinde eğitim görmektedir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 4.1'de, deney deseni ve örneklem dağılımı Tablo 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.1: Örneklemeye ait demografik bilgiler

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	105	71.9
Erkek	40	27.4
Bölüm		
Kimya	14	9.6
Biyoloji	18	12.3
Tarih	42	28.8
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	11	7.5
Türkçe Öğretmenliği	3	2.1
Sınıf Öğretmenliği	16	11.0
Hemşirelik	41	28.1

Tablo 4.2: Deney deseni ve örneklem dağılımı

		Hedef kişinin cinsel yönelimi			
		Heteroseksüel		Eşcinsel	
Hedef kişinin cinsiyeti		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hedef kişinin cinsiyet ifadesi					
Maskülen		19	17	21	15
Feminen		17	20	17	20

4.1.2. İşlem

İlk çalışmada olduğu gibi toplamda yine sekiz farklı manipülasyon koşulu oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan bu sekiz farklı koşullardaki manipülasyon bilgilerinin arka sayfasına bağımlı değişkenin ölçümü için seçilen veri toplama araçları ölçek halinde eklenmiştir. Veriler, öğrencilerden sınıf ortamında toplanmıştır. Birinci

araştırmadaki ile aynı işlem uygulanmıştır. Araştırma öncesinde katılımcılara araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olduğunu, araştırmaya katılmakta veya katılmamakta özgür olduklarını, diledikleri taktirde araştırmayı yarıda bırakabileceklerini ve tüm sorularını araştırmacı ile paylaşabileceklerini bildiren bilgilendirilmiş onam formu dağıtılmıştır. Katılmayı kabul eden katılımcılara, farklı koşullardaki bu ölçüm araçları rastgele bir şekilde dağıtılmıştır. Katılımcılar, ilk sayfada resim ve kısa bilgiye baktıktan sonra oluşturulan sıfat ölçeği ve diğer bağımlı değişken ölçeklerinde yer alan maddelerin, kendilerine denk gelen koşuldaki birey için ne derece uygun olduklarını belirtmişlerdir. Bu uygulama yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

4.1.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde, araştırma kapsamında analize tabi tutulan verilerin ölçümünde kullanılan bütün ölçüm araçlarından bahsedilmiştir.

4.1.3.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışma grubunun demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla demografik bilgi formu doldurtulmuştur. Bu form kapsamında katılımcılara yaşları, cinsiyetleri, okudukları bölüm, sınıf, yaşamlarının büyük çoğunluğunu geçirdikleri yer ve medeni durumları sorulmuştur

4.1.3.2. Manipülasyon

Bu çalışmada cinsiyet ifadesi bir filmde alınan aynı kişiye ait dört farklı resim vasıtasıyla değişimlenmiştir (bkz. 3. Pilot Çalışma). Pilot çalışma sonucunda erkek resimlerinin kendi aralarında ve kadın resimlerinin kendi aralarında anlamlı derecede farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu resimlerden ilki maskülen görünüme sahip bir erkek iken, ikincisi feminen görünen bir erkektir. Üçüncüsü maskülen görüntüye sahip bir kadın iken, dördüncüsü feminen görünen bir kadındır. Cinsel yönelim bilgisi resimlerle sağlanamayacağından, bu resimlerin her birinin altına, resimdeki kişi ile ilgili bazı bilgiler sunulmuştur. Bu bilgilerde cinsiyet, ve cinsel yönelim bilgisi yer almaktadır. Bu şekilde cinsiyet ve cinsel yönelim manipülasyon koşullarında da sağlanmış olup toplamda sekiz farklı manipülasyon koşulu oluşturulmuştur. Resimlerin altına tekrardan cinsiyet bilgisinin eklenmesinin nedeni, kadın koşulunun manipülasyonunun daha da güçlenmesini sağlamaktır. Resimlerin altındaki bilgi şu şekildedir:

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir.” Bu bilgide ‘Meltem’ ismi Tolga ismiyle ve ‘Heteroseksüel’ kelimesi ‘Eşcinsel’ kelimesi ile değiştirilerek toplam sekiz koşul yaratılmıştır. Sekiz farklı manipülasyon koşulu sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

Koşul 1: Maskülen erkek resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Tolga isimli bir erkektir. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 2: Feminen erkek resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Tolga isimli bir erkektir. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 3: Maskülen kadın resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 4: Feminen kadın resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinse ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 5: Maskülen erkek resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Tolga isimli bir erkektir. Kendisi, cinsel yöneliminin eşcinsel (eşcinsel) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 6: Feminen erkek resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Tolga isimli bir erkektir. Kendisi, cinsel yöneliminin eşcinsel (eşcinsel) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 7: Maskülen kadın resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin eşcinsel (eşcinsel) olduğunu belirtmiştir.”

Koşul 8: Feminen kadın resmi ve resmin altında yer alan kısa bilgi

“Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin eşcinsel (eşcinsel) olduğunu belirtmiştir.”

4.1.3.3. Manipülasyon Kontrolü

Katılımcılara sunulan resimlerdeki kişileri cinsiyet ifadesi açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirme 0 ile 6 arasında değişmekte ve 6'ya gidildikçe maskülenlik düzeyi artmaktadır. Ayrıca, bu çalışmada kullanılan resimler filmde alındığı için resimdeki kişiyi tanıyanların verileri araştırmaya dahil edilmemiştir. Bunun sağlanması için 'resimdeki kişiyi tanıyor musunuz?' şeklinde bir soru sorulmuştur.

4.1.3.4. İnsanlık Algısı Ölçümü

Bu çalışmada da ilk çalışmada kullanılan 7'li Likert tipindeki ölçek kullanılmıştır (Ek-2). Ancak ilk çalışmadan farklı olarak herboyut için iki farklı sıfat daha eklenmiştir. Buradaki amaç ölçeğin iç tutarlık katsayısını yükseltmektir. Böylece, insan doğası (insanı robotlardan ve makinelerden ayıran özellikler) algısını ölçmek amacıyla kullanılan sıfatlar, sosyal, neşeli, sıcakkanlı, canayakın, samimi, merhametli ve vicdanlıdır. İnsan biricikliği (insanı hayvanlardan ayıran özellikler) algısını ölçmek için kullanılan sıfatlar ise, dürüst, medeni, mütevazı, görgülü, mantıklı, saygın ve iradeliştir. Eklenen sıfatlardan sonra ölçeğin alt boyutlarının güvenilirliğinin arttığı gözlenmiştir (insan doğası için $\alpha=.86$; insan biricikliği için $\alpha=.84$). Ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısının ise .88'e yükseldiği görülmüştür. Ölçekten alınan yüksek puan ortalaması daha çok insani özelliklerin atfedildiğini gösterirken, ölçek ortalama puanının düşmesi insani özelliklerin atfedilmesinde azalışı belirtmektedir.

4.1.3.5. Empati Ölçümü

Bu çalışmada hedef kişinin, katılımcıda uyandırdığı empati duygusunun, bağımlı değişken üzerinde etkisinin olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle hedef kişinin katılımcıda ne derece empati uyandırdığı 7'li Likert tipinde tek bir soru ile sorulmuştur.

4.1.3.6. Kültürel Eğilimler Ölçümü

İnsanlık algısının kültüre göre değişebildiği düşünülerek katılımcılardan kültürel eğilim ölçümü alınmıştır. Bu amaçla, Schmidt ve arkadaşlarının (baskıda) geliştirdiği ve Türkçe uyarlamasının da yine araştırmacılar tarafından yapıldığı *Zor Durumlar Ölçeği* kullanılmıştır. Buna göre katılımcılara farklı durumlar verilmiş ve söz konusu durumlarda nasıl davranacakları sorulmuştur. Ölçekte yer alan sorular örneğin "Aileniz kötü bir itibara sahip olsaydı, bu durum sizi nasıl etkilerdi?" şeklindedir (ölçek

maddeleri için bkz. Ek2). Ölçekte yer alan 8 madde 7'li Likert tipi derecelere sahiptir. Bu ölçüm 0 ile 6 arasında değişmekte ve 6'ya gidildikçe kültürel eğilim düzeyi artmaktadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı yüksek bulunmuştur ($\alpha=.82$).

Araştırmada kullanılan tüm veri toplama araçlarının birer örneği ekler bölümünde sunulmaktadır.

4.4. Bulgular

Bu bölümde çalışmanın amacına uygun olarak yapılan analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Tüm analizler SPSS 21(Arbuckle, 2012) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlk önce bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini gösteren MANOVA sonuçları aktarılmıştır. Ardından değişkenler arasındaki korelasyonlara dair bulgular sunulmuştur. Daha sonra da kontrol değişkenli MANCOVA sonuçlarına yer verilmiştir. MANCOVA analizinde katılımcının cinsiyeti, empati duygusu, benzerlik algısı, fiziksel çekicilik ve kültürel eğilimler kontrol değişkeni (covariate variables) olarak kullanılmıştır.

4.4.1. Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Sonuçları

Bu bölümde hedef kişinin, cinsiyeti (kadın, erkek), cinsiyet ifadesi (maskülen, feminen) ve cinsel yöneliminin (heteroseksüel, eşcinsel) insanlık algısı (insan doğası, insan biricikliği) üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin analizi için normal dağılım değerlerine ve varyansların homojenliği testine bakılmıştır. Tablo 4.3 ve Tablo 4.4 değerleri, verilerin MANOVA analizi için gerekli koşulları sağladığını göstermektedir.

Tablo 4.3: Leven testi sonuçları

	N	Ortalama	Std. Sapma	Skewness	Kurtosis
İnsan doğası	146	3.73	1.15	-.28	.16
İnsan biricikliği	146	3.11	1.11	-.09	-.33

Tablo 4.4: Normal dağılım değerleri

	F	Df1	Df2	Sig.
İnsan doğası	.46	7	138	.86
İnsan biricikliği	.56	7	138	.79

Analiz sonucunda, cinsiyetin temel etkisinin anlamsız olduğu ($p>.05$) ancak cinsiyet ifadesi (Wilks' $\lambda = .93$, $F(3-136) = 3.62$, $p = .01$, $\eta^2_p = .07$) ve cinsel yönelimin

(Wilks' $\lambda = .92$, $F(3-136) = 4.17$, $p = .007$, $\eta^2 p = .08$) temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlerin etkileşim etkilerine bakıldığında, sadece cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin anlamlı olduğu (Wilks' $\lambda = .92$, $F(3-136) = 3.69$, $p = .01$, $\eta^2 p = .07$), diğer etkileşim etkilerinin (cinsiyet X cinsel yönelim, cinsel yönelim X cinsiyet ifadesi, cinsiyet X cinsiyet ifadesi X cinsel yönelim) anlamlı ($p > .05$) olmadığı görülmüştür (Tablo 4.5). Bağımlı değişkenler açısından gruplar arası anlamlılık değerleri Tablo 4.6'da verilmiştir.

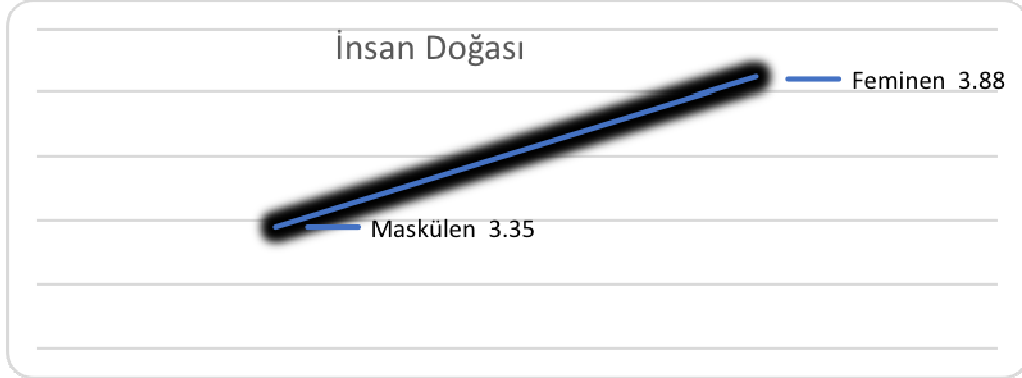
Tablo 4.5: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri

	sd	F	p	$\eta^2 p$
Cinsiyet	(3, 136)	1.02	.385	.022
Cinsiyet ifadesi	(3, 136)	3.62	.015	.074
Cinsel yönelim	(3, 136)	4.16	.007	.84
Cinsiyet X cinsiyet ifadesi	(3, 136)	3.69	.014	.075
Cinsiyet X cinsel yönelim	(3, 136)	1.27	.287	.027
Cinsiyet ifadesi X cinsel yönelim	(3, 136)	.74	.527	.016
Cinsiyet X Cinsiyet ifadesi X Cinsel yönelim	(3, 136)	.83	.477	.018

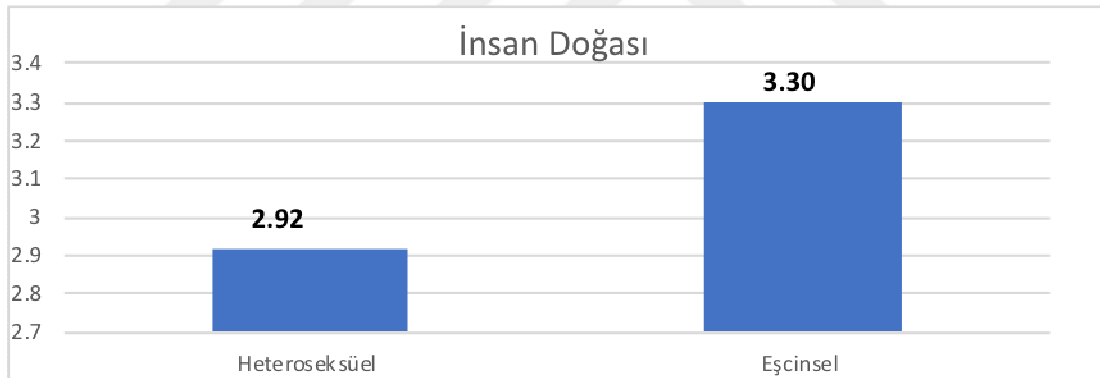
Tablo 4.6: Bağımlı değişkenler açısından gruplar arası anlamlılık değerleri

	sd	F	p	$\eta^2 p$
Cinsiyet ifadesi				
İnsan doğası	(1, 138)	8.05	.005	.055
İnsan biricikliği	(1, 138)	.006	.94	.000
Cinsel yönelim				
İnsan doğası	(1, 138)	5.12	.020	.036
İnsan biricikliği	(1, 138)	.72	.39	.005
Cinsiyet X cinsiyet ifadesi				
İnsan doğası	(1, 138)	1.32	.25	.009
İnsan biricikliği	(1,138)	3.75	.050	.026

Gruplar arası fark tablosu, cinsiyet ifadesinin temel etkisinin, insan doğası boyutu [$F(1- 138) = 8.05$, $p = .005$, $\eta^2 p = .05$] üzerinde olduğunu göstermiştir (bkz. Grafik 4.1). Cinsiyet ifadesinin insan biricikliği boyutu üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu ($p > .05$) ortaya çıkmıştır. Feminen cinsiyet ifadesine sahip olan bireylere (Ort. = 3.35, SS = 1.11) maskülen cinsiyet ifadesine sahip olanlara göre (Ort. = 2.88, SS = .05) insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir.

Grafik 4.1: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalamalar farkı

Cinsel yönelimin temel etkisine bakıldığında bu etkinin, insan doğası boyutu [$F(1-138) = 5.12, p = .02, \eta^2_p = .03$] üzerinde olduğu görülmüştür. Eşcinsel bireylere (Ort. = 3.31, SS = 1.06) heteroseksüel bireylere göre (Ort. = 2.92, SS = 1.12) insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir (Grafik 4.2). Cinsel yönelimin insan biricikliği boyutu üzerindeki etkisi ise ($p > .05$) anlamsızdır.

Grafik 4.2: Cinsel yönelime göre gruplar arası ortalamalar farkı

Gruplar arası farklar tablosuna bakıldığında cinsiyet X cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin, insan biricikliği boyutu [$F(1-138) = 4.89, p = .05, \eta^2_p = .02$] üzerinde olduğu görülmüştür. Cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin oluşturduğu ortak etkinin hangi gruplar arasında anlamlı fark yarattığını görebilmek için ortalamalar arası basit etki analizine (simple effect analysis) bakılmıştır. Analiz sonucuna göre, insan biricikliği boyutunda erkeğin maskülen olduğu koşuldaki puan ortalaması (Ort. = 4.04, SS = .18) kadının maskülen olduğu koşuldaki puan ortalamasından (Ort. = 3.38, SS = .19) anlamlı derecede daha büyüktür. Gruplar arası ortalamalar farkı için Tablo 4.7 ve ortalamalar arası anlamlılık değerleri için Tablo 4.8'e bakınız. Bu sonuçlara göre insan biricikliği

boyutunda, cinsiyetiyle uyumlu olan erkekler cinsiyetiyle uyumsuz olan kadınlara göre daha çok insan olarak algılanmaktadır (Grafik 4.3). Tüm koşullara ait puan ortalamaları Tablo 4.9’da verilmiştir.

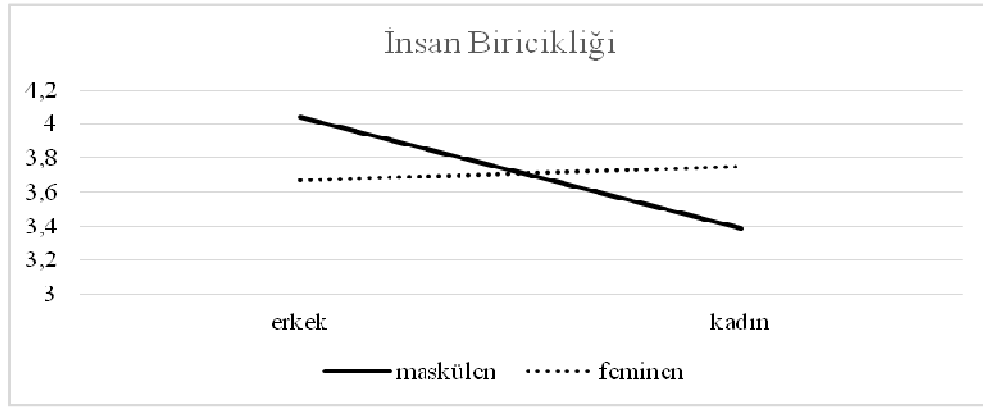
Tablo 4.7: Cinsiyet X cinsiyet ifadesinin ortak etkisine göre gruplar arası ortalama ve standart sapma değerleri

		<i>N</i>	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>
Erkek				
	Maskülen	39	4.04	.18
	Feminen	33	3.69	.19
Kadın				
	Maskülen	34	3.38	.19
	Feminen	40	3.75	.18

Tablo 4.8: Basit etki analizine göre gruplar arası anlamlılık değerleri

Cinsiyet ifadesi		$\bar{X} - \bar{X}$	<i>SS</i>	<i>p</i>	%95 GA	
					Alt S.	Üst S.
Maskülen	Erkek	(.657)	.267	.015	.129	1.185
	Kadın					
Feminen	Erkek	(.061)	.268	.820	-.590	.468
	Kadın					

Grafik 4.3: Cinsiyet X cinsiyet ifadesinin insan biricikliği üzerindeki ortak etkisi

Tablo 4.9: Tüm koşullara göre insanlık algısı puan ortalamaları ve standart sapmalar

Cinsiyet	Kadın				Erkek			
	Maskülen		Feminen		Maskülen		Feminen	
Cinsiyet İfadesi	Hetero	Eşçins	Hetero	Eşçins	Hetero	Eşçins	Hetero	Eşçins
İ. Doğası	2.87 ± 1.03	2.92 ± 1.18	3.10 ± 1.01	3.29 ± 1.05	2.62 ± 1.15	3.10 ± 0.90	3.12 ± 1.29	4.02 ± 0.94
İ. Biricikliği	3.30 ± 1.29	3.48 ± 0.97	4.04 ± 1.08	3.51 ± 1.04	4.20 ± 1.11	3.89 ± 1.21	3.68 ± 1.33	3.70 ± 0.84

4.4.2. Değişkenler Arası İlişkiler

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analizin sonuçları Tablo 4.10'da verilmiştir.

Tablo 4.10: Değişkenler arasındaki ilişkiler

	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6
1-İnsan biricikliği	3.73	1.15	1					
2-İnsan doğası	3.11	1.11	.471**	.1				
3-Empati duygusu	2.41	2.25	.340**	.310**	1			
4-Kültürel eğilimler	5.12	.83	-.161	-.053	-.118	1		
5-Algılanan benzerlik	.85	1.11	.225**	.001	.212**	-.257**	1	
6-Çekicilik algısı	1.60	1.55	.358**	.165*	.176*	-.245**	.318**	1

*p<. 05; **p<.01

Korelasyon tablosu incelendiğinde; insan biricikliğiyle ilgili özelliklerin atfedilmesiyle insan doğasıyla ilgili özelliklerin atfedilmesi ($r=.47$, $p<.01$), empati duygusu ($r=.34$, $p<.01$), algılanan benzerlik ($r=.22$, $p<.01$) ve çekicilik algısı ($r=.36$, $p<.01$) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmiştir. Hedef kişi daha çekici algılandığında, hedef kişiyi katılımcı kendisine daha benzer gördüğünde, hedef kişiye karşı hissedilen empati arttığında, ve aynı zamanda hedef kişiye insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesi arttıkça insan biricikliğiyle ilgili özelliklerin atfedilmesi de artmaktadır. Fakat insan biricikliğiyle kültürel eğilimler arasındaki ilişki ($r=-.16$, $p>.05$) anlamlı değildir.

Benzer biçimde, insan doğasıyla ilgili özelliklerin atfedilmesiyle kültürel eğilimler ($r=-.05$, $p>.05$) arasındaki ilişki de anlamlı değildir. Yine, insan doğası ve algılanan benzerlik arasında da ($r=-.03$, $p>.05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İnsan doğasına ait özelliklerin atfedilmesiyle empati duygusu ($r=.31$, $p<.01$) ve çekicilik algısı arasında ($r=.16$, $p<.05$) pozitif yönlü ilişkiler bulunmaktadır. Hedef kişi çekici algılandıkça ve ona karşı hissedilen empati arttıkça hedef kişiye insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmektedir.

Empati duygusuyla kültürel eğilimler ($r=-.12$, $p>.05$) arasındaki ilişki anlamlı çıkmamıştır. Empati duygusuyla algılanan benzerlik ($r=.24$, $p<.01$) ve çekicilik algısı ($r=.18$, $p<.05$) arasında ise pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Hedef kişi ile benzerlik arttıkça ve hedef kişi çekici algılandıkça ona karşı hissedilen empati de artmaktadır.

Kültürel eğilimlerle algılanan benzerlik ($r=-.26$, $p<.01$) ve çekicilik algısı arasında ($r=-.25$, $p<.01$) negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kültüre bağlılık

artıkça hedef kişi daha az benzer ve daha az çekici algılanmaktadır. Algılanan benzerlik ile çekicilik arasında pozitif yönlü orta düzey ($r=.45$, $p<.01$) anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Katılımcılar hedef kişi kendine benzer gördükçe onu daha çekici algılamaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan insani özelliklerin atfedilmesiyle orta düzeyde ilişkisi bulunan değişkenlerin (empati, algılanan benzerlik ve çekicilik algısı) karıştııcı etkilerini kontrol etmek amacıyla daha önce yapılan çok yönlü varyans analizi tekrar edilmiş, ancak bu sefer karıştııcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri kontrol edilmek istendiğinden MANCOVA analizi gerçekleştirilmiştir.

4.4.3. Kontrol Değişkenli Varyans Analizi (MANCOVA) Sonuçları

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi, korelasyon analizi sonucunda bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi anlamlı bulunan empati, algılanan benzerlik ve çekicilik algısı kontrol edilerek test edilmiştir. Bunun yanısıra, katılımcının cinsiyetinin de hedef kişiye atfedilen insani özellikler üzerinde anlamlı etkide bulunacağı varsayıldığından (H6), katılımcının cinsiyeti de kontrol değişkeni olarak analize dahil edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda benzerlik algısının ($p>.05$) bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ancak katılımcı cinsiyetinin (Wilks' $\lambda = .94$, $F(2-129)=3.56$, $p=.031$, $\eta^2p = .052$), empati duygusunun (Wilks' $\lambda = .88$, $F(2-129)=8.49$, $p=0.000$, $\eta^2p = .116$) ve fiziksel çekiciliğin etkisinin anlamlı olduğu (Wilks' $\lambda = .91$, $F(2-129)=6.41$, $p=.002$, $\eta^2p = .090$) ortaya çıkmıştır. Bununla beraber cinsiyet ifadesi (Wilks' $\lambda = .91$, $F(2-129)=6.36$, $p=.002$, $\eta^2p = .090$) ve cinsel yönelimin (Wilks' $\lambda = .94$, $F(2-129)=3.38$, $p=.024$, $\eta^2p = .056$) temel etkisi ve cinsiyet X cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin de anlamlı olduğu (Wilks' $\lambda = .93$, $F(2-129)=4.59$, $p=.012$, $\eta^2p = .066$) görülmüştür. Diğer değişkenlerin (cinsiyet, cinsiyet X cinsel yönelim, cinsel yönelim X cinsiyet ifadesi, cinsiyet X cinsiyet ifadesi X cinsel yönelim) anlamsız ($p>.05$) olduğu bulunmuştur (Tablo 4.11).

Tablo 4.11: Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki temel etkisi

	sd	F	p	η^2p
Benzerlik algısı	(2, 129)	1.85	.162	.028
Fiziksel çekicilik	(2, 129)	6.41	.002	.090
Empati duygusu	(2, 129)	8.49	000	.116
Katılımcı cinsiyeti	(2, 129)	3.56	.031	.052
Cinsiyet	(2, 129)	1.37	.256	.021
Cinsiyet ifadesi	(2, 129)	6.36	.002	.090
Cinsel yönelim	(2, 129)	3.83	.024	.056
Cinsiyet x cinsiyet ifadesi	(2, 129)	4.59	.012	.066
Cinsiyet x cinsel yönelim	(2, 129)	1.11	.333	.017

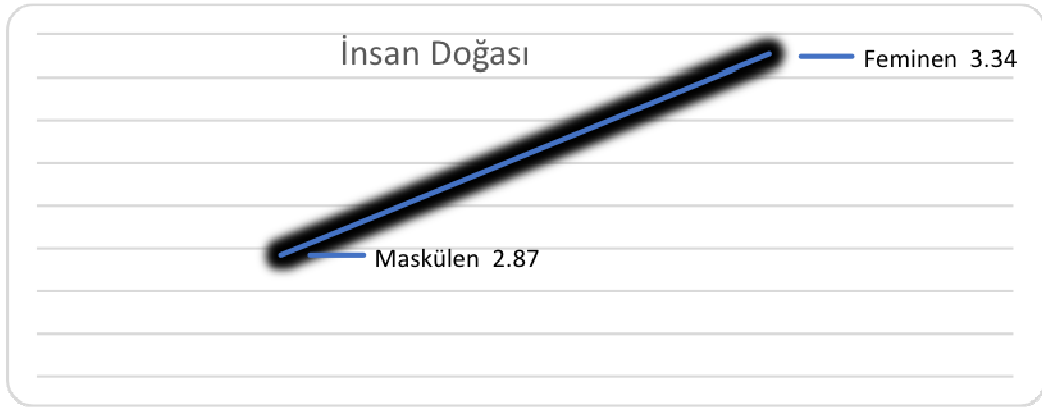
Cinsiyet ifadesi x cinsel yönelim	(2, 129)	1.34	.325	.017
Cinsiyet x cinsiyet ifadesi x cinsel yönelim	(2, 129)	.34	.712	.005

Gruplar arası farklılıklara bakıldığında empati duygusunun hem insan doğası boyutu [$F(1-142)=13.89$, $p=.000$, $\eta^2p=.097$] hem de insan biricikliği boyutu [$F(1-142)=10.58$, $p=.001$, $\eta^2p=.075$] üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Aynı şekilde fiziksel çekiciliğin anlamlı etkisinin hem insan doğası boyutu [$F(1-142)=6.91$, $p=.010$, $\eta^2p=.050$] hem de insan biricikliği boyutu [$F(1-142)=11.29$, $p=.002$, $\eta^2p=.080$] üzerinde olduğu görülmüştür. Katılımcı cinsiyetinin insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı [$F(1-142)=7.16$, $p=.008$, $\eta^2p=.052$] etkisinin olduğu görülmüştür. Cinsiyet ifadesi [$F(1-142)=11.47$, $p=.001$, $\eta^2p=.081$] ve cinsel yönelimin [$F(1-142)=4.76$, $p=.036$, $\eta^2p=.033$] temel etkilerinin insan doğası boyutu üzerinde olduğu görülmüştür (Tablo 4.12). Feminin bireylere (Ort.=3.34, SS=1.13) maskülen bireylere (Ort.=2.87, SS=1.07) göre (Grafik 4.4) ve eşcinsel bireylere (Ort.=3.30, SS=1.03), heteroseksüel bireylere göre (Ort.=2.92, SS=1.14) insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir (Grafik 4.5). Fakat cinsiyet X cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin gruplar arasındaki farklılıklarda anlamsız ($p>.05$) olduğu ortaya çıkmıştır.

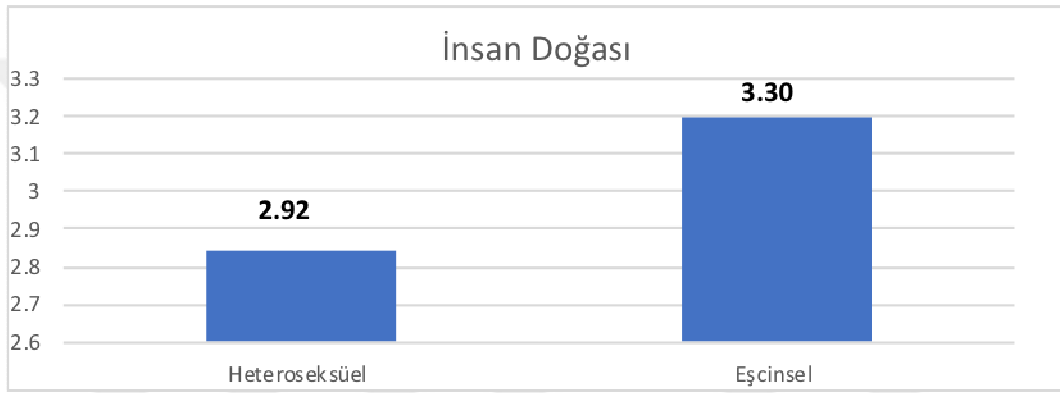
Tablo 4.12: Bağımlı değişkenler açısından gruplar arası anlamlılık değerleri

	sd	F	p	η^2p
Cinsel yönelim				
İnsan doğası	(1,141)	4.76	.036	.033
İnsan biricikliği	(1,142)	.46	.496	.004
Cinsiyet ifadesi				
İnsan doğası	(1,141)	11.47	.001	.081
İnsan biricikliği	(1,141)	.201	.654	.002
Katılımcı cinsiyeti				
İnsan doğası	(1,141)	1.72	.191	.013
İnsan biricikliği	(1,141)	7.16	.008	.052
Empati duygusu				
İnsan doğası	(1,141)	13.89	.000	.097
İnsan biricikliği	(1,141)	10.58	.001	.075
Fiziksel çekicilik				
İnsan biricikliği	(1,141)	6.91	.010	.050
İnsan biricikliği	(1,141)	11.29	.002	.080

Grafik 4.4: Cinsiyet ifadesine göre gruplar arası ortalamalar farkı

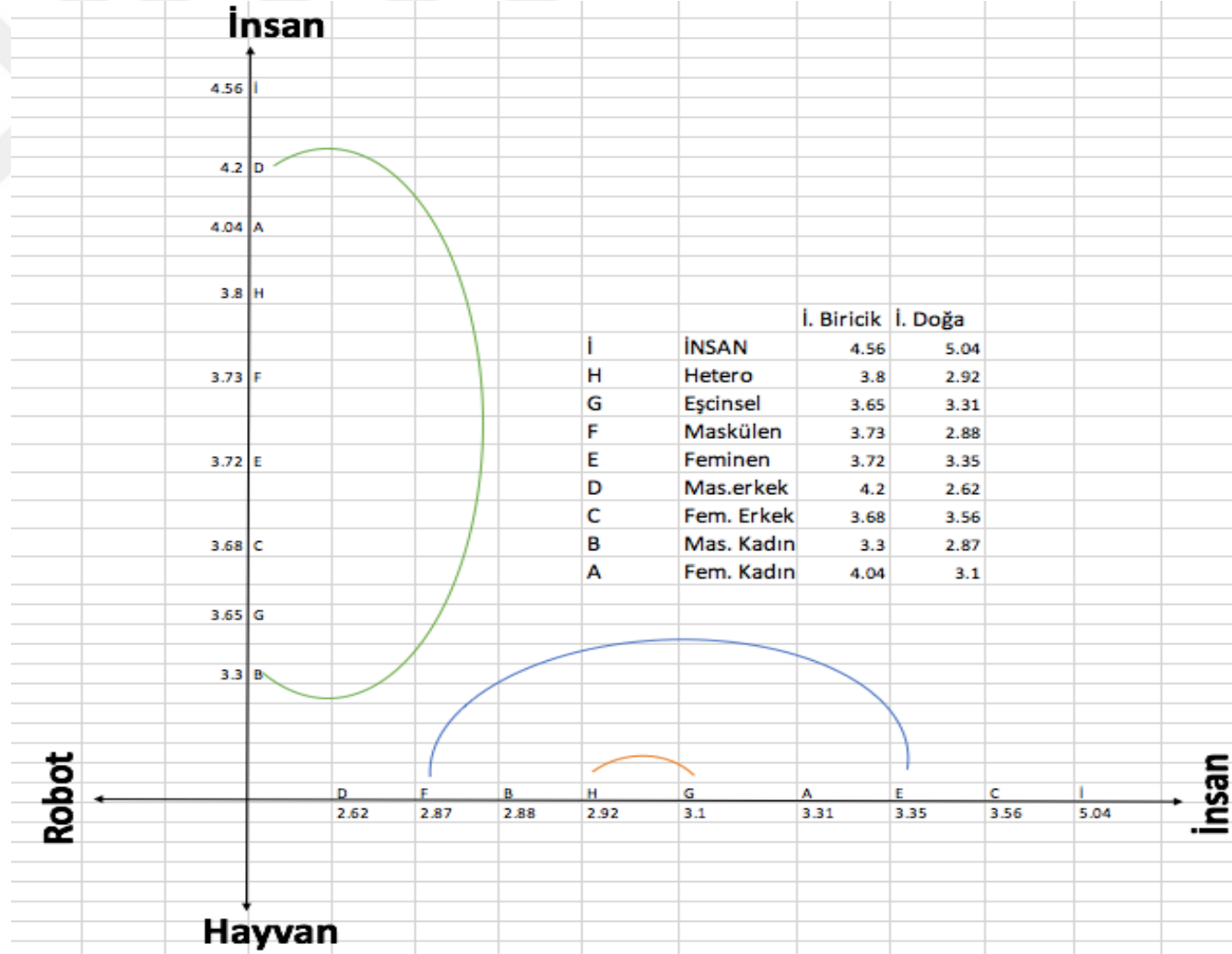

Grafik 4.5: Cinsel yönelime göre gruplar arası ortalamalar farkı

Bütün bu bulgular dışında katılımcılardan ayrıca bu çalışmada kullanılan insani özelliklerin ortalama bir insana ne derecede atfettikleri sorulmuştur. Katılımcıların insana atfettiği insani özelliklerin puan ortalamaları ile bu çalışmada oluşturulan koşullara verilen puan ortalamaları değerlendirilmiştir. Çalışmada oluşturulan 8 koşul arasındaki puan ortalamaları ve ortalama bir insana verilen puan ortalamaları grafikte (4.6) aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Grafikte de gösterildiği gibi, maskülen erkeklere (D) maskülen kadınlara (B) göre insan biricikliğine ait özellikler daha çok atfedilmiştir. Diğer taraftan insan doğasına ait özellikler, eşcinsel bireylere (G) heteroseksüel bireylere göre ve feminen bireylere (E) maskülen bireylere göre (F) daha çok atfedilmiştir. İnsan biricikliği boyutunda ortalama bir insanın puan ortalamasına en yakın koşul maskülen erkek (D) koşulu iken, en uzak koşul maskülen kadın (B) koşulu olmuştur. İnsan doğası boyutunda ise ortalama bir insana en yakın puan ortalamasına sahip olan koşul feminen erkek (C) iken en uzak koşul maskülen erkek (D) olmuştur.

Grafik 4.6: Tüm koşulların ortalama bir insana göre puan ortalamaları

4.5. Tartışma

4.5.1. MANOVA Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İkinci çalışma, birinci çalışmadaki sınırlılıkların giderilmesi ve farklı bir manipülasyon yöntemiyle hipotezlerin tekrar test edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışmaya ek olarak katılımcının cinsiyeti, benzerlik algısı, fiziksel çekicilik, empati düzeyi ve kültürel eğilimlerin insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisi de incelenmiştir. Çalışmada oluşturulan manipülasyon koşullarının puan ortalamalarına bakıldığında, insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde, eşcinsel bireylerin heteroseksüel bireylere göre; erkelerin kadınlara göre ve feminen bireylerin maskülen bireylere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. İnsan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde ise eşcinsel bireylerin heteroseksüel bireylere göre; kadınların erkeklere oranla ve maskülen bireylerin feminen bireylere göre puan ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyetiyle uyumlu olan bireylerin insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları ve en yüksek oranın maskülen heteroseksüel erkek koşulu olduğu görülmüştür. Diğer taraftan insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde puan ortalamasının en yüksek olduğu koşul, feminen eşcinsel erkek koşulu olmuştur. Ancak bu puan farklılıklarının bazıları istatistiksel olarak anlamlıyken bazıları anlamlı bulunamamıştır. Bulgular, hipotezler bağlamında ve literatür ışığında aşağıda tartışılmıştır.

Yapılan MANOVA analiz sonucunda, birinci çalışmayla tutarlı olacak şekilde H1 hipotezi desteklenmiştir. Hedef kişinin cinsiyetinin insanlık algısında anlamlı bir fark yaratmadığı ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda, kadına ve erkeğe atfedilen insani özelliklerin farklılık gösterdiği, insan doğasına ait özelliklerin erkeklere oranla kadınlara daha çok atfedildiği ortaya konmuştur (Bain vd., 2009; Diekman ve Fiske, 2007; Goodfriend, 2006; Haslam vd., 2007; Heflick vd., 2011). Ancak toplumun kadına ve erkeğe yüklediği, görevler, sorumluluklar ve değerler farklılık göstermektedir (Dökmen, 2006:2-8). Erkekler maskülenlik ve yetkinlikle, kadınlar sosyallik, duygusallık ve feminenlikle ilişkilendirilir (Bakan, 1966; Broverman vd., 1972; Eagly ve Steffen, 1984; Koenig, 2018). Dolayısıyla kadınlara insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesi, feminenlikle özdeşleşmiş olmalarından kaynaklanabilir (Diekman ve Goodfriend, 2006; Fiske vd., 2007; Heflick vd., 2011). Maskülenlik veya feminenliğin açık ve ölçülebilir davranışlarla tanımlandığı (Floyd, 2018) ve bunların tanımlanmasında kıyafet, saç şekli ve ses tonu gibi özelliklerin de yer aldığı belirtilir

(Sanchez ve Vialin, 2012; Köylü, 2016). Dolayısıyla insani özelliklerin atfedilmesinde cinsiyet ifadesinin anlamlı bir etkisinin olması beklenir. Nitekim mevcut çalışmada bu görüşlerle tutarlı olarak, H2 hipotezi ve bu hipoteze bağlı olarak kurulan hipotezlerden H2a hipotezi desteklenmiştir. Başka bir ifadeyle, hedef kişinin cinsiyeti değil fakat cinsiyet ifadesi, insan doğası algısında anlamlı bir fark yaratmaktadır. Diğer bir anlatımla, cinsiyet fark etmeksizin feminen cinsiyet ifadesine sahip olan bireylere insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmektedir.

Diğer taraftan erkekliğin yüceltilen bir olgu olduğu (Boratav vd., 2017) ve erkeksi özelliklerin kadınsı özelliklere göre daha çok saygı gördüğü belirtilmektedir (Nutt, 2004). Maskülenlik yetkinlikle özdeşleştirildiğinden (Bakan, 1966; Broverman vd., 1972) maskülen bireylere insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedilmesi beklenmiştir (H2b). Ancak maskülen erkek koşulu en yüksek puan ortalamasına sahip olmasına rağmen, maskülen ve feminen bireyler arasında, insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bulgular incelendiğinde, insan biricikliğine ait özelliklerin en az atfedildiği koşulun, cinsiyetle uyumsuz (maskülen) kadın koşulu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H2b'nin doğrulanmaması cinsiyet uyumsuzluğundan kaynaklanmış olabilir. Literatürdeki çalışmalar, doğurganlık özelliği ve annelik içgüdüleri nedeniyle kadınların daha çok doğayla, erkeklerin ise daha çok zihin veya kültürle, görev ve sorumluluklarla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır (Bora, 2012; Goldenberg vd., 2009; Ortner vd., 1974). Ayrıca tezin giriş bölümünde birçok yerde belirtildiği gibi kadın ve erkeğin farklı şekillerde kalıpyargılandığı ve kalıpyargılara uymayan bireylerin olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaştığı bilinmektedir (Eagly ve Wood, 2012, 2013; Fiske ve Stevens, 1993; Gill, 2004; Herek, 1993; Rudman vd., 2012). Dolayısıyla, insani özelliklerin atfedilmesinde cinsiyete özgü özelliklerin önem arz etmesi beklenen bir bulgudur.

Bu açıklamalarla tutarlı bir şekilde, cinsiyet uyumsuzluğunun insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı fark yaratacağı (H3) düşünülmüştür. Erkekler maskülen, kadınlar feminen olacak şekilde kalıpyargılandığından (Bem 1981; Kite ve Deaux, 1986) ve cinsiyet uyumsuzluğu olumsuz karşılandığından (Eagly ve Wood, 2018; Fiske ve Stevens, 2007; Gill, 2004; Herek, 1993; Rudman vd., 2012) insan doğasına ait özelliklerin feminen kadın koşuluna (H2a), insan biricikliğine ait özelliklerinse maskülen erkek koşuluna daha çok atfedileceği (H3b) beklenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, H3 ve H3b hipotezleri desteklenirken, H3a doğrulanmamıştır. Cinsiyetle uyumlu olan bireylere insan biricikliğine ait özellikler

daha çok atfedilirken, puan ortalamasının en yüksek olduğu koşul, maskülen erkek koşulu olmuştur. Diğer taraftan, insan biricikliğine ait özelliklerin en az atfedildiği koşul ise cinsiyetle uyumsuz (maskülen) kadın koşulu olmuştur. Literatürdeki çalışmalar, tipik bir erkeğin tipik bir kadına göre daha yetkin algılandığını ortaya koymuştur (Abele ve Wojciszke, 2014; Cuddy vd., 2008; Fiske vd., 2007). Ayrıca cinsiyetle uyumsuz olanların olumsuz tutumlarla ve tepkilerle karşılaştıkları gösterilmiştir (Eagly ve Wood, 2018; Fiske ve Stevens, 2007; Gill, 2004; Herek, 1993; Rudman vd., 2012). Erkeklerin feminen özellikler taşısa da maskülen görünümelerini, kadınların yetkin olsa da feminen görünümelerini korudukları takdirde daha olumlu karşılandıkları belirtilmiştir (Eagly ve Steffen, 1984; Koenig vd., 2018). H3b hipotezinin doğrulanması bu çalışmalarla tutarlılık göstermektedir.

İkinci çalışmada yine birinci çalışmayla tutarlı olarak, H3a hipotezi desteklenmemiştir. İnsan doğasına ait özelliklerin en çok atfedildiği koşul, feminen kadın koşulu değil feminen eşcinsel erkek koşulu olmuştur. H3a hipotezinin desteklenmemesi bu nedene bağlanabilir. Bunun yanı sıra, heteroseksüel olmasına karşın feminen cinsiyet ifadesine sahip olan erkek koşuluna da insan doğasına ait özelliklerin yüksek düzeyde atfedildiği görülmüştür. H2a hipotezinin her iki çalışmada da desteklenmesi göz önünde bulundurulduğunda, H3a hipotezinin desteklenmemesi aslında beklenen bir durumdur. Dolayısıyla, kadın veya erkek, cinsiyetle uyumlu ya da uyumsuz olması fark etmeksizin feminenliğin insan doğasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu sonuç, kadınların daha sıcak ve duygusal algılanmasının kadınların feminen özelliklerinden kaynaklandığını söyleyen çalışmalarla tutarlıdır (Diekmann ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011).

Birinci çalışmada desteklenmeyen H4 hipotezi, ikinci çalışmada desteklenmiştir. Cinsel yönelimin insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etkisinin olduğu ikinci çalışmada ortaya çıkmıştır. Ancak sadece H4a hipotezi desteklenmiştir; insan doğasına ait özellikler en fazla feminen eşcinsel erkek koşulundaki hedef kişiye atfedilmiştir. Bu sonuç, daha önceki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Clausell ve Fiske, 2005; Fiske vd., 2002; Sink vd., 2018; Trenton ve Manago, 2018). Bu çalışmalarda, eşcinsel erkeklerin daha sıcak algılandığı (Vaughn vd., 2017) ve eşcinsel erkeklere insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiği ortaya konmuştur (MacInnis ve Hodson, 2012). Literatürde, eşcinsel erkeklerin feminen ve eşcinsel kadınların maskülen olarak kalıpyargılandıkları gösterilmektedir (Kite ve Deaux, 1987). Bu çalışmada heteroseksüel ve eşcinsel bireyler aynı şekilde betimlenmiş olmasına rağmen insan doğasına ait özelliklerin eşcinsel bireylere daha çok atfedilmesi, cinsiyet

kalıpyargılarından kaynaklanmış olabilir. Mevcut çalışmada, cinsiyet ifadesi sadece görünüş üzerinden manipüle edilmiştir. Erkek eşcinsel koşulundaki hedef kişi maskülen olarak betimlenmiş olmasına rağmen ilgi alanı, davranış ve tarzı açısından feminen bir birey olarak düşünülmüş olabilir. Bulgulara bakıldığında, eşcinsel koşuldaki maskülen erkek birey ile heteroseksüel koşuldaki feminen erkeğin puan ortalamalarının aynı olduğu görülmektedir.

Çalışmada H4b hipotezi desteklenmemiştir. Heteroseksüel bireylere göre, eşcinsel bireylere insan biricikliğine ait özellikler daha az atfedilmiş olmasına rağmen sonuçlar anlamlı değildir. H3 hipoteziyle bağlantılı olarak, maskülen heteroseksüel kadın koşuluna insan biricikliğine ait özelliklerin az atfedilmiş olması, eşcinsel bireylerle heteroseksüeller arasında anlamlı bir farkın çıkmamasıyla ilişkili olabilir. Çalışmada insan biricikliğine ait özelliklerin en çok atfedildiği koşullar, cinsiyetiyle uyumlu heteroseksüel kadın ve erkek koşulu olmuştur. Dolayısıyla, bu sonuç cinsiyetiyle uyumlu olan bireylerin olumlu karşılandığını gösteren çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Eagly ve Sczesny, 2019; Gill, 2004; Kane, 2012; Koenig vd., 2018; Ma'ayan, 2003; Martin ve Dinella, 2012; Rudman vd., 2012).

Bu sonuçlar, Bem'in (1974) belirttiği Cinsiyet Şeması Teorisi ve Kite ve Deaux'un (1987) belirttiği Cinsiyet İnanç Sistemi Teorisi'yle tutarlı olacak şekilde, toplumda kadın ve erkek, eşcinsel ve heteroseksüel bireylere yönelik farklı şemalar ve farklı inançların olduğunu doğrular niteliktedir. Toplumun beklentileri, cinsiyet rolleriyle beraber hem davranışlarda hem iş bölümünde hem de görünümde, kadının feminen, erkeklerin ise maskülen özellikler taşıması yönündedir (Köylü, 2016; Sanchez ve Vialin, 2012; Oost vd., 2016). Dolayısıyla, cinsiyet uyumsuzluğunun olumsuz tutumlara yol açtığı (Eagly ve Wood, 2012, 2013; Fiske ve Stevens, 1993; Gill, 2004; Herek, 1993; Rudman vd., 2012), aynı zamanda, insan biricikliğine ait (insanları hayvanlardan ayır eden) özelliklerin atfedilmesinde de azalmaya neden olduğu söylenebilir

4.5.2. Korelasyon Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında, H5 hipotezinin kısmen doğrulandığı görülmektedir. İnsan biricikliğiyle ilgili özelliklerin atfedilmesiyle empati duygusu (H5a), algılanan benzerlik (H5c) ve çekicilik algısı (H5d), ayrıca insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesi (H5i) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ancak insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesiyle kültürel eğilimlerin ilişki göstermediği ortaya çıkmıştır (H5b doğrulanmamıştır). İnsan doğasına

ait özelliklerin atfedilmesiyle empati duygusu (H5e) ve çekicilik algısı (H5h) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. İnsan doğasıyla kültürel eğilimler (H5f) ve algılanan benzerlik (H5g) arasındaki ilişki ise anlamlı değildir, bu hipotezler desteklenmemiştir. Bunun yanında, empati duygusuyla benzerlik algısı ve fiziksel çekicilik arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Fiziksel çekicilik ile benzerlik arasındaki ilişki de pozitif yönlüdür. Ancak kültürel eğilimlerle insan biricikliği, insan doğası ve empati duygusu arasındaki ilişki anlamlı değildir. Kültürel eğilimlerle fiziksel çekicilik ve benzerlik arasında ise negatif yönlü bir ilişki görülmüştür.

İnsan doğası boyutuyla insan biricikliği boyutlarının, ancak bazı durumlarda birbiriyle ilişkili olduğu belirtilmiştir (Haslam vd., 2007). Bu iki boyutun birbiriyle ilişkili olup olmaması bağlama göre değişmektedir (Bastian ve Haslam, 2011). Örneğin bazı çalışmalarda nesneleştirilmiş kadınlara hem insan doğası hem de insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedildiği (Heflick vd., 2011; Loughnan, 2012), bazılarında ise sadece insan doğasına ait özelliklerin daha az atfedildiği ortaya çıkmıştır (Heflick ve Goldenberg, 2009). Bu çalışmada özellikle kadının cinsiyetiyle uyumsuz olduğu durumlarda hem insan doğası hem de insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmada bu iki boyutun birbiriyle ilişkili olması şaşırtıcı bir durum değildir.

Alanyazında insandışılaştırmanın duygularla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Haslam vd., 2005). Bu doğrultuda, insandışılaştırmanın empati duygusunun yitirilmesine sebep olduğu gösterilmiştir (Bandura, 1999; Čehajić, Brown ve González, 2009; Fiske, 2009). Empati, diğerlerinin ne hissettiğini anlamada etkili bir duygu olduğu için insandışılaştırmayı azaltabilir (Mekawi, 2014). Empati duygusu genel olarak diğerlerinin daha olumlu olarak değerlendirilmesini sağladığı (Krebs, 1975) için bu çalışmada da hem insan doğası hem de insan biricikliğiyle ilişkili olması beklenen bir durumdu (H5a ve H5b desteklenmiştir).

Empati duygusu diğerleriyle olan duygusal benzerliklerin algılanmasını da kolaylaştırmaktadır (Mekawi, 2014). Benzerlik algısı da diğerlerine daha olumlu özelliklerin atfedilmesini sağlar (Harbottle, 2014). Dolayısıyla empatiyle beraber benzerlik algısı da insani özelliklerin atfedilmesiyle ilişkili olabilir. Bu çalışmada bu üç değişkenin birbiriyle pozitif yönlü korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Hedef kişiyle fiziksel benzerlik algısı arttıkça insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesi de artmıştır (H5c desteklenmiştir). Aynı zamanda benzerlik algısı yükseldikçe empati duygusu da artmıştır. Ancak insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesiyle benzerlik

arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (H5g desteklenmemiştir). Literatürde cinsiyetle ilgili çalışmalarda da insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde benzerlikten ziyade, feminenlik-maskülenlik veya kadın-erkek değişkenlerinin (Bain vd., 2009; Diekman ve Fiske, 2007; Goodfriend, 2006; Haslam vd., 2007; Heflick vd., 2011) etkili olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, bu bulgunun literatürle tutarlı olduğu söylenebilir.

Diğerlerinin olumlu olarak değerlendirilmesinde etkili olan unsurlardan biri fiziksel çekiciliktir. Bu çalışmada fiziksel çekicilik ile insani özelliklerin atfedilmesi arasında anlamlı bir ilişki çıkmıştır (H5d ve H5h desteklenmiştir). Fiziksel çekiciliğin insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı etkisinin olduğu daha önce de ortaya konmuştur (Cherulink, 1995; Sobieraj ve Kramer, 2014). Ayrıca fiziksel çekiciliğin, özellikle kadınlara yetkinlikle ilgili özelliklerin atfedilmesinde de etkili bir faktör olduğu gösterilmiştir (Gruber, Veidt ve Ortner, 2018). Dolayısıyla, fiziksel çekiciliğin insani özelliklerin atfedilmesiyle ilişkili olması da beklenen bir sonuçtur.

Kültür, kadınlık ve erkeklik algılarını ve tutumlarını etkilemektedir (Yogev, 2006). Nitekim kültürün başkalarına karşı tutumlarda önemli bir aracı etkisi olduğu gösterilmiştir (Stephan, Diaz-Loving ve Duran, 2000; Scott ve Safdar, 2017). Dolayısıyla başkalarının ne derece insan algılandığı kültüre bağlılık derecesiyle ilişkili olabilir. Ancak bu çalışmada kültürel eğilimler insani değerlerin atfedilmesi arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır (H5b ve H5f desteklenmemiştir). İnsan doğasına ait özelliklerin evrensel olduğu, fakat insan biricikliğine ait özelliklerin kültürden ve bağlamdan etkilenebileceği ileri sürülmüştür (Haslam, 2006). Ancak cinsiyet kalıpyargıları açısından düşünüldüğünde, her kültürde farklılıklar olmasına karşın, genel beklentilerin çoğu zaman neredeyse evrensel olduğu varsayılır. Dolayısıyla bu çalışmada bireylerin kültürel eğilimleriyle ilgili hipotezlerinin doğrulanmaması, cinsiyet kalıpyargılarının yaygınlık düzeyinden kaynaklanıyor olabilir.

4.5.3. MANCOVA Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Korelasyon analizi sonucunda, empati duygusu, fiziksel çekicilik ve benzerlik algısının insani özelliklerin atfedilmesiyle ilişkili olduğu görülmüştür. Kültürel eğilimlerin insani özelliklerin atfedilmesiyle bir ilişkisinin bulunmamasına karşın bu değişkenin benzerlik ve fiziksel çekicilikle negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanısıra cinsiyetin, kadın ve erkeklerin değerlendirilmesindeki etkisi hala tartışmalıdır (Donnelly ve Twenge, 2017; Eagly ve Sczesny, 2019; Hentschel vd., 2019). Dolayısıyla MANOVA analiziyle ortaya çıkan sonuçların, bu değişkenlerden

etkilenmiş olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi, bütün bu değişkenlerin kontrol edildiği MANCOVA analizi ile tekrar test edilmiştir.

Yapılan MANCOVA analizi sonucunda, insani özelliklerin atfedilmesinde, katılımcının cinsiyeti, empati duygusu ve fiziksel çekiciliğin anlamlı bir etkisinin olduğu ancak kültürel eğilimler ve benzerliğin anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla H6 hipotezi doğrulanmıştır. Fiziksel çekicilik, kültürel eğilimler, empati duygusu ve benzerlik algısının etkisi, korelasyon sonuçları bölümünde tartışılmıştır. Benzerlik algısı insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesiyle pozitif korelasyon gösterse de MANCOVA analizi sonuçlarına göre, bu değişkenler arasında neden sonuç ilişkisinin kurulamayacağı söylenebilir.

Bununla beraber MANCOVA analizi sonucunda cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin etkisinin yine anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Bulgulara bakıldığında cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimin MANOVA ve MANCOVA analizleri sonucunda aynı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla MANOVA analizi sonucunda H1, H2, H2a, H2b, H3a, H4, H4a, H4b hipotezlerine getirilen açıklamalar MANCOVA analizi sonucunda da geçerliğini korumaktadır.

Diğer taraftan MANOVA analizi sonucunda anlamlı olan cinsiyet ifadesi ve cinsiyetin oluşturduğu anlamlı ortak etkinin, MANCOVA analizi sonucunda anlamsızlaştığı görülmüştür. Diğer bir ifadeyle H3b hipotezinin MANCOVA analizi sonucunda desteklenmediği görülmüştür. Dolayısıyla bu durum H3 hipotezinin de reddedilmesine de sebebiyet vermiştir. H3b hipotezinde insan biricikliğine ait özelliklerin cinsiyetiyle uyumlu (Maskülen) erkek koşuluna daha çok atfedileceği beklenmiştir. Bulgulara bakıldığında insan biricikliğine ait özelliklerin en çok maskülen erkek ve en az maskülen kadın koşuluna atfedildiği görülmektedir. Genel ortalamalar karşılaştırmasında cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin ortak etkisinin anlamlı olduğu, ancak gruplar arası karşılaştırmada bu etkinin anlamsızlaştığı görülmüştür. Bu sonuç aşağıdaki şekilde yorumlanabilir.

Korelasyon ve MANCOVA analizi sonuçlarında da görüldüğü gibi fiziksel çekiciliğin insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etkisi vardır. Ancak fiziksel çekicilik daha çok karşı cinsi etkilediğinden MANOVA analizinde ortak etkinin anlamlı çıkması katılımcının cinsiyetinden de kaynaklanmış olabilir. Bulgulara bakıldığında katılımcı cinsiyetinin anlamlı bir etkisinin olduğu ve bu etkinin insan biricikliği boyutu üzerinde olduğu görülmüştür. Daha önceki çalışmalarda insani özelliklerin

atfedilmesinde cinsiyete göre bir farklılığın olmadığı belirtilmektedir (Bain vd., 2009; Heflick vd., 2011; Vaes vd., 2011). Bu nedenle mevcut çalışmada, cinsiyetin anlamlı bir etkisinin olması kadın katılımcı sayısının yüksek olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu tezin ilk çalışmasında da cinsiyetin etkisi anlamsız çıkmıştır. İlk çalışmada kadın ve erkek sayısı birbirine çok yakındır. Ancak ikinci çalışmada, kadın katılımcı sayısı erkek katılımcı sayısının neredeyse iki katıdır. Dolayısıyla cinsiyetin daha önceki çalışmalarda anlamsız, bu çalışmada anlamlı çıkması bundan kaynaklanmış olabilir. Çalışmanın başında kadın erkek sayısı yakın tutulmaya çalışılsa da yeterli sayıda erkek katılımcıya ulaşılamamıştır. Bu durum çalışmanın bir sınırlılığı olarak sınırlılıklar bölümünde belirtilmiştir.

Diğer yandan fiziksel çekicilik cinsiyet uyumluluğuyla ilişkilidir. Başka bir anlatımla maskülen erkek, feminen erkeğe göre ve feminen kadın, maskülen kadına göre daha çekici algılanmaktadır (Eagly ve Sczesny, 2019; Gruber vd., 2018). Ancak bu çalışmanın problem durumu ve amacı düşünüldüğünde, fiziksel çekicilik ve katılımcı cinsiyetinin etkisi kontrol edildiğinde, H3b hipotezinin desteklenmemesi zaten beklenen bir durumdur. Dolayısıyla MANCOVA analizi sonucunda H3b hipotezinin reddedilmesi, cinsiyet uyum(suz)luğunun insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etkisinin olmadığı anlamına gelmediği söylenebilir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada Haslam ve arkadaşlarının (2006) ortaya attığı İki Boyutlu İnsandışılaştırma modeli temel alınarak, farklı cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelime sahip olan bireylere insani özelliklerin ne derece atfedildiği incelenmiştir. Haslam ve arkadaşları (2006), insani özelliklerin iki boyut altında toplandığını görgül olarak göstermiş ve bunlara insan doğası ve insan biricikliği isimlerini vermiştir. İnsan doğası boyutu, insanları cansız varlıklardan (nesne, makine, robot gibi) ayıran sıcaklık, duygusallık, sevecenlik gibi özellikleri kapsamaktadır. Toplumun kadına atfettiği feminenlik, duygusallık ve ilişkisellik gibi özellikler göz önünde bulundurulduğunda, bu özelliklerin daha çok insan doğası boyutuyla ilişkili olması beklenebilir. Diğer taraftan insan biricikliği boyutu ise insanı hayvanlardan ayıran özelliklerdir; medeniyet, rasyonellik, ahlak ve olgunluk gibi özellikleri kapsamaktadır. Toplumun erkeklerden beklediği bağımsızlık, özerklik, girişimcilik, olgunluk ve akıl gibi erkeksi özellikler rasyonellik ve olgunluk gibi özelliklerle yani insan biricikliği ile ilişkili olabilir.

Daha önce yapılan çalışmalarda kadına ve erkeğe atfedilen insani özelliklerin farklılık gösterdiği, kadınlara insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiği bulunmuştur (Bain vd., 2009; Fiske, 2007; Haslam vd., 2007). Bu farklılığın cinsiyet kalıpyargılarından kaynaklandığı, feminen özelliklerinden dolayı kadınlara insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiği veya kadınların daha sıcak ve duygusal algılandığı belirtilmiştir (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011). Ayrıca eşcinsel bireyler karşıt cinsiyet özellikleriyle özdeşleştirildiğinden (Blashill ve Powlishta, 2009; Kimmel ve Mahalik, 2005; Kite ve Deaux, 1987; Mitchell ve Ellis, 2011) eşcinsel erkeklere heteroseksüel erkeklere göre insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedildiği (MacInnis ve Hodson, 2012) ve daha sıcak fakat daha az yetkin algılandığı, eşcinsel kadınların ise heteroseksüel kadınlara göre daha soğuk algılandığı ortaya konmuştur (Trenton ve Manago, 2018; Vaughn vd., 2017).

Mevcut araştırmada, farklı cinsiyet ve cinsel yönelime sahip olan bireyler arasındaki bu farklılıkların cinsiyetten mi, cinsel yönelimden mi yoksa kadından ve

erkekten toplumsal olarak beklenen maskülenlik veya feminenlik şeklindeki cinsiyet ifadesinden mi kaynaklandığı incelenmiştir. Bunun için iki çalışma gerçekleştirilmiştir. Her iki çalışmada da kadın ve erkek karakterler heteroseksüel veya eşcinsel olacak şekilde ve cinsiyetiyle uyumlu veya uyumsuz cinsiyet ifadesine sahip olacak şekilde betimlenerek manipüle edilmiştir. Bu manipülasyon, ilk çalışmada vinyet öyküleriyle, ikinci çalışmada ise resimler aracılığıyla sağlanmıştır. Oluşturulan bu farklı koşullardaki bireylere insani özelliklerin ne derecede atfedildiği karşılaştırılmıştır.

İnsani özelliklerin atfedilmesindeki farklılığın cinsiyetten kaynaklanması durumunda, cinsiyetiyle uyumlu veya uyumsuz olması fark etmeksizin, kadın ve erkek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın ortaya çıkması beklenmiştir. Diğer taraftan, bu farklılığın kalıpyargısal durumlardan kaynaklanması durumunda ise, cinsiyet fark etmeksizin, maskülen ve feminen koşullar arasındaki farkın anlamlı olması beklenmiştir. Yapılan her iki çalışma sonucunda da insani özelliklerin atfedilmesinde cinsiyetin değil, cinsiyet ifadesinin anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla bu araştırma insani özelliklerin atfedilmesinde kadın ve erkek arasındaki farklılığın kalıpyargısal durumlardan kaynaklandığını belirten çalışmaların bulgularıyla (Diekman ve Goodfriend, 2006; Fiske vd., 2007; Heflick vd., 2011) örtüşmektedir.

Feminenliğin sosyallik, dışavurumluk, duygusallık ve sıcaklıkla, maskülenliğin yetkinlik, faillik, olgunluk ve bağımsızlıkla ilişkilendirildiği (Abele ve Wojciszke, 2014; Cuddy vd., 2008; Fiske vd., 2007; Spence ve Buckner, 2000) göz önünde bulundurulduğunda, feminen koşullara insan doğasına ait özelliklerin, maskülen koşullara ise insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedileceği varsayılmıştır. Birinci çalışma sonucunda bu varsayım kısmen desteklenmiştir. Cinsiyet veya cinsel yönelim fark etmeksizin, feminen olacak şekilde betimlenen bireylere insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir. Bu sonuç feminen özelliklerinden dolayı insan doğasına ait özelliklerin kadınlara (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011) ve eşcinsel erkeklere (MacInnis ve Hodson, 2012; Trenton ve Manago, 2018) daha çok atfedildiğini belirten çalışmalarla tutarlıdır. Diğer taraftan insan biricikliğine ait özelliklerin maskülenlere daha çok atfedilmesi beklenirken, sonuçların bu yargının tam tersi şeklinde çıkması literatürdeki çalışmalarla uyuşmamaktadır (Abele ve Wojciszke, 2014; Cuddy vd., 2008; Fiske vd., 2007; Spence ve Buckner, 2000). Çalışmada hem maskülen kadın koşulu hem de maskülen erkek koşulunun puan ortalamasının çok düşük olduğu görülmüştür. Cinsiyet uyumsuzluğunun olumlu karşılanmadığı (Gill, 2004; Rudman vd., 2012) düşünüldüğünde, maskülen kadın koşuluna insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedilmesi cinsiyet uyumsuzluğuyla açıklanabilir, ancak

maskülen erkek koşuluna insan biricikliği özelliklerinin daha az atfedilmesi bu çerçevede ele alınamaz. Öte yandan, bu gruptaki bireylere daha az insan biricikliği özelliklerinin atfedilmesi bu koşuldaki erkek profilinin aşırı maskülen algılanmış olabileceği ihtimaline dayandırılabilir. Bu bulgu, resimlerle değişimlemenin yapıldığı ikinci çalışmada desteklenmiştir. İnsan biricikliğine ait özelliklerin en çok atfedildiği koşul maskülen erkek koşulu, en az atfedildiği koşul ise maskülen kadın koşulu olmuştur.

Erkeklerin maskülen, kadınların ise feminen olacak şekilde kalıpyargılanması (Kite ve Deaux, 1986) ve bu durumun daha olumlu karşılanmasından dolayı (Eagly ve Sczesny, 2019; Kane, 2012; Koenig, 2018; Martin ve Dinella, 2012) cinsiyet ifadesi uyumsuzluğunun insani özellikler atfetmede anlamlı fark yaratması beklenmiştir. Kadınların feminen olduğu koşula insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesi beklenirken, erkeklerin maskülen olduğu koşula insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedileceği tahmin edilmiştir. Birinci varsayım her iki çalışma sonucunda da reddedilmiştir. İnsan doğasına ait özelliklerin en çok atfedildiği koşul feminen kadın koşulu değil, feminen (özellikle eşcinsel) erkek koşulu olmuştur. Bu sonuç yine, insani özelliklerin atfedilmesinde kadın ve erkek arasındaki farklılığın cinsiyetten değil kalıpyargısal durumlardan kaynaklandığını belirten çalışmalarla tutarlıdır (Diekman ve Goodfriend, 2006; Fiske vd., 2007; Heflick vd., 2011). Ayrıca eşcinsel erkeklerin feminen olarak algılandığını söyleyen çalışmalarla da örtüşmektedir (Kimmel ve Mahalik, 2005; Kite ve Deaux, 1987; Mitchell ve Ellis, 2011). Bu varsayım birinci çalışma sonucunda reddedilirken, ikinci çalışmada desteklenmiştir. Birinci çalışmada reddedilmesi ise yine maskülen erkek koşulunun aşırı maskülen algılanmış olma ihtimaline dayandırılabilir. Çünkü ikinci çalışma sonucunda insan biricikliğine ait özelliklerin en çok atfedildiği koşul cinsiyetiyle uyumlu (maskülen) erkek koşulu olmuştur. Ayrıca bu boyutta, erkeklerden sonra insani özelliklerin en çok atfedildiği koşul cinsiyetiyle uyumlu (feminen) kadın koşulu olmuştur. Bu sonuç cinsiyet uyumsuzluğunun olumsuz karşılandığını gösteren çalışmaların (Eagly ve Sczesny, 2019; Kane, 2012; Koenig, 2018; Martin ve Dinella, 2012) yanısıra erkeklerin maskülenlik ve yetkinlikle ilişkilendirildiğini söyleyen çalışmalarla da tutarlılık göstermektedir (Bakan, 1966; Broverman vd., 1972; Eagly ve Steffen, 1984).

Heteroseksüel yönelim dışındaki cinsel yönelimlerin cinsiyet uyumsuzluğu oluşturduğu (Bohan, 1996; Devor, 1989; Sedgwick, 1993) ve bu durumun olumlu karşılanmadığı gösterilmiştir (Burgess ve Borgida, 1999; Heilman, 2001; Eagly ve Karau, 2002). Ayrıca heteroseksüel erkeklerin eşcinsel erkeklere göre daha yetkin,

heteroseksüel kadınlarınsa eşcinsel kadınlardan daha sıcak (Fiske vd., 2002; Trenton ve Manago, 2018) ve eşcinsel erkeklerin heteroseksüel erkeklere göre daha sıcak algılandığı bulunmuştur (Asbrock, 2010; Fiske vd., 2002; MacInnis ve Hodson, 2012; Trenton ve Manago, 2018). Bu nedenle cinsel yönelimin, insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etki yaratacağı beklenmiştir. Cinsiyet uyumluluğu olumlu karşılandığından (Eagly ve Sczesny, 2019; Kane, 2012; Koenig, 2018), heteroseksüel bireylere insan biricikliğine ait özelliklerin daha çok atfedileceği beklenmiştir. Diğer taraftan, özellikle eşcinsel erkeklerin feminen algılanmalarından dolayı eşcinsel bireylere insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedileceği tahmin edilmiştir. Birinci çalışma sonucunda cinsel yönelimin ne insan doğası ne de insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bulgularına bakıldığında, diğer kadın koşullarına göre maskülen eşcinsel kadın koşuluna hem insan doğası hem de insan biricikliğine ait özelliklerin daha az atfedildiği görülmüştür. Maskülen eşcinsel ve heteroseksüel kadın aynı şekilde betimlenmiş olmasına rağmen eşcinsel olarak belirtilen koşuldaki kadının, katılımcıların zihninde heteroseksüel olarak belirtilen koşula göre daha maskülen algılanmış olduğu düşünülebilir. Bundan dolayı insan doğasına ait özelliklerin en çok atfedildiği koşul feminen eşcinsel erkek koşulu olmasına rağmen cinsel yönelimin etkisi anlamlı bir fark yaratmamış olabilir. Diğer taraftan, insan biricikliğine ait özellikler maskülen heteroseksüel koşula en az atfedilmiştir. Cinsel yönelimin insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı fark yaratmaması, yine bu koşuldaki bireyin aşırı maskülen algılanmış olma ihtimaline dayandırılabilir. İkinci çalışma sonucunda ise cinsel yönelimin anlamlı bir etkisinin olduğu gösterilmiştir. Ancak bu etkinin sadece insan doğasına ait özelliklerin atfedilmesinde anlamlı fark yarattığı görülmüştür. İnsani özelliklerin atfedilmesinde, cinsel yönelimin anlamlı etkisinin (Asbrock, 2010; Fiske vd., 2002; MacInnis ve Hodson, 2012; Trenton ve Manago, 2018), eşcinsel bireylerin karşıt cinsiyet özellikleriyle kalıpyargılanmasından kaynaklandığı belirtilmiştir (Blashill ve Powlishta, 2009; Kimmel ve Mahalik, 2005; Kite ve Deaux, 1987; Mitchell ve Ellis, 2011). Dolayısıyla heteroseksüel bireylerle eşcinsel bireyler aynı şekilde betimlendiğinde, insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde, cinsel yönelimin etkisinin anlamsız çıkması beklenebilecek bir durumdur. Diğer taraftan cinsiyet uyumsuzluğu erkeklerde daha çabuk göze çarpmaktadır (Kite ve Whitley, 1998). Erkeğin tek bir feminen hareketi bile eşcinsellikle özdeşleştirilmesine sebep olabilmektedir (Sirin vd., 2004). Dolayısıyla eşcinsel erkeklerle heteroseksüel erkekler cinsiyet ifadesi açısından aynı şekilde betimlense de eşcinsel erkeklerin rol veya ilgi alanı gibi diğer özellikler açısından daha feminen algılanmaları beklenebilir. Mevcut araştırmanın her iki çalışmasında da insan doğasına ait özellikler en çok feminen

eşcinsel erkek koşuluna atfedilmiştir. Ayrıca bu boyutta feminen olarak betimlenen heteroseksüel erkek ile maskülen olarak betimlenen eşcinsel erkek koşulunun ortalamaları birbirine çok yakındır. Dolayısıyla eşcinsel erkekler maskülen olarak betimlense bile, katılımcıların bu bireyleri daha feminen algıladıkları söylenebilir.

Sonuç olarak bu çalışmaya göre, mekanik insandışılaştırmanın cinsiyet ifadesiyle (maskülenlik veya feminenlikle) ilişkili olduğu, hayvani insandışılaştırmanın ise cinsiyet uyumsuzluğuyla ilişkili olduğu söylenebilir. Haslam'ın (2006) İki Boyutlu İnsandışılaştırma Modeli'nde, hayvani insandışılaştırma daha çok aşağılanma veya hor görmeyle, mekanik insandışılaştırma ise daha çok nesneleştirmeyle karakterize edilir. Bu doğrultuda hayvani olarak insandışılaştırılan bireyler daha aşağıda konumlandırılarak hor görme tepkisi uyandırırken, mekanik insandışılaştırılan bireyler kayıtsız kalma duygusu uyandırır (Rozin, Haidt ve McCauley, 2000). Dolayısıyla eşcinsel erkeklere insan doğasına ait özelliklerin daha çok atfedilmesinin onlara yakın davranılmasını sağladığı ileri sürülebilir. Kadınların feminen özelliklerinden dolayı (Diekman ve Goodfriend, 2006; Heflick vd., 2011) doğayla özdeşleştirildiği belirtilmektedir (Bora, 2012; Goldenberg vd., 2009; Ortner vd., 1974). Bu nedenle kadının feminenlikten uzaklaşmasının “kendi doğasından” dolayısıyla “insan doğasından” uzaklaşması olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Eşcinsel erkeklerin, heteroseksüel erkeklerden daha az yetkin algılanmasının, eşcinsel erkeklerin feminen özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir (Trenton ve Manago, 2018). Çünkü eşcinsel bireyler cinsel yönelimden ziyade, daha çok görünümünün (cinsiyet ifadesinin) olumsuz tutum ve tepkilerle karşılaşmalarında belirleyici etken olduğunu belirtilmişlerdir (Oost vd., 2016). Benzer şekilde, eşcinsel kadınlar, maskülen özelliklerinden dolayı heteroseksüel kadınlardan daha çok yetkin algılanmalarına rağmen iş alanında ayrımcılığa maruz kalabilmektedir (Steffens, Niedlich, Kachel ve Methner, 2016). Bu çalışmada da insani özelliklerin atfedilmesinde, cinsiyet veya cinsel yönelimin değil cinsiyetin ifade edilme biçiminin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla da bu çalışmanın kuir kuramın görüşlerini desteklediği söylenebilir.

5.1. Katkılar

Bu çalışmanın literatüre katkısı, cinsiyet ifadesinin insanlık algısında veya insanın olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmesinde ilk kez deneysel bir çalışmayla test ediliyor olmasıdır. Literatürde genel olarak cinsiyet ve cinsel yönelimin etkisine bakılmış, kalıpyargılarla uyumlu olmayanların olumsuz tepkilerle karşılaştığı

belirtilmiş (Eagly ve Sczesny, 2019), ancak cinsiyet ifadesinin etkisinden bahsedilmemiştir. Bu çalışmada cinsiyet ve cinsiyet ifadesinin etkisi karşılaştırılabilir ve cinsiyet ifadesinin önemi gösterilebilmiştir. Hem insan doğası hem de insan biricikliğine ait özelliklerin atfedilmesinde, cinsiyet yerine cinsiyet ifadesinin anlamlı sonuçlar ortaya çıkarması, Butler'ın (2008) ileri sürdüğü cinsiyetin edimselliği savını destekler niteliktedir.

Çalışmanın diğer bir katkısı, cinsel yönelimin de insanlık algısındaki etkisini ortaya koymuş olmasıdır. Eşcinsel bireylere insan doğasına ait özellikler daha çok atfedilmiştir ki bu, eşcinsel erkeklerin feminen olarak algılanmalarından kaynaklanıyor olabilir. Öte yandan, eşcinsel ve heteroseksüel bireyler aynı şekilde betimlendiğinde insani özelliklerin atfedilmesinde anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle eşcinsel bireylerin olumlu veya olumsuz algılanmalarında cinsel yönelimden ziyade yine cinsiyet ifadesinin önemli bir unsur olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan insan biricikliğine ait özelliklerin en çok atfedildiği grubun (yetkin algılanan) cinsiyetiyle uyumlu olan heteroseksüel grup olması, ikili cinsiyet sisteminin hala yaygın olarak benimsendiğine işaret eder niteliktedir. Bu noktada, kadınsılık ve erkeksilik şeklindeki cinsiyet ifadesinin ikili cinsiyet sisteminin sürmesinde rol oynadığı ifade edilebilir. Bu çalışmada elde edilen bulgularla cinsiyetin belirli bir şekilde edimselleştirilmesinin iki cinsiyetli sistemi pekiştirdiğini ve sürdürdüğünü ifade eden Butler'ın (2008) görüşleri görgül (deneysel) olarak da desteklenmiştir.

5.2. Sınırlılıklar ve Öneriler

Mevcut çalışmanın en büyük sınırlılığı cinsiyet ifadesinin sadece dış görünüş üzerinden ele alınmasıdır. Cinsiyet ifadesi, davranış, giyim kuşam, konuşma biçimi, ses tonu, saç şekli ve hatta makyaj yapıp yapmamayı da kapsamaktadır (Sanchez ve Vialin, 2012; Köylü, 2016). Bu çalışmada, feminen koşuldaki kadının makyajlı olduğunun anlaşılması için bu koşuldaki resim diğer koşullara göre bir ton açık kullanılmıştır ancak bu durum da resimlerin standart olmaması gibi başka bir sınırlılığa yol açmıştır. Bu nedenle yeni yapılacak olan çalışmalarda bütün bu etmenlerin göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Örneğin video görüntüsü kullanılması cinsiyet ifadesinin tüm unsurlarının ortaya konması açısından daha elverişli bir yöntem olabilir. Böylece sonuçların genellenebilirliği de artırabilir.

Ayrıca bu çalışmada, cinsiyet ifadesi maskülen veya feminen olarak manipüle edilmiş olsa da bu durumun cinsiyet uyumsuzluğunu ne derece temsil ettiği belirsizdir. Bu algıyı ölçerek kontrol etmek sonraki araştırmalar için önerilen başka bir husustur. Bunun dışında cinsiyet uyumsuzluğunu en iyi yansıtan bireyler transseksüel bireylerdir. Bu nedenle transseksüel bireylerle yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Buna ek olarak, gelecek araştırmalarda ikili cinsiyet sisteminin dışındaki farklı kategorilerin insanlık algısı üzerindeki etkileri de incelenebilir.

Bunlara ek olarak, cinsiyet rollerinin ve mesleklerin cinsiyetle uyumlu olma ve olmama açısından değişimlenmesi ve bu değişkenlerin insani özelliklerin atfedilmesinde etkisinin incelenmesi önerilmektedir. Örneğin siyasetçi veya yönetici bir kadının veya okul öncesi öğretmenliği veya hemşirelik yapan bir erkeğin cinsiyet ifadesiyle birlikte insanlık algısı üzerinde etkisinin test edilmesi cinsiyet ifadesiyle uyumlu olan veya olmayan kişilerin nasıl algılandığına dair ayrıntılı bilgiler ortaya çıkarabilir.

Çalışmanın başka bir sınırlılığı, empati duygusunun tek bir maddeyle ölçülmesidir. Tek maddeli ölçüm araçlarının güvenilirliği düşük olabilmektedir. Dolayısıyla yeni yapılacak çalışmalarda daha fazla madde sayısının olduğu empati ölçeğinin kullanılması, empati duygusunun insani özelliklerin atfedilmesindeki etkisini daha güvenilir bir şekilde ortaya çıkarabilir.

Araştırmanın her iki çalışmasında da katılımcı sayısının az olmasıyla beraber ikinci çalışmada yeterince erkek katılımcıya ulaşılamamıştır. Bu nedenle katılımcıların çoğunlukla kadınlardan oluşması, çalışmanın bir başka sınırlılığı olarak varsayılabilir. Gelecek çalışmalarda katılımcıların cinsiyet açısından dağılımının dengeli olması önerilmektedir.

Psikoloji literatüründe bu ana kadar yapılan çalışmalarda, cinsiyet genel olarak bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Oysa cinsiyeti bağımlı değişken olarak ele almak, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin daha çok hangi etmenlerden kaynaklandığını ortaya koymaya yardımcı olabilir. Bu nedenle bu çalışmada cinsiyet ifadesi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuçları Butler'ın (2008) görüşleriyle tutarlı olarak cinsiyet veya cinsel yönelimden ziyade cinsiyet ifadesinin yani cinsiyetin performe edilme biçiminin bireylerin olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilmelerinde önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bundan sonraki çalışmalarda cinsiyet ifadesine odaklanılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abele, A. E., Hauke, N., Peters, K., Louvet, E., Szymkow, A., & Duan, Y. (2016). Agency with competence and assertiveness—Communion with warmth and morality. *Frontiers in Psychology, 7*, 1810, 1-17. doi: 10.3389/fpsyg.2016.01810
- Abele, A. E., & Wojciszke, B. (2014). Communal and agentic content in social cognition: A dual perspective model. *Advances in Experimental Social Psychology, 50*(50), 195-255.
- Acar-Savran, G., ve Demiryontan, N. T. (2008). *Kadının görünmeyen emeği*. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Aksoy, U. M. (2009). Psikanaliz'in eşcinselliğe yönelik tutumuna tarihsel bir bakış. *New Symposium Journal, 47*(2), 60-63.
- Alicke, M. D., Klotz, M. L., Breitenbecher, D. L., Yurak, T. J., & Vredenburg, D. S. (1995). Personal contact, individuation, and the better-than-average effect. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(5), 804-825.
- American Psychological Association. (2012). Guidelines for Psychological Practice with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients. *American Psychologist, 67*(1), 10–42.
- American Psychological Association. (2015). Guidelines for psychological practice with transgender and gender nonconforming people. *American Psychologist, 70*(9), 832-864.
- Anar, B. (2011). *Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Anderssen, N., Amlie, C., & Ytterøy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology, 43*(4), 335-351.
- Arbuckle J. L. (2012). IBM SPSS Amos 21 User's Guide. *IBM, US*.

- Asbrock, F. (2010). Stereotypes of social groups in Germany in terms of warmth and competence. *Social Psychology, 41*(2), 76-81.
- Avşar, S. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tarihsel rollerini yitiren erkekliğin çöküşü: Küllerinden “yeni erkek” liğin doğuşu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 224-241.
- Bailey, J. M., & Pillard, R. C. (1991). A genetic study of male sexual orientation. *Archives Genetic Psychiatry, 48*(12), 1089-1096.
- Bailey, J. M., Pillard, R. C., Neale, M. C., & Agyei, Y. (1993). Heritable factors influence sexual orientation in women. *Archives Genetic Psychiatry, 50*(3), 217-223.
- Bain, P., Park, J., Kwok, C., & Haslam, N. (2009). Attributing human uniqueness and human nature to cultural groups: Distinct forms of subtle dehumanization. *Group Processes and Intergroup Relations, 12*(6), 789-805.
- Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: An essay on psychology and religion*. Chicago: Rand McNally.
- Banaji, M. R., & Greenwald, A. G. (1995). Implicit gender stereotyping in judgments of fame. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(2), 181-198.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review, 3*(3), 193-209.
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education, 31*(2), 101-119.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(2), 364-374.
- Bastian, B., Laham, S. M., Wilson, S., Haslam, N., & Koval, P. (2011). Blaming, praising, and protecting our humanity: The implications of everyday dehumanization for judgments of moral status. *British Journal of Social Psychology, 50*(3), 469-483.
- Baydar, M. (2015). *Gay, lezbiyen ve biseksüel bireylerde içselleştirilmiş homofobi ve psikolojik sıkıntılar*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*(2), 155-162.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review, 88*(4), 354-365.
- Bem, S. L. (1995). Dismantling Gender Polarization and Compulsory Heterosexuality: Should We Turn the Volume Down or Up?. *Journal of Sex Research, 32*(4), 329-334
- Berlant, L., & Warner, M. (1995). Guest column: What does queer theory teach us about x?. *Publications of the Modern Language Association of America, 110*(3), 343-349.
- Blashill, A. J., & Powlishta, K. K. (2009). Gay stereotypes: The use of sexual orientation as a cue for gender-related attributes. *Sex Roles, 61*(11-12), 783-793.
- Bobbe, J. (2002). Treatment with lesbian alcoholics: Healing shame and internalizes homophobia for ongoing sobriety. *Health & Social Work, 27*(3), 218-222.
- Bogaert, A.F., Friesen, C., & Klentrou, P. (2002). Age of puperty and sexual orientation in a national probability sample. *Archives of Sexual Behavior, 31*(1), 73-81.
- Bohan, J. S. (1996). *Psychology and sexual orientation: Coming to terms*. Taylor & Frances/Routledge.
- Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (175-189). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boratav, H. B., Fişek, G. O., ve Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye halleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Braidotti, R. (2013). Posthuman humanities. *European Educational Research Journal, 12*(1), 1-19.
- Brambilla, M., Carnaghi, A., & Ravenna, M. (2011). Status and cooperation shape lesbian stereotypes. *Social Psychology, 42*(2), 101-110.
- Bringaze, T. B., & White, L. J. (2001). Living out proud: Factors contributing to healthy identity development in lesbian leaders. *Journal of Mental Health Counseling, 23*(2), 162-173.

- Broverman, I. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Clarkson, F. E., & Rosenkrantz, P. S. (1972). Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal 1. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59-78.
- Bullough, V. L., & Bullough, B. (1993). *Cross dressing, sex, and gender*. University of Pennsylvania Press.
- Burgess, D., & Borgida, E. (1999). Who women are, who women should be: Descriptive and prescriptive gender stereotyping in sex discrimination. *Psychology, Public Policy, and Law*, 5(3), 665-692.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis yayıncılık.
- Casey, L. S., Reisner, S. L., Findling, M. G., Blendon, R. J., Benson, J. M., Sayde, J. M., & Miller, C. (2019). Discrimination in the United States: Experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer Americans. *Health services research*, 54(2), 1454-1466.
- Čehajić, S., Brown, R., & González, R. (2009). What do I care? Perceived ingroup responsibility and dehumanization as predictors of empathy felt for the victim group. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(6), 715-729.
- Cherulnik, P. D. (1995). Physical appearance, social skill, and performance as a leadership candidate. *Basic Applied Social Psychology*. 16(3), 287-295.
- Clark, F. (2014). Discrimination against LGBT people triggers health concerns. *The Lancet*, 383(9916), 500-502.
- Clausell, E., & Fiske, S. T. (2005). When do subgroup parts add up to the stereotypic whole? Mixed stereotype content for gay male subgroups explains overall ratings. *Social Cognition*, 23(2), 161-181.
- Coşkun, H. (2009). Beyin fırtınası sürecinde çağrışım alıştırılmalarının düşünce üretimine etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(64), 34-44.
- Coşkun, H., ve Uğur, Y. (2017). Resim, yazı ve resim ile birlikte yazıyla sunulan nesnelerin Almanca ve Türkçe hatırlamadaki etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17(1), 476-486.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. (2005). *Masculinities*. California: University of California Press.

- Cuddy, A. J., Fiske, S. T., & Glick, P. (2008). Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map. *Advances in Experimental Social Psychology*, 40, 61-149.
- D'augelli, A. R. (2002). Mental health problems among lesbian, gay, and bisexual youths ages 14 to 21. *Clinical child psychology and psychiatry*, 7(3), 433-456.
- Demoulin, S., Leyens, J. Ph., Paladino, M. P., Rodriguez, R. T., Rodriguez, A. P., & Dovidio, J. F. (2004). Dimensions of 'uniquely' and 'non-uniquely' human emotions. *Cognition and Emotion*, 18(1), 71-96.
- Devor, A. H. (1989). *Gender blending: Confronting the limits of duality*. Indiana University Press.
- Diamond, M. (2000). IV. Sex and Gender: Same or Different?. *Feminism and Psychology*, 10(1), 46-54.
- Diekman, A. B., & Goodfriend, W. (2006). Rolling with the changes: A role congruity perspective on gender norms. *Psychology of Women Quarterly*, 30(4), 369-383.
- Dinç, G.B. (2011). İslam ve homofobi: Tarihsel bir perspektif. *Heteroseksizme karşı gökkuşağı antihomofobi 3*. Ankara: KAOS GL Yayınları. 20 Temmuz 2018, <http://www.kaosgldernegi.org/resim/kutuphane/dl/antihomofobikitabi3.pdf>
- Donnelly, K., & Twenge, J. M. (2017). Masculine and feminine traits on the Bem Sex-Role Inventory, 1993-2012: A cross-temporal meta-analysis. *Sex Roles*, 76(9-10), 556-565.
- Dökmen, Z. Y. (2006). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. Sistem Yayıncılık.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex Differences in Social Behavior: A Social-Role Interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Eagly, A. H. (1997). Sex differences in social behavior: Comparing social role theory and evolutionary psychology. *American Psychologist*, 52(12), 1380-1383.
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*, 109(3), 573-598.
- Eagly, A. H., & Sczesny, S. (Eds.). (2019). Gender Roles in the Future? Theoretical Foundations and Future Research Directions. *Frontiers in Psychology*, 10:1965.

- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*(4), 735-754.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. *Handbook of theories in social psychology. Handbook of theories in social psychology*. London: Sage Publications Ltd.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2013). The nature–nurture debates: 25 years of challenges in understanding the psychology of gender. *Perspectives on Psychological Science, 8*(3), 340-357.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (p. 123-174). New York: Psychology Press.
- Epley, N., & Waytz, A. (2010). In *Mind perception*. S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (p. 498–541). John Wiley & Sons Inc.
- Fischer, J., & Anderson, V. N. (2012). Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers. *Psychology of Men and Masculinity, 13*(1), 16-31.
- Fingerhut, A. W., & Peplau, L. A. (2006). The impact of social roles on stereotypes of gay men. *Sex Roles, 55*(3-4), 273-278.
- Fiske, S. T., & Stevens, L. E. (1993). *What's so special about sex? Gender stereotyping and discrimination*. Sage Publications, Inc.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in cognitive sciences, 11*(2), 77-83.
- Fiske, S. T., Xu, J., Cuddy, A. C., & Glick, P. (1999). (Dis) respecting versus (dis) liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues, 55*(3), 473-489.
- Fiske, S. T. (2009). From dehumanization and objectification, to rehumanization: Neuroimaging studies on the building blocks of empathy. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1167*, 31-34.

- Foucault, M. (2003). *Ölüm Üzerinde Hak ve Yaşam Üzerinde İktidar, Cinselliğin Tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 99-118.
- Fredrickson, B. L., & Roberts, T. A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173-206.
- Freedman, J.L., Sears, D.O., ve Carlsmith, J.M. (1989). Cinsiyet Rollerini. (A. Dönmez, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22 (2), 687-723.
- Freedman, J.L., Sears, D.O., ve Carlsmith, J.M. (1998). *Sosyal Psikoloji*. (3. Basım). (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi
- Freud, S. (1914). Narsisizm Üzerine ve Scherber Vakası. (E. Yıldırım, Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2006.
- Freud, S. (2017). *Cinsellik Üzerine*. (E. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Oda Yayınları.
- Floyd, K. (2018). *Arzunun Şeyleşmesi: Queer Marksizme Doğru*. (T. O. Çimen ve P. Büyüktaş, Çev.) İstanbul: NotaBene Kaos GL.
- Gerstenfeld, P. B. (2019). Hate Crimes against the LGBTQ Community. *The Encyclopedia of Women and Crime*, 1-5.
- Gezici Yalçın, M. (hazırlık aşamasında). Hayvan, insan, robot: Türkiye’de insanlık algısı üzerine görgül bir inceleme.
- Gezici Yalçın, M. ve Tanriverdi, V. (2020). Cinsiyet farklarının inşasında ve bu farkların ortadan kaldırılmasında cinsiyet ifadesinin rolü. *Vira Verita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, 11, 82-114.
- Gezici Yalçın, M. ve Tanriverdi, V. (2018). “Kavanozu açan” erkeklerle “kafasını kullanabilen” kadınlar: Erkek üniversite öğrencilerinin erkeklik müzakereleri. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, 9-10 (Double Issue), 129-167.
- Gill, M. J. (2004). When information does not deter stereotyping: Prescriptive stereotyping can foster bias under conditions that deter descriptive stereotyping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(5), 619-632.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1997). Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 21(1), 119-135.

- Glick, P., Gangl, C., Gibb, S., Klumpner, S., & Weinberg, E. (2007). Defensive reactions to masculinity threat: More negative affect toward effeminate (but not masculine) gay men. *Sex Roles, 57*(1-2), 55-59.
- Golombok S., & Tasker, F. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology, 32*(1), 3-11.
- Gray, K., & Wegner, D. (2009). Moral typecasting: Divergent perceptions of moral agents and moral patients. *Journal of Personality and Social Psychology, 96*(3), 505-520.
- Gruber, F. M., Veidt, C. ve Ortner, T. M. (2018). The Multiple dimensions of gender stereotypes: a current look at men's and women's characterizations of others and themselves. In Eagly, A. H., Sczesny, S., (Eds.), *Gender roles in the future? theoretical foundations and future research directions* (p. 132-149). *Frontiers in Psychology 9:2553*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02553>
- Grossman, A. H., D'Augelli, A. R., Salter, N. P., & Hubbard, S. M. (2006). Comparing gender expression, gender nonconformity, and parents' responses of female-to-male and male-to-female transgender youth: Implications for counseling. *Journal of LGBT Issues in Counseling, 1*(1), 41-59
- Gustafsson Sendén, M., Klysing, A., Lindqvist, A., & Renström, E. A. (2019). The (Not So) Changing Man: Dynamic Gender Stereotypes in Sweden. In A. H. Eagly and S. Sczesny (Eds.), *Gender Roles in the Future? Theoretical Foundation and Future Research Directions*. *Frontiers in Psychology* (222-239).
- Göregenli, M. (2006). Gruplararası ilişki ideolojisi olarak homofobi. *Kaos GL. Geylerin ve lezbiyenlerin sorunları ve toplumsal barış için çözüm arayışları*, 142-148. Ankara: Kaos GL Kitapları.
- Güldü, Ö., ve Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64*(3), 97-116.
- Halperin, D. M. (2003). The normalization of queer theory. *Journal of homosexuality, 45*(2-4), 339-343.

- Hamer, D.H., Hu, S., Magnuson, V.L., Hu, N., & Pattatucci, A.M.L. (1993). A linkage between DNA markers on the x chromosome and male sexual orientation. *Science*, *261*(5119), 321-327.
- Hammock, G. S., & Richardson, D. R. (1997). Perceptions of rape: The influence of closeness of relationship, intoxication and sex of participant. *Violence and Victims*, *12*(3), 237-246.
- Harbottle, S. (2014). *Predictor variables for blame of victims of sexual assault*. (Unpublished doctoral thesis). University of Laverne, Laverne, California. <http://search.proquest.com/docview/1689320148?accountid=14556>
- Harris, L. T., & Fiske, S. T. (2006). Dehumanizing the lowest of the low: Neuroimaging responses to extreme out-groups. *Psychological science*, *17*(10), 847-853.
- Harris, L. T., & Fiske, S. T. (2011). Dehumanized perception: A psychological means to facilitate atrocities, torture, and genocide? *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, *219*(3), 175-181.
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, *10*(3), 252-264.
- Haslam, N., Bain, P., Douge, L., Lee, M., & Bastian, B. (2005). More human than you: Attributing humanness to self and others. *Journal of Personality and Social Psychology*, *89*(6), 937-950.
- Haslam, N., Bastian, B., Laham, S., & Loughnan, S. (2012). *Humanness, dehumanization, and moral psychology*. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Herzliya series on personality and social psychology. The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (p. 203–218). American Psychological Association.
- Haslam, N., & Loughnan, S. (2014). Dehumanization and infrahumanization. *Annual review of psychology*, *65*, 399-423.
- Haslam, N., Loughnan, S., Reynolds, C., & Wilson, S. (2007). Dehumanization: A new perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, *1*(1), 409-422.
- Heflick, N. A., Goldenberg, J. L., Cooper, D. P., & Puvia, E. (2011). From women to objects: Appearance focus, target gender, and perceptions of warmth, morality and competence. *Journal of Experimental Social Psychology*, *47*(3), 572-581.

- Heflick, N. A. & Goldenberg, J. L. (2009). "Objectifying Sarah Palin: Evidence That Objectification Causes Women to Be Perceived as Less Competent and Less Fully Human". *Journal of Experimental Social Psychology* 45:598–601.
- Heilman, M. E. (1983). Sex bias in work settings: The lack of fit model. *Research in Organizational Behavior*, 5, 269–298.
- Heilman, M. E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*, 57(4), 657-674.
- Heilman, M. E. (2012). Gender stereotypes and workplace bias. *Research in Organizational Behavior*, 32, 113-135.
- Hentschel, T., Heilman, M. E., & Peus, C. V. (2019). The Multiple dimensions of gender stereotypes: a current look at men's and women's characterizations of others and themselves. In Eagly, A. H., Sczesny, S., (Eds.), *Gender roles in the future? theoretical foundations and future research directions* (p. 8-26). *Frontiers in Psychology* 10:11. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00011
- Herek, M. (1993b), The context of antigay violence: Notes on cultural and psychological heterosexism. In L. Garnets & D. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (p. 90–107).
- Herek, G. M. (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. *Journal of social issues*, 63(4), 905-925.
- Hidalgo, M. A., Ehrensaft, D., Tishelman, A. C., Clark, L. F., Garofalo, R., Rosenthal, S. M., & Olson, J. (2013). The gender affirmative model: What we know and what we aim to learn. *Human Development*, 56(5), 285-290.
- Hoskin, R. A., & Taylor, A. (2019). Femme resistance: The fem(me)inine art of failure. *Psychology and Sexuality*, 10(4), 281-300.
- Hutson, D. J. (2010). Standing out/fitting in: Identity, appearance, and authenticity in gay and lesbian communities. *Symbolic Interaction*, 33(2), 213–233.
- İmançer, D. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Oluşumuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar*. D. İmançer (Ed.), *Medya ve Kadın*, (1-22) içinde. Ankara: Ebabil Yayınları.

- Isacco, A., & Morse, J. Q. (2015). Male graduate students at a “women’s college”: Examining the roles of academic motivation, support, connection, and masculinity ideology. *Sex Roles*, 72(7-8), 321-334.
- Jagose, A. (2015). *Queer Teori: Bir Giriş*. (A. Toprak, Çev.). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Iyer, A., & Asai, N. (2013). Appraising gender discrimination as legitimate or illegitimate: Antecedents and consequences. In M. K., Ryan & N. R., Branscombe (Eds.), *Handbook of gender and psychology* (p. 306-322). London: Sage
- Jahoda, G. (1999). *Images of Savages: Ancient Roots of Modern Prejudice in Western Culture*. London: Routledge.
- Jahoda, G. (2015). *Images of savages: Ancient roots of modern prejudice in Western culture*. Routledge.
- Johannesen-Schmidt, M. C., & Eagly, A. H. (2002). Another look at sex differences in preferred mate characteristics: The effects of endorsing the traditional female gender role. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 322-328.
- Kabacaoğlu, G. (2015). *Gey ve Lezbiyenlerde Açılma Süreci: Nitel Bir Çalışma*, (yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi açık erişim sistemi (2015/2192).
- Kaçar, Ö. (2006). *Toplumsal cinsiyet ve kadının konumu: Türkiye’de yakın zamanlardaki değişimi anlamak* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Kane, E. W. (2012). *The gender trap: Parents and the pitfalls of raising boys and girls*. NYU Press.
- Katz, P. A. (1986). Gender identity: Development and consequences. In R. D. Ashmore & F. K. Del Boca (Eds.), *The social psychology of female-male relations*, (p. 21- 67). Orlando, FL: Academic Press Inc.
- Kelman, H. C. (1976). Violence without restraint: Reflections on the dehumanization of victims and victimizers. In G. M. Kren & L. H. Rappoport (Eds.), *Varieties of Psychohistory* (p. 282–314). New York: Springer.

- Kiebel, E., Bosson, J. K., & Caswell, T. A. (2019). Essentialist beliefs and sexual prejudice toward feminine gay men. *Journal of Homosexuality*, 67(8), 1097-1117.
- Kimmel, Michael. (2000). *Gendered Society*. Newyork: Oxford University Pres.
- Kimmel, S. B., & Mahalik, J. R. (2005). Body image concerns of gay men: the roles of minority stress and conformity to masculine norms. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1185-1190.
- Kirby, A. (2008). *Freud on homosexuality*. Erişim adresi: <https://psychotherapypapers.wordpress.com/2008/11/12/kirby1/>
- Kirkpatrick, R.C. (2000). The evolution of homosexual behavior. *Current Anthropology*, 4(3), 385-413.
- Kite, M. E. (1996). Age, gender, and occupational label: A test of social role theory. *Psychology of Women Quarterly*, 20(3), 361-374.
- Kite, M. E., ve Deaux, K. (1986), "Attitudes toward Homosexuality: Assessment and Behavioral Consequences. *Basic and Applied Psychology*, 7: 137-162.
- Kite, M. E., & Deaux, K. (1987). Gender belief systems: Homosexuality and the implicit inversion theory. *Psychology of Women Quarterly*, 11(1), 83-96.
- Koenig, A. M., & Eagly, A. H. (2014). Evidence for the social role theory of stereotype content: observations of groups' roles shape stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(3), 371-392.
- Koenig, A. M. (2019). Comparing prescriptive and descriptive gender stereotypes about children, adults, and the elderly. In Eagly, A. H., Sczesny, S., (Eds.), *Gender Roles in the Future? Theoretical Foundations and Future Research Directions* (p. 29-40). *Frontiers in Psychology* 9:1086. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01086>
- Köylü, M. (Ed.). (2016). *Aile ve sosyal politikalar bakanlığı için LGBT hakları el kitabı* (1. Baskı). Ankara: KAOS GL Yayınları. 22 Temmuz 2018, <http://www.kaosgldernegi.org/yayindetay.php?id=151>
- Kraus, S. J. (1995). Attitudes and the prediction of behavior: A meta-analysis of the empirical literature. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(1), 58-75.

- Krebs, D. (1975). Empathy and altruism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(6), 1134–1146
- Laner, M. R., & Laner, R. H. (1979). Personal style or sexual preference: Why gay men are disliked. *International Review of Modern Sociology*, 9(2), 215-228.
- Le, B. M., Impett, E. A., Lemay Jr, E. P., Muise, A., & Tskhay, K. O. (2018). Communal motivation and well-being in interpersonal relationships: An integrative review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 144(1), 1-25.
- Lev, A.L. (2004). *Transgender emergence: Therapeutic guidelines for working with gender-variant people and their families*. New York: The Haworth Press.
- Leach, C. W., Ellemers, N., & Barreto, M. (2007). Group virtue: the importance of morality (vs. competence and sociability) in the positive evaluation of in-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(2), 234-249.
- Leyens, J. P., Cortes, B., Demoulin, S., Dovidio, J. F., Fiske, S. T., Gaunt, R., & Vaes, J. (2003). Emotional prejudice, essentialism, and nationalism, The 2002 Tajfel Lecture. *European Journal of Social Psychology*, 33(6), 703-717.
- Leyens, J. P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., Gaunt, R., Paladino, M. P., Vaes, J., & Demoulin, S. (2001). Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 31(4), 395-411.
- Leyens, J. P., Paladino, P., Rodriguez, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez, A., vd. (2000). The emotional side of prejudice: The attribution of secondary emotions to ingroups and outgroups. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 186–197.
- Leway, S. (1991). A difference in hypothalamic structure between heterosexual and homosexual men. *Science*, 253(5023), 1034-1037.
- Lingiardi, V., & Capozzi, P. (2004). Psychoanalytic attitudes towards homosexuality: An empirical research. *The International Journal of Psychoanalysis*, 85(1), 137-157.
- Lippa, R.A. (2000). Gender-related traits in gay men, lesbian women, and heterosexual men and women: the virtual identity of homosexual- heterosexual diagnosticity and gender diagnosticity. *Journal of Personality*, 68(5), 900-925.

- Lippa, R.A., & Tan, F.D. (2001). Does culture moderate the relationship between sexual orientation and gender-related personality traits?. *Cross-Cultural Research*, 35(1), 65-87.
- Loughnan, S., Haslam, N., Sutton, R. M., & Spencer, B. (2014). Dehumanization and social class. *Social Psychology*, 45(1), 54-61.
- Loughnan, S., Pina, A., Vasquez, E. A., & Puvia, E. (2013). Sexual objectification increases rape victim blame and decreases perceived suffering. *Psychology of Women Quarterly*, 37(4), 455-461.
- Ma'ayan, H. D. (2003). Masculine female adolescents at school. *Equity and Excellence in Education*, 36(2), 125-135.
- MacInnis, C. C., & Hodson, G. (2012). Intergroup bias toward "Group X": Evidence of prejudice, dehumanization, avoidance, and discrimination against asexuals. *Group Processes and Intergroup Relations*, 15(6), 725-743.
- Mannin, J. (2009). Because the personel is the political: Politics and unpacking the rhetoric of (queer) relationships. In k. German & Dreshel (Eds.), *Queer identities/political relaties* (p. 1-12). Newcastle: Cambridge.
- Martin, C. L., & Dinella, L. M. (2012). Congruence between gender stereotypes and activity preference in self-identified tomboys and non-tomboys. *Archives of Sexual Behavior*, 41(3), 599-610.
- Mathy, R. M. (2003). Transgender identity and suicidality in a nonclinical sample: Sexual orientation, psychiatric history, and compulsive behaviors. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 14(4), 47-65.
- Mayer, F. S. (1996). *Personality: An integrative approach*. New Joursey: Prentice Hall.
- MacDonald, Jr, A. P., & Games, R. G. (1976). Some characteristics of those who hold positive and negative attitudes toward homosexuals. *Journal of Homosexuality*, 1(1), 9-27.
- McCreary, D. R. (1994). The male role and avoiding femininity. *Sex Roles*, 31(9-10), 517-531.
- Meier, S. C., & Labuski, C. M. (2013). The demographics of the transgender population. In A. K. Baumle, (Eds.) *International handbook on the demography of sexuality* (p. 89-327). Springer, Dordrecht.

- Mekawi, Y. (2014). *White fear, dehumanization and low empathy: a lethal combination for shooting biases* (Unpublished master thesis). University of Illinois Urbana-Champaign, Illinois.
- Miller, E.M. (2000). Homosexuality, birth order, and evolution: toward and equilibrium reproductive economics of homosexuality. *Archives of Sexual Behavior*, 29(1), 1-34.
- Miller, A. E. (2018). Searching for gaydar: Blind spots in the study of sexual orientation perception. *Psychology and Sexuality*, 9(3), 188-203.
- Mitchell, R. W., & Ellis, A. L. (2011). In the eye of the beholder: Knowledge that a man is gay promotes American college students' attributions of cross-gender characteristics. *Sexuality & Culture*, 15(1), 80-99.
- Mize, T. D., & Manago, B. (2018). The stereotype content of sexual orientation. *Social Currents*, 5(5), 458-478.
- Muscarella, F. (1991). The homoerotic behavior that never evolved. *Journal of Homosexuality*, 37(3), 1-18.
- Morrow, D. F., & Messinger, L. (Eds.). (2006). *Sexual orientation and gender expression in socialwork practice: Working with gay, lesbian, bisexual, and transgender people*. Columbia University Press.
- Myers, D.G. (2015). *Sosyal psikoloji*. (S. Akfırat, Çev.). İstanbul: Nobel.
- Navaro, L. (1996). *Tapınağın öbür yüzü: Kadınlar ve erkekler üzerine*. İstanbul: Varlık.
- Neel, R., & Lassetter, B. (2015). Growing fixed with age: Lay theories of malleability are target age-specific. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(11), 1505-1522.
- Nutt, R. L. (2005). *Prejudice and Discrimination against Women Based on Gender Bias*. In J. L. Chin (Eds.), *Race and ethnicity in psychology. The psychology of prejudice and discrimination: Bias based on gender and sexual orientation*, 3 (p. 1–26). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group
- Norton, A. T., & Herek, G. M. (2013). Heterosexuals' attitudes toward transgender people: Findings from a national probability sample of US adults. *Sex Roles*, 68(11-12), 738-753.

- Oost, K. M., Livingston, N. A., Gleason, H. A., & Cochran, B. N. (2016). Gender performance stress and risk for psychopathology: Looking beyond sexual orientation. *Journal of LGBT Youth, 13*(3), 231-248.
- Opatow, S. (1990). Moral exclusion and injustice: An introduction. *Journal of Social Issues, 46*(1), 1–20.
- Ortner, S. B., Rosaldo, M. Z., & Lamphere, L. (1974). Woman, culture, and society. *Woman, Culture and Society, 67-87*.
- Özeren, E. ve Aydın, E. (2016). What does being LGBT mean in the workplace? A comparison of LGBT equality in Turkey and the UK. In *Research Handbook of International and Comparative Perspectives on Diversity Management*. Edward Elgar Publishing.
- Özgür, Ö. (2010). *Televizyonda yayınlanan kadın programlarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, S. R. (2000). *Sinemada kadın olmak: sanat filmlerinde kadın imgeleri*. Alan Yayıncılık.
- Paladino, M. P., Leyens, J. P., Rodriguez, R., Rodriguez, A., Gaunt, R., & Demoulin, S. (2002). Differential association of uniquely and non-uniquely human emotions with the ingroup and the outgroup. *Group Processes and Intergroup Relations, 5*(2), 105-117.
- Parrott, D. J., & Zeichner, A. (2003). Effects of hypermasculinity on physical aggression against women. *Psychology of Men and Masculinity, 4*(1), 70-78.
- Pratto, F. (2015). On power and empowerment. *British Journal of Social Psychology, 55*(1), 1-20.
- Pratto, F., & Walker, A. (2004). The Bases of Gendered Power. In Eagly, H., Beall, E., & Sternberg, J. (Eds.), *The Psychology of Gender* (p. 242–268). New York: Guilford Press.
- Prentice, D. A., & Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly, 26*(4), 269-281.

- Puvia, E., & Vaes, J. (2013). Being a body: Women's appearance related self-views and their dehumanization of sexually objectified female targets. *Sex Roles, 68*(7-8), 484-495.
- Radke, H. R., Hornsey, M. J., & Barlow, F. K. (2016). Barriers to women engaging in collective action to overcome sexism. *American Psychologist, 71*(9), 863-874.
- Rahman, Q., & Wilson, G.D. (2003). Born gay? The psychobiology of human sexual orientation. *Personality and Individual Differences, 34*(8), 1337-1382.
- Reddy-Best, K. L., & Pedersen, E. L. (2015). The relationship of gender expression, sexual identity, distress, appearance, and clothing choices for queer women. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education, 8*(1), 54-65.
- Reidy, D. E., Shirk, S. D., Sloan, C. A., & Zeichner, A. (2009). Men who aggress against women: Effects of feminine gender role violation on physical aggression in hypermasculine men. *Psychology of Men & Masculinity, 10*(1), 1-12.
- Ridgeway, C. L., & Correll, S. J. (2004). Unpacking the gender system: A theoretical perspective on gender beliefs and social relations. *Gender and Society, 18*(4), 510-531.
- Roberts, K. E., Schwartz, D., & Hart, T. A. (2011). Social anxiety among lesbian, gay, bisexual, and transgender adolescents and young adults. In C. A. Alfano & D. C. Beidel (Eds.), *Social anxiety in adolescents and young adults: Translating developmental science into practice* (p. 161–181). American Psychological Association.
- Rosette, A. S., Koval, C. Z., Ma, A., & Livingston, R. (2016). Race matters for women leaders: Intersectional effects on agentic deficiencies and penalties. *The Leadership Quarterly, 27*(3), 429-445.
- Rudman, L. A., Moss-Racusin, C. A., Phelan, J. E., & Nauts, S. (2012). Status incongruity and backlash effects: Defending the gender hierarchy motivates prejudice against female leaders. *Journal of Experimental Social Psychology, 48*(1), 165-179.
- Rutherford, Alexandra vd., (Eds.). (2011). *Handbook of international feminisms: Perspectives on psychology, women, culture, and rights*. New York, NY: Springer.

- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis.
- Sánchez, F. J., & Vilain, E. (2012). "Straight-acting gays": The relationship between masculine consciousness, anti-effeminacy, and negative gay identity. *Archives of Sexual Behavior*, 41(1), 111-119.
- Schein, V. E. (1973). The relationship between sex role stereotypes and requisite management characteristics. *The Academy of Management Journal, Journal of Applied Psychology*, 32(3), 662-669. <https://www.jstor.org/stable/256439>
- Scott, C., & Safdar, S. (2017). Threat and prejudice against Syrian refugees in Canada: Assessing the moderating effects of multiculturalism, interculturalism, and assimilation. *International Journal of Intercultural Relations*, 60, 28-39.
- Sedgwick, E. K. (1993). *Tendencies*. Duke University Press.
- Shively, M. G., & De Cecco, J. P. (1993). Components of sexual identity. In Garnets L. D, Kimmel D. C. (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences*, (p. 80-88).
- Shweder, R. A., Much, N. C., Mahapatra, M., & Park, L. (1997). The "big three" of morality (autonomy, community, divinity) and the "big three" explanations of suffering. *Morality and Health*, 119, 119-169.
- Sink, A., Mastro, D., & Dragojevic, M. (2018). Competent or warm? A stereotype content model approach to understanding perceptions of masculine and effeminate gay television characters. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95(3), 588-606.
- Sirin, S. R., McCreary, D. R., & Mahalik, J. R. (2004). Differential reactions to men and women's gender role transgressions: Perceptions of social status, sexual orientation, and value dissimilarity. *The Journal of Men's Studies*, 12(2), 119-132.
- Skevington, S., & Baker, D. (Eds.). (1989), *The Social Identity of Women*. London: Sage.
- Sobieraj, S., & Krämer, N. C. (2014, June). What is beautiful in cyberspace? Communication with attractive avatars. In *International Conference on Social Computing and Social Media* (p. 125-136). Springer, Cham.

- Sözen, S. (Ed.) (2009). Kişilerin Cinsel Yönelimleri Sebebiyle Yaşadıkları Şiddet ve Adli Tıbbi Süreçte Karşılaştıkları Zorluklar. *Anti-Homofobi Kitabı-Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma, Ankara, Kaos GL*, 64-65.
- Smith, P. B., Easterbrook, M. J., Blount, J., Koc, Y., Harb, C., Torres, C., ... & Rizwan, M. (2017). Culture as perceived context: An exploration of the distinction between dignity, face and honor cultures. *Acta de Investigación Psicológica*, 7(1), 2568-2576.
- Spence, J. T., & Buckner, C. E. (2000). Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes what do they signify?. *Psychology of women quarterly*, 24(1), 44-62.
- Staub, E. (1989). *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*. Cambridge University Press.
- Steffens, M. C. (2005). Implicit and explicit attitudes towards lesbians and gay, men. *Journal of Homosexuality*, 49(2), 39-66.
- Steffens, M. C., Niedlich, C., Kachel, S. M., & Methner, N. (2016). Impression formation of applicants differing in sexual orientation: An attempt to integrate theoretical models and a review of the empirical evidence. *Sexual orientation: Perceptions, discrimination and acceptance*, 51-80.
- Stephan, W.G., Diaz-Loving, R. & Duran, A. (2000). Integrated threat theory and intercultural attitudes. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2), 240-249.
- Storms, M. D. (1980). Theories of sexual orientation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(5), 783-792.
- Swaap, D.F., & Hofmann, M.A. (1990). An enlarged suprachiasmatic nucleus in homosexual man. *Brain Research*, 537(1-2), 141-148.
- Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., Card, N. A., & Russell, S. T. (2010). Gender-nonconforming lesbian, gay, bisexual, and transgender youth: School victimization and young adult psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 46(6), 1580–1589.
- Tskhay, K. O., & Rule, N. O. (2013). Accuracy in categorizing perceptually ambiguous groups: A review and meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 17(1), 72-86.

- Tskhay, K. O., Krendl, A. C., & Rule, N. O. (2016). Age-related physical changes interfere with judgments of male sexual orientation from faces. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(9), 1217-1226.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.
- Ünal, G. (2004). Bir grup üniversiteli gençte çekingenlik, aleksitimi ve benlik saygısının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7(4), 215-222.
- Vaes, J., Paladino, M. P., Castelli, L., Leyens, J. P. & Giovanazzi, A. (2003). On the behavioral consequences of infrahumanization: the implicit role of uniquely human emotions in intergroup relations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(6), 1016-1034.
- Vaes, J., Paladino, P., & Puvia, E. (2011). Are sexualized women complete human beings? Why men and women dehumanize sexually objectified women. *European Journal of Social Psychology*, 41(6), 774-785.
- Vandello, J. A., & Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men and Masculinity*, 14(2), 101-113.
- Van Grootel, S., Van Laar, C., Meeussen, L., Schmader, T., & Sczesny, S. (2018). Uncovering pluralistic ignorance to change men's communal self-descriptions, attitudes, and behavioral intentions. In Eagly, A. H., Sczesny, S., (Eds.), *Gender roles in the future? theoretical foundations and future research directions* (p. 77-88). *Frontiers in Psychology*, 9:1344. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.01344
- Vaughn, A. A., Teeters, S. A., Sadler, M. S., & Cronan, S. B. (2017). Stereotypes, emotions, and behaviors toward lesbians, gay men, bisexual women, and bisexual men. *Journal of Homosexuality*, 64(13), 1890-1911.
- Viki, G. T., & Abrams, D. (2003). Infra-humanization: Ambivalent sexism and the attribution of primary and secondary emotions to women. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39(5), 492-499.
- Yeşiler, G.N. (2010). *Gençlerde kişilik bozuklukları ve cinsel yönelim* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

- Yogev, Ş. P. (2006). *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması aile, okul ve arkadaş etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel, N. (1999). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'deki toplumsal cinsiyet kalıplarının televizyon dizilerindeki yansımaları. *Anadolu Üniversitesi Dergileri*, 16(27), 67-81.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.
- Witelson, S.F., Kigar, D.L., Scamvougeras, A., Kideckel, D.M., Buck, B., Stanchev, P.L.... & Black, S. (2008). Corpus callosum anatomy in right-handed homosexual and heterosexual men. *Archives of Sexual Behavior*, 37(6), 857-863.
- World Health Organization (WHO) (1998). *Gender and Health*, Technical Paper, Switzerland, (p. 5-20).

EKLER

Ek 1: Bilgilendirme Onam Formu

GÖNÜLLÜ BİLGİLENDİRME FORMU (Katılımcı Onam Formu)

Cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet ifadesine yönelik tutumlarla ilgili bir çalışmaya katılmak üzeresiniz. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okuyunuz ve anlamadığınız bir yer varsa, araştırma başlamadan önce mutlaka sorunuz.

Bu araştırmaya katılım, GÖNÜLLÜLÜK esasına bağlıdır. Araştırmanın tümünden elde edilen veriler ve kimlik bilgileri SAKLI olarak kalacaktır. Vereceğiniz cevaplar sadece araştırma amacıyla kullanılacak olup kişisel bilgileriniz kesinlikle GİZLİ tutulacaktır. Bu araştırma sırasında herhangi bir nedenden ötürü rahatsızlık hissederseniz katılımdan vazgeçebilirsiniz. Bunun için hiçbir gerekçe veya özür belirtmeniz gerekmemektedir ve bu durum sizin için olumsuz bir sonuç yaratmayacaktır.

Çalışmamıza olan katkılarınızdan dolayı TEŞEKKÜR EDERİZ.

Araştırmaya yönelik sorularınızı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Arş. Gör. Veysi TANRİVERDİ'ye iletebilirsiniz. (Abant İzzet Baysal Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Gölköy Kampüsü Bolu; 0374 2541000/1310; 05076844478; veysitanriverdi@ibu.edu.tr)

Çalışma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Araştırma ile ilgili herhangi bir şikayetiniz varsa Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na (0 374 254 1000/1310) bildirebilirsiniz. Her türlü şikayetiniz gizlilikle değerlendirilecek, araştırılacak ve sonuç hakkında tarafınıza bilgi verilecektir.

Yukarıdaki bilgileri ve okudum ve anladım.

İmza.....

Ek 2: Kullanılan Ölçüm Araçları

Size bir resim sunulmaktadır. Lütfen resmi dikkatlice inceleyiniz. Size daha sonra bu resimdeki kişi hakkındaki görüşleriniz sorulacaktır. Resmi inceledikten sonra, lütfen resmin altındaki bilgileri dikkatlice okuyunuz

Bu resimdeki kişi 30 yaşında, Meltem isimli bir kadındır. Kendisi, cinsel yöneliminin heteroseksüel (karşı cinsle ilgi duyan) olduğunu belirtmiştir. Sizce resimdeki kişi aşağıdaki özelliklere ne derece sahiptir?

	Hiç katılmıyorum	Tamamen katılıyorum
1.Sosyal	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Neşeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Alçakgönüllü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4.Vicdanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
5.Mütevazı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
6.Adil	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
7.Medeni	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
8.Samimi	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
9.Sıcakkanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
10.Onurlu	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
11.Açıkfikirli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
12.Görgülü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
13.Canayakın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
14.Mantıklı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
15.Merhametli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
16.Dürüst	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
17.Saygın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
18.İradeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
19.Kibar	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Resimdeki kişi sizde ne hissettirdi

	Hiç katılmıyorum	Tamamen katılıyorum
1.Kızgınlık hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Endişelendim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Hüzünlendim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4.Kaygılandım.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
5.Sakinlik hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
6.Sevinç hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
7.Coşkunkluk hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
8.Korku hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
9. Empati hissettim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Şimdi lütfen resimdeki kişi hakkında aşağıda size sunulan ifadelere ne derece katıldığınızı belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Tamamen katılıyorum
1.Bu kişiyi çekici buldum.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Bu kişiyi beğendim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Bu kişi ile giyim tarzımız aynı.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4.Bu kişi ile benzer yönlerimin olduğunu düşünüyorum.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katıldığınızı ilgili rakamı daire içerisine alarak belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Bir grup ödevi yapmamız gerekse, bu kişiyle aynı grupta olmak isterim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Bu kişiyle komşu olmak isterim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Bu kişiyle tanışmak isterim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4. Bu kişiyle iletişim kurmak isterim.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Zor Durumlar

Bu bölümde, gündelik hayatta karşınıza çıkmış olabilecek bir dizi zor durumla ilgili sorular soruyoruz. Kendiniz yaşamamış olsanız bile bu durumlarda nasıl tepki vereceğinizi bilmek istiyoruz. Aşağıdaki sekiz durum karşısında nasıl hissettiğinizi uygun rakamla belirtiniz.

0 – Hiç kötü değil 1 - Çok az kötü 2 – Biraz kötü 3 - Kötü
4 – Orta derecede kötü 5 - Çok kötü 6 – Son derece kötü

1. Başkalarının aileme hakaret etmesine izin verseydim:
2. Milletimin şerefini koruyamasaydım:
3. Kız kardeşim veya annem gevşek davranışlarıyla biliniyor olsaydı
4.Ailem kötü bir itibara sahip olsaydı:
5.Ailemin itibarını zedeleyseydim:
6. Bana hakaret edilse ve bana yakın olan insanlar beni korumayı ve desteklemeyi başaramasaydı:
7. Ailemin itibarını savunamasaydım:
8. Bir arkadaşım hakkında arkasından kötü konuşsaydım:

9. Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katıldığınızı ilgili rakamı daire içerisine alarak belirtiniz

	Hiç katılmıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Başarmanın en iyi yolu diğerleriyle rekabet içinde olmaktır.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2. Kendimi diğerlerinden üstün hissetmek hoşuma gider.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3. Duygusal ihtiyaçlarımı partnerime göstermekte zorlanırım.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4. Diğer insanlara duygularımı göstermeyi sevmem.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
5. Başka erkeklere dokunan erkekler beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
6. Diğer erkeklerle içli dışlı olmak beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
7. Kariyerim, mesleğim veya okul hayatım boş zamanlarımın veya aile hayatımın kalitesini etkiler.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
8. İşim veya okul hayatım genellikle hayatımın diğer yanlarını (ev, sağlık, boş zaman) aksatır.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
9. İstediğim performans düzeyinden daha düşük performans göstermek beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
10. Arkadaşımdan düşük not almam beni rahatsız eder?	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
11. Herhangi bir mola esnasında eşcinsel olduğu bilinen biriyle konuşmak beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
12. Heteroseksüel bir erkeğin eşcinsel bir erkekle gece dışarı çıkması beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
13. Arkadaşımdan yoğun duyguları ve iş/okul hakkındaki korkuları beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
14. Bir kadının üzüntüsüne, duygularına ve ağlamasına karşılık vermek beni rahatsız eder.	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
15. Başkalarının önünde bir kadının kol çantasını taşımak beni rahatsız eder?	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
16. Duygularımı başkalarının önünde göstermek beni rahatsız eder?	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Aşağıda bazı sıfatlar sunulmuştur. Bunların hangilerinin sadece insanlara özgü, hangilerinin ise hayvanlarla veya robotlarla ortak olduğunu belirtmenizi istiyoruz. Doğru veya yanlış cevap söz konusu değildir. Bizim için görüşleriniz önemlidir. Samimi yanıtlarınızı bekliyoruz.

Yardımlarınız için teşekkürler.

Aşağıdaki özellikler ne derece insanlara özgüdür veya ne derece hayvanlarla ortaktır?

	Hayvanlarla ortaktır	İnsanlara özgüdür
1.Sosyal	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Neşeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Alçakgönüllü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4.Vicdanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
5.Mütevazı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
6.Adil	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
7.Medeni	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
8.Samimi	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
9.Sıcakkanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
10.Onurlu	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
11.Açıkfikirl	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
12.Görgülü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
13.Canayakın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
14.Mantıklı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
15.Merhametli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
16.Dürüst	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
17.Saygın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
18.İradeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
19.Kibar	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Aşağıdaki özellikler ne derece insanlara özgüdür veya ne derece robotlarla ortaktır?

	Robotlarla ortaktır	İnsanlara özgüdür
1.Sosyal	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
2.Neşeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
3.Alçakgönüllü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
4.Vicdanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
5.Mütevazı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
6.Adil	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
7.Medeni	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
8.Samimi	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
9.Sıcakkanlı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
10.Onurlu	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
11.Açıkfikirl	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
12.Görgülü	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
13.Canayakın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
14.Mantıklı	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
15.Merhametli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
16.Dürüst	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
17.Saygın	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
18.İradeli	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	
19.Kibar	0-----1-----2-----3-----4-----5-----6	

Size resimdeki kişi ne kadar kadınsı veya erkeksi?

Tamamen kadınsı

Tamamen erkeksi

0-----1-----2-----3-----4-----5-----6

Resimdeki kişiyi daha önce gördünüz mü? Evet Hayır

Evet ise lütfen nerede gördüğünüzü yazınız: _____

Yaşınız: _____ Cinsiyetiniz: _____ Bölümünüz: _____ Sınıfınız: _____

Medeni durumunuz: Evli Bekar

Yaşamınızın büyük kısmını nerede geçirdiniz?

 Köy Kasaba Şehir Büyükşehir

Ek 3: Etik Kurul Onay Belgesi

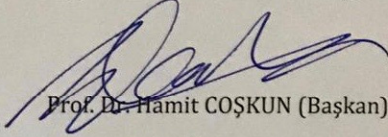
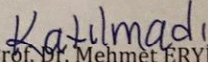
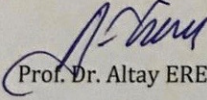
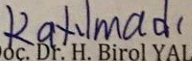
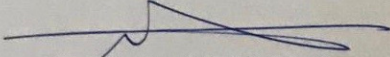
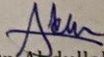
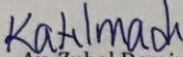

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Veysi Tanrıverdi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji ABD

Sayın **Veysi Tanrıverdi**,

“Cinsiyet, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet İfadesine Yönelik Tutumların İncelenmesi” adlı İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2018/319) kurulumuzun 27.12.2018 tarihli ve 2018/11 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur/~~bulunmamıştır~~. Bilgilerinize sunarız.

 Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)	 Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT(Üye)
 Prof. Dr. Altay EREN(Üye)	 Doç. Dr. H. Birol YALÇIN (Üye)
 Doç. Dr. Seval ALKOY(Üye)	 Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)
 Av. Zuhale Demirci(Üye)	

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Veysi TANRİVERDİ

Doğum Tarihi: 10.09.1988

Doğum Yeri: DİYARBAKIR

Eğitim Durumu: 2013 – 2016 Yüksek Lisans Eğitimi

2016 – 2020 Lisans Eğitimi

2003 – 2006 Lise

1995 – 2003 İlköğretim Okulu

Yabancı Diller: İngilizce

YDS:72.5

Deneyimler: Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde altı aylık psikologluk deneyimi,
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde yedi yıllık Araştırma Görevliliği.